ePublishing
ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ
NATIONAL DOCUMENTATION CENTRE

Lexicographic Bulletin

Vol 5 (1950)

Lexicographic Bulletin

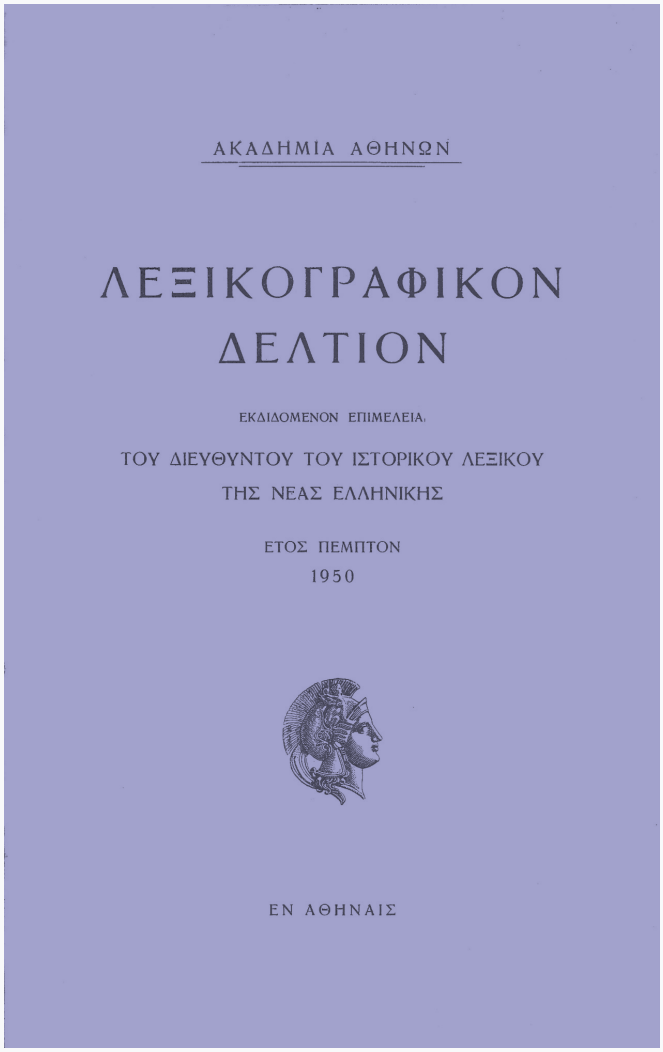
ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΛΕΞΙΚΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ
ΤΟΥ ΔΙΕΥΘΥΝΤΟΥ ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΛΕΞΙΚΟΥ
ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ

ΕΤΟΣ ΠΕΜΠΤΟΝ
1950

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

Φρασεολογικά

Anthimos Papadopoulos

doi: 10.12681/ld.39544

https://epublishing.ekt.gr | **e-Publisher:** EKT | **Downloaded at:** 23/07/2025 17:03:03

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΛΕΞΙΚΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

ΤΟΥ ΔΙΕΥΘΥΝΤΟΥ ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΛΕΞΙΚΟΥ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ

ΕΤΟΣ ΠΕΜΠΤΟΝ

1950

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Α. Α. Παπαδοπούλου Φρασεολογικὰ . . . . . Σελ. 3 – 52

Β. Φάβη Κριτικὰ καὶ παλαιογραφικὰ εἰς τὸν Ἡσύχιον . . » 53 – 122

Στ. Μάνεση Οὐσιαστικὰ οὐδέτερα εἰς – ***οὐ*** . . . . . » 123 – 128

Α. Α. Παπαδοπούλου Κρίσις ἐτυμολογικοῦ λεξικοῦ Ν. Π. Ἀνδριώτη . . . . . » 129 – 147

Πίναξ λέξεων . . . . . » 148 – 153

ΦΡΑΣΕΟΛΟΓΙΚΑ

Εἰς τὸν προηγούμενον τόμον τοῦ παρόντος Δελτίου ἐδημοσιεύσαμεν τὴν πρώτην σειρὰν τῶν ***Φρασεολογικῶν*** μας μελετῶν. Ἤδη συνεχίζομεν μὲ τὴν δευτέραν σειρὰν περιοριζόμενοι καὶ πάλιν εἰς τὰς κοινὰς καὶ συνήθεις φράσεις. Αἱ ἰδιωματικαί, αἱ ὁποῖαι ἀποτελοῦν ἄλλο κεφάλαιον ἀνεξάντλητον ἐπίσης, μᾶς ἀπασχολοῦν ἐνταῦθα, ἐφόσον χρησιμεύουν εἰς τὴν ἑρμηνείαν τῶν κοινῶν.

ἄλλος τ' ὄνομα κι ἄλλος τὴ χάρι.

Ἡ φράσις κατ' ἔλλειψιν τοῦ ρήματος ***ἔχει*** λέγεται διὰ πρόσωπον ἔχον μὲν ἀξίωμα καὶ κοινωνικὴν θέσιν, ἀλλὰ μὴ ἀπολαμβάνον τὰ εἰς τὴν θέσιν του ἀνήκοντα ἀγαθά, τὰ ὁποῖα ἀπολαμβάνει ἄλλος κατωτέρας κοινωνικῆς τάξεως ἢ μὴ δικαιούμενος.

ἀλλουνοῦ παπᾶ βαγγέλια.

Ἐπὶ ἱερέως μὴ γνωρίζοντος πολλὰ γράμματα λέγεται εἰς τὴν Δημητσάναν ***ἀλλουνοῦ παπᾶ βαγγέλιο.*** Ὑποτίθεται δηλαδὴ ὅτι οὗτος συνηθισμένος εἰς τὸ κείμενον τοῦ ἰδικοῦ του εὐαγγελίου καὶ μὴ δυνάμενος νὰ διαβάσῃ ἄλλο κείμενον ἀποκρούει αὐτὸ ὡς ἀνῆκον εἰς ἄλλον ἱερέα. Ἀπὸ τὴν ἰδιωματικὴν αὐτὴν φράσιν προῆλθεν ἡ κοινὴ ***ἀλλουνοῦ παπᾶ βαγγέλια,*** ἡ ὁποία λέγεται εἰς περίστασιν, καθ' ἣν γινομένης συζητήσεως περί τινος πράγματος παρεμβάλλεται ἄλλο ἐντελῶς ἄσχετον. Ἡ μεταβολὴ τοῦ ἀριθμοῦ ἐξηγεῖται ἀναλογικῶς. Ἀφοῦ οἱ λαλοῦντες ἀπεμακρύνθησαν ἀπὸ τὸ ἀρχικὸν νόημα τῆς φράσεως καὶ ἐγενίκευσαν τὸ περιεχόμενόν της, ἔτρεψαν τὸ ***βαγγέλιο*** εἰς ***βαγγέλια*** κατὰ τὸ ***πράγματα, ζητήματα*** κτλ.

ἀλλοῦ ὁ παπᾶς κι ἀλλοῦ τὰ ράσα του.

Ἡ φράσις λέγεται διὰ πράγματα καὶ πρόσωπα, τὰ ὁποῖα εἶναι χωρισμένα καὶ μακρὰν ἀλλήλων, ἐνῷ φυσικὸν εἶναι νὰ εὑρίσκωνται μαζί. Εἰς τὴν γένεσίν της μᾶς ὁδηγεῖ ἡ φράσις τῆς Καρπάθου ***ὅπου ὁ παπᾶς, πάν καὶ τὰ ράσα,*** ἡ ὁποία κατὰ τὸν πληροφοριοδότην τοῦ Ἀρχείου τοῦ Λεξικοῦ λέγεται «ἐπὶ τῶν ὑστερουμένων βοηθείας[1]». Ἡ ἑρμηνεία δὲν φαίνεται σαφής. Νομίζω ὅτι θὰ λέ-

[1]) Αἱ ἰδιωματικαὶ πληροφορίαι προέρχονται ἀπὸ τὸ Ἀρχεῖον τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν.

γεται διὰ ἱερέα, ὅστις μεταβαίνων που διὰ νὰ ἱερουργήσῃ μακρὰν τῆς παροικίας του, λ. χ. εἰς ἐξωκλήσιον, πρέπει νὰ ἔχῃ καὶ βοηθούς, ὡς ψάλτην ἢ νεωκόρον, ἀκολουθοῦντας αὐτὸν ἀναποσπάστως, ὡς ἀχώριστα ἀπὸ αὐτὸν εἶναι καὶ τὰ ράσα του. Ὅταν ὅμως δὲν ἔχῃ τοιούτους, σὰν νὰ εἶναι ἀλλοῦ ὁ ἴδιος καὶ ἀλλοῦ τὰ ράσα του.

ἀμόλα μελάνι!

Κατὰ μεταφορὰν ἀπὸ ζῶα τινὰ τῆς θαλάσσης, τὰ ὁποῖα πρὸ τοῦ κινδύνου ἐκκρίνουν μελάνι καὶ οὕτω καθιστάμενα ἀφανῆ ὑπὸ τοῦ θολουμένου ὕδατος φεύγουν ἀόρατα πλέον καὶ σώζονται, ἐγεννήθη ἡ ἀνωτέρω φράσις σημαίνουσα φύγε, γίνου ἄφαντος [1].

ἄνοιξαν τὰ σκόρδα του.

Τὸ ρῆμα ***ἀνοίγω*** εἶναι κοινὸν ἐπὶ τῆς σημασίας τοῦ ἀνθοφορῶ ἢ φυλλοφορῶ. Ἐπειδὴ δὲ πρὸς τὴν ἄνθισιν τῶν δένδρων παραβάλλεται καὶ ἡ ἄνθισις τῆς ἡλικίας, καθ' ἣν ὁ ἄνθρωπος κρίνεται ὥριμος πρὸς γάμον, λέγεται εἰς τὴν Δημητσάναν ***ἄνοιξε τὸ κλαρί της*** ἐπὶ κόρης ὡρίμου πρὸς γάμον καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Πελοποννήσου ***ἄνοιξε τὸ κλαρί του*** ἐπὶ νέου ἐρχομένου εἰς γάμου κοινωνίαν καὶ «εἰρωνικῶς ἐπὶ τοῦ ὀψέ ποτε εὐδοκιμοῦντος» [2]. Ἀπὸ τοιαύτας μεταφορικὰς φράσεις ὁρμηθεὶς ὁ λαὸς παίζων μὲ τὴν λέξιν εἶπε καὶ ἄνοιξαν τὰ ***σκόρδα του*** «ἐπὶ νέου ὁ ὁποῖος ἀρχίζει νὰ ἐννοῇ τὸν κόσμον καὶ νὰ ἐρωτοτροπῇ» [3].

ἀντὶ τοῦ μάννα χολή.

Ἐκ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ὕμνου «ἀντὶ τοῦ μάννα χολήν, ἀντὶ τοῦ ὕδατος ὄξος, ἀντὶ τοῦ ἀγαπᾶν με σταυρῷ μὲ προσηλώσατε». Ἡ φράσις ἐπὶ ἐσχάτης ἀγνωμοσύνης ἀνθρώπου φερομένου κακῶς πρὸς τὸν εὐεργέτην του.

ἀπὸ τ' ἀφτὶ καὶ στὸ δάσκαλο.

Ἀπὸ τὴν σχολικὴν ζωήν, καθ' ἣν ὁ ἀτακτῶν μαθητὴς συλλαμβανόμενος ἀπὸ τὸ ἀφτὶ ὁδηγεῖται εἰς τὸν διδάσκαλον διὰ τιμωρίαν, ἐπεκράτησεν εἰς τὸν κοινὸν λόγον ἡ φράσις ἐπὶ τῆς ἀμέσου τιμωρίας τοῦ πταίοντος ὑπὸ τοῦ προϊσταμένου του [4].

---

[1]) Πβ. καὶ *Φαίδ. Κουκουλέν*, ἐν Ἡμερολογίῳ Μεγάλης Ἑλλάδος ἔτ. 1927 σελ. 225.

[2]) Ἱστορικὸν Λεξικὸν τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν λ. *ἀνοίγω* σημ. *11*.

[3]) Ἀνωτ.

[4]) Πβ. Ἱστορικὸν Λεξικὸν λ. *ἀφτὶ 1*.

ἀπὸ τὸν Ἄννα ἐς τὸν Καϊάφα.

Εἰς τὴν εὐαγγελικὴν ἀφήγησιν περὶ τῆς δίκης τοῦ Ἰησοῦ λέγεται ὅτι συλλαβόντες «ἔδεσαν αὐτὸν καὶ ἀπήγαγον αὐτὸν πρὸς Ἄνναν πρῶτον» τὸν ἀρχιερέα. Ἔπειτα «ἀπέστειλεν αὐτὸν ὁ Ἄννας πρὸς Καϊάφαν τὸν ἀρχιερέα»[1]. Ἡ μεταφορὰ ἀπὸ τὸν Ἄνναν πρὸς τὸν Καϊάφαν διὰ τὴν διεκπεραίωσιν τῆς δίκης ἐγέννησε τὴν μεταφορικὴν ἔννοιαν τῆς φράσεως λεγομένης δι' ἄνθρωπον παραπεμπόμενον ἀπὸ ἕνα εἰς ἄλλον διὰ τὴν διευθέτησιν τῆς ὑποθέσεώς του.

ἁρπάζω ἀπὸ τὰ μοῦτρα.

Τὸ νὰ πιάσῃ κανεὶς βιαίως ἕναν ἄνθρωπον ἀπὸ τὸ χέρι ἢ ἄλλοθεν εἶναι κακόν, ἀλλὰ πολὺ χειρότερον εἶναι νὰ ἐπιχειρήσῃ τοιοῦτον τι εἰς τὸ πρόσωπον, ὅτε ὁ προσβαλλόμενος τὰ χάνει κυριολεκτικῶς. Διὰ τοῦτο ἡ φράσις ***τὸν ἁρπάζω ἀπὸ τὰ μοῦτρα*** σημαίνει τὸν προσβάλλω καιρίως, τὸν ἀποπαίρνω.

βάζω εὐλογητό.

Ἡ φράσις σημαίνει κάμνω ἀρχήν, ἀρχίζω, καὶ προῆλθεν ἀπὸ τὴν τυπικὴν διάταξιν τῆς ἐκκλησίας ν' ἀρχίσῃ κάθε ἀκολουθία καὶ τελετὴ ἀπὸ τὴν φράσιν «εὐλογητὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν πάντοτε, νῦν καὶ ἀεὶ κτλ.» ἐξυπακουομένου τοῦ εὐκτικοῦ ***ἔστω***.

βάζω λιτοὺς καὶ δεμένους, ἐπικαλοῦμαι Θεοὺς καὶ δαίμονες κτλ.

Ἡ φράσις σημαίνει ἐπιδιώκω ἢ ἐπικαλοῦμαι τὴν μεσολάβησιν καὶ ὑποστήριξιν παντὸς προσώπου διὰ νὰ ἐπιτύχω τὴν εὐόδωσιν ὑποθέσεώς τινος. Τὸ ἐπίθετον ***λυτοὺς*** μᾶς βοηθεῖ δι' ἰχνηλασίας τρόπον τινὰ ν' ἀνεύρωμεν τὴν ἀρχὴν τῆς φράσεως, ἡ ὁποία κατὰ τὴν γνώμην μου ἀνάγεται εἰς τὴν κυνηγετικὴν ζωήν. Οἱ κυνηγοὶ ἀφίνουν τοὺς σκύλλους των ἐλευθέρους τῶν δεσμῶν διὰ ν' ἀνακαλύψουν διὰ τῆς ὀσφρήσεως καὶ ἰχνηλασίας τὸ θήραμα, ***βάζουν λυτοὺς τοὺς σκύλλους*** διὰ νὰ ξετρυπώσουν τὸν λαγὸν ἢ ἄλλο ἀγρίμι. Καλὰ ἕως ἐδῶ. Ἀλλὰ ***βάζουν καὶ δεμένους σκύλλους;*** Πῶς ἐξηγεῖται ἡ λογικὴ ἀσυναρτησία; Νομίζω ὅτι τὸ ὀξύμωρον τοῦτο σχῆμα ἐδημιούργησεν ὁ ψυχολογικὸς λόγος τῆς δεινώσεως. Ὁ πρῶτος εἰπὼν τὴν φράσιν ἠθέλησε νὰ παραστήσῃ εἰκονικὴν οὕτως εἰπεῖν τὴν μεγάλην προσπάθειαν ἀνθρώπου, ὅστις θέλει μὲ κάθε μέσον νὰ ἐπιτύχῃ τὸ ποθούμενον καὶ ἐπιδιώκει πρὸς τοῦτο τὴν βοήθειαν παντὸς ἀνθρώπου ὄχι

---

[1]) Εὐαγγελιστ. Ἰωάνν. 18, 13 καὶ 24.

μόνον φίλου καὶ ἁπλῶς γνωστοῦ, ἀλλὰ καὶ ἀγνώστου καὶ ἐχθροῦ ἀκόμη, καθὼς ὁ κυνηγὸς ἐν τῇ ἐπιθυμίᾳ τῆς ταχείας ἀνακαλύψεως ἢ καὶ συλλήψεως τοῦ θηράματος θὰ ἐσκέπτετο ἐν τῇ παραζάλῃ τῆς βίας νὰ χρησιμοποιήσῃ καὶ αὐτοὺς τοὺς δεμένους σκύλλους.

Παραπλησία δείνωσις διὰ παρομοίου ὀξυμόρου σχήματος παρατηρεῖται καὶ εἰς τὴν φράσιν τῆς λογίας χρήσεως ***ἐπικαλεῖται θεοὺς καὶ δαίμονας*** λεγομένην δι' ἄνθρωπον μὴ διστάζοντα νὰ ἐπικαλεσθῇ καὶ τῶν δαιμόνων τὴν συνδρομήν. Ὁμοίως καὶ εἰς τὴν ἄλλην ***τὸν βοηθοῦν θεοὶ καὶ δαίμονες*** δι' ἄνθρωπον, τοῦ ὁποίου αἱ σκέψεις καὶ αἱ ἐνέργειαι ἐπικουροῦνται ἀπὸ πρόσωπα καὶ περιστατικὰ ἀπροσδόκητα καὶ εἰς αὐτὸν τὸν ἴδιον. Ἡ φράσις βέβαια εἶναι ἀρχαία καὶ ἄλλην σημασίαν εἶχεν εἰς τοὺς ἀρχαίους τὸ ***δαίμονες,*** ἀλλὰ σήμερον σημαίνει ***διάβολοι*** καὶ οὕτω δημιουργεῖται ἀντίθεσις πρὸς τὸ ***θεοί.***

βάζω μέσα, μπαίνω μέσα κτλ.

Τὸ ἐπίρρημα μέσα εἰς ὡρισμένας φράσεις σημαίνει ἐντὸς τῆς φυλακῆς, οἷον ἐνεργητικῶς ***βάζω, χώνω μέσα*** = φυλακίζω καὶ παθητικῶς ***πηγαίνω, μπαίνω μέσα*** = φυλακίζομαι. Εἰς τὰς περιπτώσεις αὐτὰς δὲν πρόκειται περὶ εἰδικεύσεως τοῦ ***μέσα*** ἐν τῇ σημασιολογικῇ ἐξελίξει, ἀλλὰ περὶ τῶν συνήθων βραχυλογιῶν ἀντὶ τῶν πλήρων ἐκφράσεων ***βάζω μέσα 'ς τὴ φυλακή, μπαίνω μέσα 'ς τὴ φυλακὴ*** κτλ.

βάζω 'ς τὸ ράφι, 'ς τὸ χρονοντούλαπο.

Ὡς πρὸς τὴν μεταβατικὴν ἢ ἀμετάβατον διάθεσιν τῶν ρημάτων παρατηρεῖται ὅτι τὸ γλωσσικὸν αἴσθημα τείνει πάντοτε νὰ δημιουργήσῃ μεταβατικὸν ρῆμα ἐκεῖ ποὺ ὑπάρχει ἤδη ἀμετάβατον καὶ ἀντιστρόφως. Κάτι παρόμοιον ἤρχισε νὰ συμβαίνῃ καὶ εἰς ὁλοκλήρους φράσεις. Ἐπειδὴ λέγεται ἀμεταβάτως ***μπαίνω 'ς τὸ ράφι*** ἐπὶ γυναικός, ἡ ὁποία παύει πλέον λόγῳ ἡλικίας νὰ ἔχῃ ἐλπίδα γάμου καὶ παύει τρόπον τινὰ νὰ κινῇ τὸ ἐνδιαφέρον καὶ ἀχρηστεύεται ὡς γυναῖκα, ἐλέχθη καὶ μεταβατικῶς ***βάζω 'ς τὸ ράφι*** ἐπὶ πράγματος, τὸ ὁποῖον θεωρεῖται πλέον ἄνευ ἐνδιαφέροντος καὶ ἄχρηστον, ἤτοι τὸ παραμελῶ, τὸ ἐγκαταλείπω.

Συγγενὴς σημασιολογικῶς εἶναι καὶ τὸ ***βάζω 'ς τὸ χρονοντούλαπο,*** τοῦ ὁποίου ἡ ἀρχὴ εἶναι ἀπὸ τὰς δημοσίας ὑπηρεσίας, ὅπου ἔγγραφα διεκπεραιωθέντα ἤδη ἢ δι' οἱονδήποτε λόγον μὴ ἔχοντα ἐνδιαφέρον τοποθετοῦνται εἰς τὸ ***χρονοντούλαπο,*** δηλαδὴ εἰς τὸ ***ντουλάπι,*** ὁπόθεν εἰς τὸν ἅπαντα χρόνον δὲν πρόκειται πλέον νὰ μετακινηθοῦν. Ἀμεταβάτως καὶ ἐδῶ λέγεται ***μπαίνω*** ἢ ***πάω 'ς τὸ χρονοντούλαπο.***

βάζω, ρίχνω τὸ κεφάλι κάτω.

Ὁ ἀγέρωχος ἄνθρωπος παρίσταται ὡς ἔχων ἐπηρμένην τὴν κεφαλήν. Ὄντως εἰς τὴν πραγματικότητα ἐνίοτε συμβαίνει τοῦτο. Ἑπομένως, ὅταν σκέπτεται λογικώτερα, ***βάζει τὸ κεφάλι κάτω,*** ἤ, ὅταν ὑποχωρῇ ταπεινωμένος καὶ κατησχυμένος, ***ρίχνει τὸ κεφάλι κάτω.***

βαστῶ τὰ γκέμια καλά.

Κατὰ μεταφορὰν ἀπὸ τὸν δαμαζόμενον διὰ τοῦ χαλινοῦ ἵππον ἐλέχθη καὶ ἐπὶ γυναικὸς τῆς ***βαστάει τὰ γκέμια καλὰ*** ὁ σύζυγος, ὅταν δὲν τῆς ἐπιτρέπει νὰ παρεκκλίνῃ κατ' ἐλάχιστον ἀπὸ τὴν συζυγικὴν ἀφοσίωσιν καὶ τὰ καθήκοντα τῆς καλῆς νοικοκυρωσύνης. Γενικώτερον ἡ φράσις σημαίνει καὶ διοικῶ καλῶς τὰ τοῦ οἴκου μὴ ἐπιτρέπων νὰ συμβῇ τίποτε τὸ ἀνώμαλον καὶ ἐπιζήμιον.

βαστῶ, κρατῶ τὴ θέσι μου, τὸν βάζω 'ς τὴ θέσι του.

Κυριολεκτικῶς τὸ ***βαστῶ*** ἢ ***κρατῶ τὴ θέσι μου*** δηλοῖ δὲν ἐγκαταλείπω τὴν θέσιν μου, ὥστε νὰ τὴν καταλάβῃ ἄλλος, κατέχω αὐτὴν στερεά. Ἀλλὰ πρὸς τὴν θέσιν ἀπὸ τοπικῆς ἀπόψεως παρωμοιώθη ἡ κοινωνικὴ θέσις ἀπὸ ἠθικῆς ἀπόψεως καὶ διὰ τοῦτο μεταφορικῶς ἡ φράσις κατήντησε νὰ σημαίνῃ ἀποφεύγω νὰ λέγω ἢ νὰ πράττω τι ἀνοίκειον ἢ ἀπροσάρμοστον εἰς τὴν θέσιν μου ἐν τῇ κοινωνίᾳ, δηλαδὴ εἰς τὴν προσωπικήν μου ἀξιοπρέπειαν, διότι ἂν πράξω τὸ ἀντίθετον, τὸ ὁποῖον νὰ προσβάλῃ τὴν ὑπόληψίν μου, ἀπομακρύνομαι ἀπὸ τὴν προσήκουσαν θέσιν ἐν τῇ κοινωνίᾳ.

Ἡ δὲ φράσις ***τὸν βάζω 'ς τὴ θέσι του*** δηλοῖ μεταφορικῶς τὸν ἀναγκάζω διὰ λόγου ἢ τρόπου συμπεριφορᾶς νὰ γίνῃ συνετώτερος, φρονιμώτερος, προσεκτικώτερος καὶ εὐγενέστερος εἰς τὰς πρὸς ἐμὲ σχέσεις του, δηλ. ἐγκαταλείποντα τὴν θέσιν του καὶ παρεκτρεπόμενον εἰς λόγους ἢ πράξεις ἀπρεπεῖς τὸν ἐπαναφέρω εἰς τὴν συναίσθησιν τῆς ἀπρεπείας του καὶ τὸν ἀναγκάζω οὕτω νὰ γίνῃ εὐπρεπής.

βαστῶ, κρατῶ, φυλάω πισινή.

Αἱ τρεῖς αὐταὶ φράσεις εἶναι ταυτόσημοι ὑπονοουμένου εἰς τὸ ἐπίθετον ***πισινὴ*** τοῦ ὀνόματος ***χαρτωσιά.*** Λέγονται δὲ εἰς τὸ χαρτοπαίγνιον τῆς λεγομένης ***κοντζίνας*** καὶ σημαίνουν φυλάττω ἕνα καλὸ χαρτὶ ποὺ βαστῶ εἰς τὰ χέρια μου καὶ περιμένω τὴν τελευταίαν διανομήν, διότι ἐλπίζω ὅτι ἀπὸ αὐτὴν θὰ ἔχω ἄλλο χαρτί, τὸ ὁποῖον ἐν συνδυασμῷ μὲ τὸ πρῶτον θὰ μοῦ δώσῃ τὴν νίκην. Ὥστε ὡς βλέπει τις αἱ φράσεις εἶναι βραχυλογικαί. Ἡ πλήρης ἔκφρασις θὰ ἦτο ***βαστῶ*** ἢ

κρατῶ ἢ ***φυλάω τὸ δεῖνα*** χαρτὶ περιμένοντας τὴν πισινὴ χαρτωσιά. Καὶ ἐπειδὴ οὕτω ὁ παίζων δεικνύει ἐπιφυλακτικότητα καὶ δὲν ριψοκινδυνεύει παίζων ἀμέσως τὸ καλὸ χαρτὶ ποὺ κρατεῖ, μετέστη ἡ φράσις καὶ εἰς μεταφορικὴν χρῆσιν καὶ σημαίνει εἶμαι ἐπιφυλακτικὸς εἰς τὴν ἄμεσον πραγματοποίησιν σκέψεώς τινος, δὲν τὴν ἐκτελῶ ἀμέσως ἢ τὴν ἐκτελῶ ἐν μέρει μόνον, διότι σκέπτομαι ὅτι ἐνδεχόμενον τὴν τελευταίαν στιγμὴν νὰ μεσολαβήσῃ γεγονὸς ἀνατρέπον τὴν ληφθεῖσαν ἀπόφασιν. Καὶ μεταφορικώτερον ***βαστάω πισινὴ*** = δὲν σπαταλῶ ὅλα τὰ κέρδη, ἀλλ' ἀποταμιεύω καὶ διὰ τὸ γῆρας μου. Ὅθεν καὶ εἰς τὸ ἰδίωμα Καλαβρύτων ***πισινὴ*** = τὸ ὑπόλοιπον μέρος τῆς ζωῆς καὶ δὴ τὸ γῆρας, οἷον ***βαστῶ καὶ γιὰ τὴν πισινή.***

βαστῶ τιμόνι.

Ἦτο φυσικὸν τὸ ***βαστῶ τιμόνι*** = διευθύνω τὸ πηδάλιον πλοίου νὰ μεταφερθῇ ἀπὸ τὴν γλῶσσαν τοῦ ναυτικοῦ βίου καὶ εἰς τὴν διοίκησιν τοῦ οἴκου. Ὅθεν ***βαστῶ τιμόνι*** = διοικῶ καλῶς τὰ τοῦ οἴκου καταστέλλων τὰς ἀτασθαλίας καὶ παρεκτροπὰς τῶν οἰκείων.

βαστῶ, κρατῶ χαραχτῆρα κτλ.

Ἀπὸ τὰς λεγομένας κατὰ σημασίαν μέσας λέξεις, καθὼς ***μοῖρα, ριζικό, τύχη*** κττ., εἶναι καὶ ***ὁ χαραχτῆρας*** δηλῶν τὴν ἰδιάζουσαν ἠθικὴν ὑπόστασιν ἑνὸς προσώπου, διὸ καὶ λέγεται ***καλὸς χαραχτῆρας, κακὸς χαραχτῆρας.*** Συνέβη ὅμως καὶ εἰς τὴν λέξιν αὐτὴν ὅ,τι συμβαίνει πολλάκις εἰς τὰς λέξεις τῆς κατηγορίας αὐτῆς, ἤτοι περιορισμὸς τῆς ἐννοίας εἰς τὴν καλὴν ἐκδοχήν, καὶ ἡ φράσις ***βαστῶ χαραχτῆρα*** σημαίνει δὲν ἀλλάζω τὸν καλὸν χαρακτῆρα μου κατὰ τὰς περιστάσεις, εἶμαι σταθερὸς εἰς τὰς καλὰς σκέψεις καὶ πράξεις μου.

Ὅταν δὲ ἡ σταθερότης αὐτὴ ἀφορᾷ εἰς τὰς ἰδιαζούσας σχέσεις μὲ πρόσωπα στενῶς συνδεόμενα πρὸς ἡμᾶς, λέγομεν ***τοῦ βαστῶ χαραχτῆρα τοῦ δεῖνα*** = εἶμαι εἰλικρινὴς πρὸς αὐτὸν καὶ τὸν τιμῶ καὶ τὸν σέβομαι. Εἰδικώτερον δὲ προκειμένου περὶ τῶν συζυγικῶν σχέσεων αἱ φράσεις ***τοῦ βαστάει*** ἢ ***τῆς βαστάει χαραχτῆρα*** δηλοῦν τὴν ἀμοιβαίαν ἀφοσίωσιν καὶ πίστιν τῶν συζύγων.

βγάζω τὰ κάστανα ἀπὸ τὴ φωτιά.

Ἡ φράσις ἐπὶ τοῦ ἀναλαμβάνοντος τὴν διεκπεραίωσιν ἐπικινδύνου ἔργου, ὡς ὅταν θέλῃ τις ν' ἀποσύρῃ τὰ κάστανα ἀπὸ τὴν ἀνθρακιάν. Ἂν ὁ φλοιός των δὲν εἶναι χαραγμένος καλὰ ὡς τὴν ψῖχαν, διαρρηγνύονται μετὰ κρότου ἐξ αἰτίας τοῦ ἔσωθεν γεννωμένου ἀτμοῦ καὶ ἐκσφενδονιζόμενα δύνανται ν' ἀποβοῦν ἐπικίνδυνα.

βγαίνει ἀπάν' ἀπάνω.

Ἡ φράσις βραχυλογικῶς ἀπὸ τὴν πλήρη ἔκφρασιν ***βγαίνει ἀπάν' ἀπάνω σὰν τὸ λάδι*** λέγεται δι' ἄνθρωπον, ὅστις κατορθώνει νὰ παρουσιάζεται ἀθῶος, ἐνῷ κατ' ἀλήθειαν δὲν εἶναι[1]. Ἡ μεταφορὰ ἀπὸ τὸ λάδι, τὸ ὁποῖον ἐπιπολάζει καὶ φαίνεται διαυγὲς σὰν νὰ εἶναι ἀνέπαφον ἀπὸ τὴν ἀκαθαρσίαν ἢ τὴν θολότητα τοῦ ὑποκάτωθεν ὑγροῦ. Ἡ ἀρχὴ ἀπὸ τὸ ἐλαιοτριβεῖον.

βγαίνω 'ς τὸ κλαρί.

Ἐκ μεταφορᾶς τῶν νεοσσῶν τῶν πτηνῶν, οἱ ὁποῖοι ἐξερχόμενοι τῆς φωλεᾶς ἀρχίζουν νὰ πετοῦν κοντὰ κοντὰ ἀπὸ κλαδὶ εἰς κλαδί, ἐδημιουργήθη ἡ φράσις ***βγῆκε 'ς τὸ κλαρὶ*** λεγομένη διὰ νέον ἀποκτήσαντα τὴν ἐλευθερίαν του μακρὰν τῶν οἰκογενειακῶν περιορισμῶν, ἔπειτα δὲ δι' ἄνθρωπον, ὅστις καθιστάμενος ἐλεύθερος ἀπὸ τοὺς κοινωνικοὺς δεσμοὺς γίνεται ἀντάρτης ἢ ληστής. Ἀπὸ τὴν σημασίαν αὐτὴν τῆς πλήρους ἐλευθερίας εἰς τὸ ἐνεργεῖν καὶ πράττειν κατὰ βούλησιν προέκυψεν ἡ σημασία τοῦ διαφθείρομαι. Ὄντως τὸ ***βγαίνω 'ς τὸ κλαρὶ*** πολλαχοῦ ἔχει αὐτὴν τὴν σημασίαν.

βλέπω τὰ στενά, βάζω 'ς τὰ στενά.

Διάφορον εἶναι τὸ νόημα τῶν δύο τούτων φράσεων, καθὼς διάφορος εἶναι καὶ ἡ ἀρχή.

Ἡ πρώτη σημαίνει φθάνω εἰς ἀδιέξοδον, εὑρίσκομαι εἰς ἀμηχανίαν περὶ τοῦ πρακτέου. Ἡ ἀρχή της ἀνάγεται εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλληνικήν. Εἰς ἐκείνην ***τὰ στενὰ*** ἐσήμαιναν δίοδον στενήν, διὰ τῆς ὁποίας ἦτο ἀδύνατον νὰ διέλθῃ τις κυρίως ἐποχούμενος ἁμάξης. Καὶ ἐντεῦθεν αἱ φράσεις ***ἔχομαι*** ἢ ***καθίσταμαι*** ἢ ***εἰμὶ ἐν στενῷ,*** ἐνν. τόπῳ χώρῳ κτλ., σημαίνουν εὑρίσκομαι εἰς δύσκολον θέσιν

Ἡ δευτέρα σημαίνει πιέζω, στενοχωρῶ, ἀναγκάζω καὶ ἔχει τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τὴν φυσικὴν πίεσιν τῶν στενῶν ὑποδημάτων. Ἑπομένως εἶναι βραχυλογία προελθοῦσα ἀπὸ τὴν ἔκφρασιν ***βάζω τὰ πόδια του 'ς τὰ στενὰ παπούτσια.*** Ὅτι τοῦτο εἶναι ἀληθὲς μαρτυρεῖ καὶ ἡ συνώνυμος φράσις ***βάζω τὰ δυό του πόδια σ' ἕνα παπούτσι.***

βράζει τὸ καζάνι.

Ἀνωμαλία πραγμάτων φανερὰ ἢ ὑποβόσκουσα καὶ λανθάνουσα δυσαρέσκεια δυναμένη νὰ ἔχῃ ἐκδηλώσεις ἐπικινδύνους παρωμοιάσθη προσφυῶς πρὸς λέ-

---

[1]) Πβ. Ἱστορικὸν Λεξικὸν ***ἀπάνω Α 1.***

βητα ζέοντα, ὁ ὁποῖος, ἂν αὐξηθῇ ἡ δύναμις τοῦ πυρός, δύναται νὰ ὑπερεκχειλίσῃ καὶ νὰ γίνῃ πρόξενος ζημιῶν.

βροντᾷ ἡ τσέπη.

Ὅταν τὸ θυλάκιον εἶναι γεμᾶτον ἀπὸ νομίσματα — ὄχι χαρτονομίσματα — κατὰ τὰς κινήσεις παράγει ἦχον, βροντᾷ κατὰ τὴν λαϊκὴν ἔκφρασιν. Ἐντεῦθεν ἡ φράσις ἐπὶ τοῦ πλουσίου.

βρῆκε τὸ δάσκαλό του, τὸ μάστορή του.

Ἡ πρώτη φράσις ***βρῆκε τὸ δάσκαλό του*** λέγεται μεταφορικῶς ἐκ τοῦ σχολικοῦ βίου δι' ἄνθρωπον, ὅστις εὑρισκόμενος πρὸ ἀνωτέρου εἰς τὰς γνώσεις ἢ τὴν κοινωνικὴν πεῖραν ἀναγκάζεται νὰ σιωπήσῃ καὶ ὑποχωρήσῃ μὴ δυνάμενος ν' ἀντείπῃ, καθὼς ὁ μαθητὴς δέχεται πειθηνίως καὶ χωρὶς ἀντιλογίαν τὰ λεγόμενα τοῦ διδασκάλου.

Ἡ δευτέρα φράσις ***βρῆκε τὸ μάστορή του*** εἶναι σχεδὸν συνώνυμος, λέγεται δὲ καὶ εἰδικώτερον δι' ἄνθρωπον πανοῦργον καὶ κατεργάρην, ὅστις ἀποτυγχάνει εἰς τὰς ἐνεργείας του ἐξ ἀντιδράσεως ἄλλου κατεργάρη πανουργοτέρου.

γίνεται τὸ κεφάλι μου καζάνι.

Ὁ αἰσθανόμενος ζάλην, σκοτοδίνην κττ. ἀπὸ φωνάς, θορύβους ἢ τὰς πολλὰς διανοητικὰς ἀπασχολήσεις λέγει ὅτι ***ἔγινε τὸ κεφάλι του καζάνι.*** Παρομοιάζεται δηλαδὴ ὁ ζαλισμένος ἐγκέφαλος πρὸς τὸ βράζον ὕδωρ λέβητος. Λέγεται καὶ εἰς τὴν Τουρκικὴν *başim kazan gibi dir* = τὸ κεφάλι μου εἶναι ὡσὰν καζάνι, ἔχω κεφαλαλγίαν [1], ἀλλὰ πιθανὸν ἡ Ἑλληνικὴ φράσις νὰ μὴ προῆλθε ἀπὸ τὴν Τουρκικήν.

γίνομαι μπαρούτι, βρομάει μπαρούτι ἢ παλαμήδα, μυρίζει μπαρούτι κτλ.

Πρὸς τὴν εὔφλεκτον πυρίτιδα παραβάλλεται ὁ καταλαμβανόμενος ἀπὸ σφοδρὰν ὀργήν, ὅθεν ***γίνομαι μπαρούτι*** = εἶμαι ἕτοιμος ***νὰ πάρω φωτιὰ ἀπὸ τὴν πρώτη σκάλα*** ὡς ἄλλως λέγεται κατὰ μεταφορὰν ἀπὸ τὸ πυροβόλον ὅπλον τοῦ παλαιοῦ τύπου ἐκπυρσοκροτοῦν εἰς τὴν πρώτην βαθμῖδα κρούσεως τῆς σκανδάλης, ἤτοι εἶμαι ἕτοιμος νὰ ξεσπάσω σὲ θυμόν. Εἰς τὸ ἰδίωμα Καλαβρύτων τὸ

---

[1]) Ἰδ. *Ἰωάνν. Χλωροῦ*, Τουρκοελληνικὸν Λεξικόν, ἐν Κωνσταντινουπόλει 1900, τόμ. 2, 1288 β.

γίνομαι μπαρούτι σημαίνει γίνομαι ἄφαντος ὡς ἐξαφανίζεται ἡ ἀναφλεγομένη πυρῖτις.

Ἡ φράσις ***βρομάει μπαρούτι*** σημαίνει ὑπάρχει κίνδυνος ἐνόπλου προσβολῆς καὶ μάλιστα κίνδυνος θανάτου. Ἀναλογικῶς ὑποθέτω ὅτι θὰ ἐλέχθη κάποτε καὶ ***βρομάει Παλαμήδι*** ἐπὶ κακουργήματος συνεπαγομένου τὴν ποινὴν τοῦ θανάτου, διότι εἰς τὰς φυλακὰς τοῦ Παλαμηδίου ἐκρατοῦντο συνήθως οἱ μέλλοντες νὰ καρατομηθοῦν κακοῦργοι. Ἀλλὰ ὁ λαὸς παίζων μὲ τὰς λέξεις παρεσχέτισε τὸ ***Παλαμήδι*** μὲ τὸ ψάρι ***παλαμήδα,*** ὅθεν ἐγεννήθη ἡ φράσις ***βρομάει παλαμήδα*** συνώνυμος τοῦ ***βρομάει μπαρούτι.*** Ὁ ἀείμνηστος Γεώργιος Χατζιδάκις ἠσχολήθη μὲ τὴν φράσιν, ἀλλὰ τελικῶς κατέλεξεν αὐτὴν μεταξὺ ἐκείνων, τῶν ὁποίων ἡ ἀρχὴ εἶναι ἄγνωστος [1].

Ἡ φράσις ***μυρίζει μπαρούτι*** δηλοῖ ὅτι ἐνδεχόμενον νὰ γίνῃ ἔνοπλος ρῆξις ἢ πόλεμος καὶ σὰν νὰ αἰσθανώμεθα ἐκ τῶν προτέρων τὴν ὀσμὴν τῆς μελλούσης νὰ χρησιμοποιηθῇ πυρίτιδος.

Τέλος ἡ φράσις ***ἔφαγε μὲ τὴ φούχτα τὸ μπαρούτι*** λέγεται δι' ἄνθρωπον παλαίμαχον διελθόντα τὸ πλεῖστον τῆς ζωῆς ἐν πολέμῳ, εἰς τὸν ὁποῖον ἡ πυρῖτις, ἀπαραίτητος διὰ τὴν πολεμικὴν ζωήν, σὰν ν' ἀποτελοῦσε εἶδος ἀπαραιτήτου τροφῆς.

γινόμαστε ἀπὸ δυὸ χωριά, κάνουμε χωριό.

Ἡ πρώτη φράσις λέγεται καὶ πληρεστέρα ***γινόμαστε ἀπὸ δυὸ χωριὰ χωριάτες***, δηλαδὴ ἐνῷ πρὶν εἴμεθα φίλοι, γινόμεθα ἄσπονδοι ἐχθροί, καθὼς εἶναι δυνατὸν νὰ καταστοῦν τοιοῦτοι δύο χωρικοὶ ἄγνωστοι ἀναμεταξύ τους ὡς καταγόμενοι ἀπὸ δύο χωριά.

Ἡ δευτέρα, ἡ ὁποία πληρεστέρα θὰ ἦτο ***κάνουμε ἕνα χωριό,*** ἔχει ἀντίθετον ἔννοιαν, δηλαδὴ συνερχόμεθα φιλικῶς ἐπὶ τὸ αὐτό, συνεργαζόμεθα ἢ συνεννοούμεθα ὡς φίλοι.

γυρίζω σὰν τὴν ἄδικη κατάρα.

Ἡ φράσις σημαίνει ταλαιπωροῦμαι ὑπερβολικὰ ἀπὸ τοὺς πολλοὺς δρόμους ποὺ κάμνω διὰ νὰ ἐπιτύχω τι. Καθὼς φαίνεται εἶναι βραχυλογία προελθοῦσα ἀπὸ βιαίας συγκοπὰς μακρᾶς ἐκφράσεως ***γυρίζω σὰν νὰ ἔχω ἀπὸ κάποιον κατάρα, ἄδικη ὅμως.***

---

[1]) Πβ. *Witney - Jolly*, Ἀναγνώσματα συγκριτικῆς γλωσσολογίας, ἐν Ἀθήναις 1898 σελ. 188.

δὲ λέω, ὅσο νὰ πῇς.

Ἡ φράσις ***δὲ λέω*** εἶναι βραχυλογία κατὰ παράλειψιν τοῦ ***ὄχι*** καὶ σημαίνει συμφωνῶ μὲ τὰ λεγόμενα τοῦ ἄλλου, δὲν ἀρνοῦμαι.

Ὁμοίως βραχυλογικῶς λέγεται καὶ ἡ ἄλλη ***ὅσο νὰ πῇς*** ἀντὶ τοῦ ***ὅσο νὰ πῇς ὄχι*** καὶ χρησιμοποιεῖται ἐν τῷ λόγῳ ὡς πρότασις ἐναντιωματική, οἷον ***ὅσο νὰ πῇς, στενοχωρήθηκα πολὺ*** (καὶ ἂν ἀκόμη δὲν τὸ δέχεσαι, ἐν τούτοις στενοχωρήθηκα πολύ), ***ὅσο νὰ πῇς, εἶναι φτωχὸς*** κτλ.

δὲν ἔχει πίστι, Θεό, δὲν ἔχει τὸ Θεό του.

Ἡ φράσις ***δὲν ἔχει πίστι*** ἢ ***Θεὸ*** λέγεται ἐπὶ ἀνθρώπου ἐξωλεστάτου, διότι πάντοτε ὁ ἄθρησκος ἄνθρωπος εἰς τὴν φαντασίαν τοῦ λαοῦ παρίσταται ὡς τοιοῦτος.

Ἡ δευτέρα φράσις ***δὲν ἔχει τὸ Θεό του*** περιέπεσεν εἰς εἰδικωτέραν χρῆσιν λεγομένη ἐπὶ ἀνθρώπου σκληροῦ καὶ ἀτέγκτου ἢ πείσμονος ἢ ἀνθρώπου λέγοντος καὶ πράττοντος κάτι τὸ ἐξαιρετικόν, τὸ ὁποῖον προξενεῖ ἐντύπωσιν.

δὲν ἔχει 'ς τὸν ἥλιο μοῖρα.

Ὁ λαὸς διὰ νὰ χαρακτηρίσῃ ἕνα ἄνθρωπον τελείως ἄπορον, φαντάζεται αὐτὸν ὡς στερούμενον τοῦ δικαιώματος ν' ἀπολαμβάνῃ καὶ αὐτὸ τὸ ἡλιακὸν φῶς καὶ τὴν ἡλιακὴν θερμότητα. ***Δὲν ἔχει αὐτὸς μερτικὸ μήτε 'ς τὸν ἥλιο,*** ὅστις ἐν τούτοις εὐεργετεῖ ἀδιακρίτως ὅλους τοὺς ἀνθρώπους. Εἰς δύο ἰδιωματικὰς παραλλαγὰς ἀντὶ τοῦ ***μοῖρα*** λέγεται ***μέρα.*** Οὕτω λέγεται ἐν Σκύρῳ ***δὲν ἔχει 'ς τὸν ἥλιο μέρα*** καὶ ἐν Λιβυσσίῳ ***'ὲν ἔχει 'ς τοὺν νήλιουν μέραν.*** Δὲν πρόκειται βέβαια τροπὴ τοῦ ***οι*** εἰς ***ε*** διὰ τὸ παρακείμενον ***ρ,*** καθὼς συμβαίνει εἰς τὸ ***κερί, ξερὸς*** κτλ., διότι τὸ ***οι*** δὲν εἶναι ἄτονον. Ἄρα πρόκειται παρετυμολογία τοῦ ***μοῖρα*** πρὸς τὸ ***μέρα,*** τὴν ὁποίαν ἐνίσχυσεν ἡ ἔννοια τῆς φράσεως. Ὁ μὴ ἔχων μερίδιον εἰς τὸ φῶς τοῦ ἡλίου εἶναι σὰν νὰ μὴ ἔχῃ ἡμέραν, σὰν νὰ εὑρίσκεται εἰς τὸ σκότος, σὰν νὰ ἔχῃ νύκτα καὶ μεσουρανοῦντος τοῦ ἡλίου.

δὲν πιάνει χαρτωσιά.

Κατὰ μεταφορὰν ἀπὸ χαρτοπαίκτην, ὅστις διαρκῶς χάνει καὶ δὲν κατορθώνει οὔτε ἅπαξ νὰ κερδίσῃ τὰ παιζόμενα χαρτιά, λέγεται ἡ φράσις διὰ παντελῶς ἀνίκανον ἄνθρωπον σχετικῶς πρὸς ἄλλον ἱκανόν, οἷον ***κοντὰ σ' ἐμένα αὐτὸς δὲν πιάνει χαρτωσιά.***

δὲν τὸν ἀφίνουν σὲ χλωρὸ κλαρί.

Ὁ κακοποιός, ὅστις ***βγαίνει 'ς τὸ κλαρὶ*** γινόμενος ληστής, ἔχει καταφύγιον

τὰ δάση ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον καὶ μάλιστα τὰ ὑλομανοῦντα καὶ πυκνόφυλλα. Ἐκεῖ εὔκολα τὸν κρύβουν τὰ ***χλωρὰ κλαριά.*** Ἀλλ' ὅταν καταδιώκεται ἄνευ ἀναπαύλας, οὔτε ἐκεῖ δὲν εἶναι ἀσφαλὴς καὶ ἀναγκάζεται διαρκῶς φεύγων ν' ἀλλάζῃ λημέρια. Ἀπεδῶ ἡ φράσις ***δὲν τὸν ἀφίνουν σὲ χλωρὸ κλαρὶ*** δι' ἄνθρωπον ἐπιμόνως καταδιωκόμενον. Ἐπειδὴ δὲ τοιαύτη διαρκὴς μετακίνησις ὁμοιάζει μὲ τὴν πτῆσιν τῶν πουλλιῶν ἀπὸ δένδρον εἰς δένδρον, ἐλέχθη καὶ πληρέστερον ***δὲν τὸν ἀφίνουν νὰ καθίσῃ σὲ χλωρὸ κλαρί,*** εἶναι δηλαδὴ ὡσὰν τὰ κυνηγούμενα πτηνά.

διὰ τὸν φόβον τῶν Ἰουδαίων.

Ἡ φράσις ἀπὸ τὴν εὐαγγελικὴν ρῆσιν «τῶν θυρῶν κεκλεισμένων ὅπου ἦσαν οἱ μαθηταὶ συνηγμένοι διὰ τὸν φόβον τῶν Ἰουδαίων»[1] ἔλαβε γενικὴν χρῆσιν. Τὸ ἀπὸ σημασιολογικῆς ἀπόψεως ἐνδιαφέρον εἶναι τοῦτο, ὅτι πάντοτε λέγεται μετὰ σκώμματος ἢ μομφῆς τοῦ προξενοῦντος τὸν φόβον.

δίνω συχωροχάρτι.

Ἡ φράσις εἶναι τῆς λογίας χρήσεως καὶ λέγεται δι' ἄνθρωπον κατηγορούμενον, ὅστις ἀπαλλάσσεται τῆς κατηγορίας. Μεταβατικῶς ***τοῦ 'δωσαν συχωροχάρτι*** καὶ ἀμεταβάτως ***πῆρε συχωροχάρτι.*** Εἰς τὴν φράσιν ὑπόκειται τὸ γεγονὸς τῶν συγχωροχαρτίων τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας, διὰ τῶν ὁποίων ἔναντι πληρωμῆς ἐξαγοράζεται ἡ ἄφεσις τῶν ἁμαρτιῶν.

ἐδῶ εἶσαι κ' ἐδῶ εἶμαι.

Ὁ λέγων τὴν φράσιν θέλει νὰ δείξῃ τὴν ἀδιάσειστον πεποίθησιν, ὅτι θὰ γίνῃ ἢ δὲν θὰ γίνῃ τι. Εἶναι ὡσὰν νὰ λέγῃ, ἐδῶ εἴμεθα καὶ οἱ δύο καὶ θὰ ἴδῃς, καθὼς θὰ ἴδω κ' ἐγώ, ὅτι αὐτὸ ποὺ λέγω θὰ συμβῇ ἐξάπαντος ἢ δὲν θὰ συμβῇ.

ἐδῶ σὲ θέλω.

Ἀπὸ τὴν παροιμιώδη ἔκφρασιν «ἐδῶ σὲ θέλω, κάβουρα, νὰ πηδᾷς τὰ καρβουνα, ἀμ' ἂν εἶν' γιὰ τὸν ποταμό, τὸν πηδάω κ' ἐγὼ» ἀπεκόπη τὸ ***ἐδῶ σὲ θέλω*** λεγόμενον ἐπὶ δυσκόλων ἔργων, ὅτε κυρίως φαίνεται ἡ ἐπιτηδειότης καὶ ἱκανότης τοῦ ἀνθρώπου.

εἶναι βίδα.

Κατὰ μεταφορὰν ἀπὸ τὸν κοχλιωτὸν ἧλον, ὁ ὁποῖος μὲ τὴν ἰδίαν εὐκολίαν στρέφεται καὶ πρὸς τὰ κάτω καὶ πρὸς τὰ ἄνω, λέγεται ἡ φράσις ἐπὶ ἀνθρώπου

---

[1]) Εὐαγγελιστ. Ἰωάνν. 20, 19.

ἀσταθοῦς εἰς τὰς σκέψεις καὶ ἀποφάσεις του, παλιμβούλου καὶ σχεδὸν ἀνισορρόπου, ὅστις λέγει καὶ ξελέγει, ὁμολογεῖ καὶ ἀρνεῖται κττ.

εἶναι πρώτης.

Ἡ φράσις κατ' ἔλλειψιν τῆς γενικῆς ***ποιότητος*** εἶναι τῆς λογίας χρήσεως γενομένη ἤδη κοινὴ καὶ λεγομένη διὰ πᾶν πρᾶγμα ἐκλεκτῆς ποιότητος, οἷον ***κρασὶ πρώτης***, ***λάδι πρώτης*** κττ.

εἶναι 'ς τὰ καλά του, 'ς τὰ φεγγάρια του κτλ.

Δι' ἄνθρωπον καταλαμβανόμενον παροδικῶς ἀπὸ ἔξαψιν καὶ ἀδικαιολόγητον ὀργὴν λέγεται ***δὲν εἶναι 'ς τὰ καλά του*** καὶ ἐπὶ τῆς ἀντιθέτου ἐννοίας ***εἶναι 'ς τὰ καλά του.*** Πρόκειται περὶ βραχυλογίας, ἡ ὁποία ἐγεννήθη ὡς ἑξῆς. Λέγομεν κοινῶς ***εἶναι 'ς τὰ φεγγάρια του*** μὲ τὴν σημασίαν τοῦ ***δὲν εἶναι 'ς τὰ καλά του,*** διότι πιστεύεται ὅτι τοιοῦτοι παροξυσμοὶ προέρχονται ἀπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς πληθούσης σελήνης[1]. Ἀντιθέτως λέγομεν ***εἶναι 'ς τὰ καλά του φεγγάρια*** κατ' ἀναλογίαν τοῦ ***εἶναι 'ς τοὶς καλές του ὧρες***[2]. Ὅθεν κατὰ παράλειψιν τοῦ ***φεγγάρια*** ἐλέχθη ἁπλῶς ***εἶναι 'ς τὰ καλά του***, καθὼς λέγεται καὶ ***εἶναι 'ς τοὶς καλές του,*** καὶ ἀντιθέτως ***δὲν εἶναι 'ς τὰ καλά του.***

Αἱ φράσεις ἐκφέρονται καὶ ἄλλως, ***εἶναι*** ἢ ***δὲν εἶναι μὲ τὰ καλά του.*** Πιθανὸν εἶναι ὅτι τὸ ***μὲ*** ἀντικατέστησε τὸ ***'ς τὰ*** ἐκ παρασυσχετισμοῦ πρὸς τὴν ὁμώνυμον φράσιν ***εἶναι*** ἢ ***δὲν εἶναι μὲ τὰ καλά του*** ἐννοεῖται ***ροῦχα.*** Τοιοῦτοι παράλογοι συσχετισμοὶ ἐκ ψυχολογικοῦ συσκοτισμοῦ δὲν εἶναι ἄγνωστοι εἰς τὴν γλῶσσαν.

Ἂς προσθέσωμεν καὶ τὴν ἰδιωματικὴν τῆς Ρόδου φράσιν ***εἶναι 'ς τὸ φεγγάρι του*** ἐπὶ τοῦ καταλαμβανομένου ὑπὸ ἐπιληψίας, διότι καὶ αὐτὴ νομίζεται ἀποτέλεσμα ἐπιδράσεως τῆς σελήνης.

εἶναι 'ς τὰ μέσα καὶ 'ς τὰ ἔξω.

Ἡ φράσις κατὰ παράλειψιν τοῦ ***ἐπιστάτης*** ἢ παραπλησίου ὀνόματος λέγεται διὰ τὸν ἔχοντα τὴν ἀνωτάτην ἐποπτείαν ἢ διοίκησιν τῶν ἐσωτερικῶν καὶ ἐξωτερικῶν ὑποθέσεων οἰκογενείας, ὀργανώσεως κοινωνικῆς κττ.

εἶναι 'ς τὰ σωστά του, μιλάει μὲ τὰ σωστά του.

Καὶ εἰς τὰς δύο φράσεις ἐξυπακούεται ἡ λέξις ***μυαλὰ*** καὶ ἡ μὲν πρώτη

---

[1]) Περὶ τῆς φράσεως διέλαβεν ὁ *Νικόλαος Πολίτης*, Λαογρσφικὰ Σύμμεικτα 2, 168.
[2]) Πβ. Δελτ. τόμ. 4, 105.

σημαίνει εἶναι καλὰ ψυχικῶς, διανοητικῶς, ἡ δὲ ἑτέρα ἔχει ἀκριβῆ γνῶσιν τοῦ πράγματος, περὶ τοῦ ὁποίου ὁμιλεῖ, λέγει περὶ αὐτοῦ ὧν καθ' ὁλοκληρίαν ἐχέφρων.

ἕνας κ' ἕνας.

Παρατηρεῖται εἰς τὴν φύσιν ὅτι συμβαίνει ἕνα πρᾶγμα νὰ εἶναι καλύτερον ἀπὸ ὅλα τὰ ὁμοειδῆ, πρᾶγμα ὅμοιον τοῦ ὁποίου δὲν ὑπάρχει δεύτερον καὶ τρίτον καὶ καθεξῆς. Αὐτὸ εἶναι πρῶτον καὶ τελευταῖον. Ὁμοίως καὶ εἰς τὴν κοινωνίαν συμβαίνει ἕνα πρόσωπον νὰ εἶναι τὸ πρῶτον μὴ ἔχον ἄλλο ὅμοιον. Γνωστὴ εἶναι ἡ μετὰ ἀστειότητος πάντοτε λεγομένη δημώδης φράσις ***ἕνας εἶναι ὁ Βέης***. Ἀγνοῶ τὸ ἱστορικόν της, ἀλλ' ἡ σημασία εἶναι πρόδηλος, δὲν ὑπάρχει ἄλλος τόσον ἔξοχος καὶ διακεκριμένος ὅπως ὁ Βέης. Αὐτὸς εἶναι καὶ ὄχι ἄλλος. Ἀπὸ τὰς τοιαύτας χρήσεις τὸ ***ἕνας*** ἀπεμακρύνθη ἀπὸ τὴν ἁπλῆν ἔννοιαν τῆς μονάδος εἰς τὴν ἀριθμητικὴν σειρὰν καὶ προσέλαβε τὴν ἔννοιαν τοῦ ἐπιθέτου μοναδικὸς καὶ ἔπειτα ἔξοχος, διακεκριμένος, ὑπερέχων πάντων τῶν ὁμοίων, οἷον ἐν Μακεδονίᾳ ***εἶναι ἕνας 'ς τὸ χωριό του*** (διακεκριμένος), ἐν Θράκῃ ***ἀρχόντυνε κ' ἤγκε ἕνας*** (ἔγινε μέγας καὶ πολύς), ἐν Κύθνῳ ***ἂν εἶχε αὐτὴ τὴ γυναῖκα, θά 'τανε ἕνας*** κτλ. Ἀλλ' εἰς τὴν κοινὴν τὸ ***ἕνας*** πρὸς ἐπίτασιν τῆς ἐννοίας ἐπαναλαμβάνεται ἐφ' ἑαυτῷ, οἷον ***οἱ καλεσμένοι εἶναι ἕνας κ' ἕνας*** (οἱονεὶ διαλεγμένοι ἀπὸ ἕνας ἕνας, ἄρα ἔξοχοι ἄνθρωποι), ***τὸ γιατρικὸ εἶναι ἕνα κ' ἕνα*** (μοναδικὸν εἰς ἀποτελεσματικὴν ἐνέργειαν, ἄριστον).

ἕνα φεγγάρι, κάθε φεγγάρι.

Ἡ περίοδος τῆς σελήνης λαμβάνεται ὡς μέτρον χρόνου μικρᾶς διαρκείας, ὅθεν ***ἕνα φεγγάρι*** = ὀλίγον χρόνον.

Ἀφ' ἑτέρου ἡ φάσις τῆς πανσελήνου μεταξὺ τῶν διαφόρων φάσεων λαμβάνεται ὡς περίπτωσις σπανία, ὅθεν ***κάθε φεγγάρι*** = ἀργὰ καὶ ποῦ, σπανίως. Ὡς τοιαύτη περίπτωσις λαμβάνεται καὶ ἡ νουμηνία, ὅθεν ***'ς τὴ χάσι καὶ 'ς τὴ φέξι*** = σπανιώτατα.

ἔρχομαι 'ς τὸ ψαχνό, ἔρχομαι 'ς τὸ ψητό.

Τὸ καλύτερον μέρος κρέατος εἶναι τὸ λεγόμενον ***ψαχνὸ*** καὶ τὸ καλύτερον φαγητὸν τὸ ***ψητό***. Ἀπεδῶ ὡρμήθησαν οἱ δημιουργήσαντες τὰς συνωνύμους φράσεις, αἱ ὁποῖαι σημαίνουν φθάνω εἰς τὸ κύριον καὶ οὐσιῶδες μέρος τῆς συζητήσεως ἢ ὑποθέσεως.

ἔφαγε ἡ μούρη του χῶμα.

Ἀπὸ αἰσθητικῆς ἀπόψεως ἡ πλέον λυπηρὰ εἰκὼν τοῦ ἐνταφιασμοῦ εἶναι ἡ

ρίψις χώματος εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ νεκροῦ. Ὅθεν ἡ πένθιμος φράσις ἐπὶ τοῦ ἀποθανόντος.

ἔφαγε τῆς χρονιᾶς του.

Ἡ φράσις βραχυλογικῶς ἀπὸ τὴν πλήρη ἔκφρασιν ***ἔφαγε ξύλο*** ἢ ***ξυλιὲς τῆς χρονιᾶς του,*** δηλαδὴ ὅσον ξύλον θὰ ἔτρωγε καθ' ὅλον τὸ ἔτος, τὸ ἔφαγε μίαν φοράν, ἄρα ἐδάρη πολύ.

ἔχει μεσάνυχτα.

Εἰς τὴν λαϊκὴν ἀντίληψιν τὸ μεσονύκτιον προσπίπτει ὡς τὸ ζοφερώτερον σημεῖον τῆς νυκτός, διὸ καὶ λέγεται ***ἄγρια μεσάνυχτα***. Μεταφορικῶς δὲ τὰ μεσάνυχτα ἐδήλωσαν τὴν βαθυτέραν ἄγνοιαν, ἐνῷ ἀντιθέτως τὸ φῶς τῆς ἡμέρας συμβολίζει τὴν γνῶσιν, πβ. ***ποιὸς δὲ θέλει τὸ φῶς του;*** = ποιὸς δὲν θέλει νὰ σπουδάσῃ καὶ νὰ μορφωθῇ; Ὅθεν ἡ ἀνωτέρω φράσις ἐπὶ τοῦ διατελοῦντος εἰς παντελῆ ἄγνοιαν τῶν περὶ αὐτὸν συμβαινόντων.

ἔχει ὁ Θεός.

Εὐχὴ τοῦ εὑρισκομένου εἰς ἀμηχανίαν πρὸ πάντων οἰκονομικήν, δηλαδὴ ἔχει ὁ Θεὸς πολλὰ ἀγαθά, ὥστε ὑπάρχει ἐλπὶς νὰ δώσῃ καὶ εἰς ἡμᾶς. Ὅτι οὕτω νοεῖται τὸ συμπλήρωμα τῆς φράσεως μαρτυρεῖ ἡ χαριτολόγος φράσις τοῦ Μακεδονικοῦ ἰδιώματος ***ἔχει ὁ Θεός, ἀλλ' ἔχει καὶ πολλὰ παιδιά,*** δηλαδὴ μὴ ἐλπίζῃς καὶ πολὺ πολὺ εἰς τὰ πλούτη τοῦ Θεοῦ, διότι ἔχει τόσον πολλὰ παιδιά, ὥστε δὲν γνωρίζει εἰς ποίους νὰ πρωτοδώσῃ, ἄρα μπορεῖ νὰ μείνῃς ἀμέτοχος. Λέγεται καὶ πληρέστερον ***ἔχει καὶ γιὰ μᾶς ὁ Θεός,*** ἤτοι ὅπως βοηθεῖ τοὺς ἄλλους, θὰ βοηθήσῃ κ' ἐμᾶς.

ἔχω στομάχι κτλ.

Λέγεται ***ἔχω τὸ στομάχι μου, τὸ συκώτι μου, τὴν καρδιά μου, τὰ νεφρά μου*** κτλ. ἐννοεῖται ***ἀρρωστημένο, παθιασμένο*** κτλ. Ἔπειτα βραχυλογικώτερον ἐλέχθη καὶ ***ἔχω στομάχι*** κτλ. = ὑποφέρει ὁ στόμαχός μου.

ἡ ἀγορά, ὁ κόσμος βρομάει ἀπὸ κτλ.

Εἰς δήλωσιν πλησμονῆς πράγματος συνήθως ἀγοραίου λέγομεν ***ἡ ἀγορὰ*** ἢ ***ὁ κόσμος βρομάει ἀπὸ τὸ δεῖνα πρᾶμα,*** δηλαδὴ εἶναι τόσον ἄφθονον, ὥστε μένον ἀπώλητον βρομάει. Εἶναι δῆλον ὅτι κατ' ἀρχὰς ἐλέχθη ἐπὶ πραγμάτων ὑποκειμένων εἰς ἀποσύνθεσιν καὶ κακοσμίαν, ὡς τὸ ***κρέας,*** τὸ ***ψάρι*** κτλ. καὶ κατόπιν καὶ ἐπὶ ἄλλων.

θοῦ, Κύριε, φυλακὴν τῷ στόματί μου.

Ἡ λογία αὐτὴ φράσις εἶναι ἀπὸ τὸν 140ον ψαλμὸν τοῦ Δαβὶδ «θοῦ, Κύριε, φυλακὴν τῷ στόματί μου καὶ θύραν περιοχῆς περὶ τὰ χείλη μου». Ὁ λέγων αὐτὴν προτιμᾷ νὰ σιωπήσῃ παρὰ νὰ εἴπῃ τι κακὸν ἐναντίον προσώπου ἔστω καὶ δυσμενῶς διακειμένου.

κάνω πέτρα τὴν καρδιά μου, πέτρα τῆς ὑπομονῆς κτλ.

Ἡ ἀναίσθητη καρδία παραβάλλεται πρὸς πέτραν. Αὐτὴ εἶναι μεταφορὰ κατ' εὐθεῖαν, ἀλλ' ὑπάρχει καὶ μεταφορὰ κατὰ προσωποποίησιν, καθὼς φαίνεται ἀπὸ τὸν δημοτικὸν στίχον «νά 'χῃς καὶ τὴν ὑπομονή, ὅπως τὴν ἔχ' ἡ πέτρα» [1]. Ἐπὶ τῆς ἐκδοχῆς αὐτῆς στηρίζονται αἱ φράσεις ***ἔχει καρδιὰ πέτρα,*** ἡ ὁποία εἶναι ἀσυγκίνητη καὶ σκληρά, ***κάνω πέτρα τὴν καρδιά μου***=γίνομαι πολὺ ὑπομονητικός, τέλος ***εἶμαι πέτρα τῆς ὑπομονῆς.***

κάνω τὰ στραβὰ κτλ.

Εἰς τὸ ἰδίωμα τῆς Δημητσάνας λέγεται ***κάνω τὸ στραβὸ*** = προσποιοῦμαι ὅτι εἶμαι στραβός, κάνω πὼς δὲν βλέπω καὶ γενικώτερον ἀδιαφορῶ. Ἐπειδὴ δὲ εἶναι κοινόχρηστον τὸ οὐδέτερον ***στραβὰ*** ἐπὶ τῆς ἐννοίας τοῦ ***μάτια,*** οἷον ***δὲ βλέπω μ' αὐτὰ τὰ στραβά μου, ποῦ τά 'χεις τὰ στραβά σου; ἄνοιξε τὰ στραβά σου νὰ δῇς*** κττ. — ὅτι εἰς τὰς ἐκφράσεις αὐτὰς καὶ τὰς παρομοίας τὸ ***στραβὰ*** ἔχει ἀπόχρωσιν ἀρατικῆς ἐννοίας, αὐτὸ ἐπὶ τοῦ προκειμένου δὲν ἔχει νὰ κάνῃ τίποτε—διὰ τοῦτο κατ' ἀναλογίαν ἐλέχθη καὶ ***κάνω τὰ στραβὰ μάτια*** καὶ βραχυλογικῶς ***κάνω τὰ στραβά.*** Οὕτω ἐξηγεῖται ἡ συντακτικὴ ἀνωμαλία τῆς φράσεως νὰ δέχεται κατὰ γραμματικὸν τεκμήριον τὸ ἀμετάβατον ***κάνω*** ὡς ἀντικείμενον τὸ οὐσιαστικοποιημένον ***στραβά.*** Εἰς τὸ ἰδίωμα Αἰτωλίας λέγεται ***κάνου στραβὰ μάτια,*** ὅπερ μαρτυρεῖ ἀπόπειραν τοῦ γλωσσικοῦ αἰσθήματος νὰ ἄρῃ τὴν συντακτικὴν ἀνωμαλίαν διὰ τῆς παραλείψεως τοῦ ἄρθρου ***τὰ*** καὶ τῆς ἐκδοχῆς κατ' ἀνάγκην τοῦ ρήματος ***κάνου*** ὡς μεταβατικοῦ ἐπὶ τῆς κυριολεκτικῆς σημασίας του.

κάνω τὴν τύχη μου.

Εἰς τὴν νέαν Ἑλληνικὴν ***τύχη*** ἐννοεῖται κατ' ἐξοχὴν ἡ καλή, διὸ καὶ λέγεται ***νὰ τύχῃ μιὰ φορά!*** ἐπὶ ἐκτάκτου εὐνοίας τῆς τύχης. Κατ' ἀναλογίαν δὲ τῶν φράσεων ***κάνω περιουσία, χρήματα*** κττ. = κερδίζω, ἐλέχθη καὶ ***κάνω τὴν***

---

[1]) *Δημητρίου Γρ. Καμπούρογλου,* Ἱστορία τῶν Ἀθηνῶν, 1,376.

τύχη μου. Συνώνυμος φράσις ***ἄνοιξε ἡ τύχη μου***. Ἡ λέξις βέβαια χρησιμοποιεῖται καὶ μὲ τὴν ἀντίθετον ἔννοιαν καὶ σημαίνει τὴν κακὴν τύχην. Πότε τὸ ἕνα καὶ πότε τὸ ἄλλο, αὐτὸ ἐξαρτᾶται ἐκ τῶν περιστάσεων, καθ' ἃς χρησιμοποιεῖται, ὅπως ἀκριβῶς συμβαίνει καὶ εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλληνικήν.

κάνει τὸν βαρὺ καὶ τὸν ἀσήκωτο.

Ἄνθρωπος σοβαρευόμενος, εἰς τὸν ὁποῖον λείπει ἡ οἰκειότης καὶ προσήνεια, συγκρίνεται πρὸς πρᾶγμα βαρύ, τὸ ὁποῖον δυσκολευόμεθα νὰ σηκώσωμεν. Εἰς τοιαύτην μεταφορὰν ὀφείλεται ἡ ἀνωτέρω φράσις.

κάνει τὸν κόκορα.

Λίαν προσφυὴς ὁ παραλληλισμὸς πρὸς τὸν κόκοραν τοῦ διὰ φιλονίκου συμπεριφορᾶς φαινομένου ἀπτοήτου. Ἡ φράσις λέγεται εἰρωνικῶς.

κάνω τὸν σταυρό μου.

Ἐκ τῆς συνηθείας νὰ κάμνωμεν τὸν σταυρόν μας ἐξερχόμενοι τὸ πρωὶ ἀπὸ τὴν οἰκίαν διὰ νὰ εὐοδωθοῦν τὰ ἔργα τῆς ἡμέρας ἢ πρὸ ἐπιχειρήσεως διὰ ν' ἀχθῇ αὕτη εἰς αἴσιον πέρας ἐπεκράτησεν ἡ φράσις ***κάνω τὸ σταυρό μου*** μὲ τὴν σημασίαν ἀποφασίζω, ἑτοιμάζομαι νὰ κάμω τι.

Ὁμοίως ἐκ τῆς συνηθείας νὰ κάμνωμεν τὸν σταυρόν μας ἐν ὥρᾳ κινδύνου πρὸς ἀποσόβησιν αὐτοῦ διὰ τῆς θείας βοηθείας προσέλαβεν ἡ φράσις καὶ τὴν σημασίαν τοῦ ἀπορῶ καὶ ἐξίσταμαι, θαυμάζω, ὅταν, ἐννοεῖται, βλέπωμεν πράγματα ἀνόητα, ἀλλόκοτα ἢ ἀνέλπιστα, ὅσον ἀνέλπιστος εἶναι ἕνας κίνδυνος. Εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν λέγεται συνήθως ***ἂς κάνω τὸ σταυρό μου! εἶναι νὰ κάνῃ κανεὶς τὸ σταυρό του*** κτ.

κάπου σὲ εἶδα, κάπου μὲ εἶδες κτλ.

Ἡ εἰρωνικὴ καὶ περιφρονητικὴ συγχρόνως φράσις αὐτὴ ὑποτίθεται ὅτι ἀποτελεῖ ἀπάντησιν εἰς τὴν ἐρώτησιν ***δὲ μὲ ξέρεις;*** καὶ λέγεται, ὅταν πρόκειται νὰ δηλωθῇ ὅτι ὄχι μόνον ἔπαυσε νὰ ὑπάρχῃ ἐνδιαφέρον εἰς ἕνα πρόσωπον πρότερον γνωστὸν καὶ φιλικόν, ἀλλὰ καὶ αἰσθάνεταί τις πρὸς αὐτὸ κάποιαν περιφρόνησιν. Εἰς δήλωσιν δὲ ἐντόνου ἀρνήσεως τῆς ὑφισταμένης πρότερον γνωριμίας λέγεται ***ποῦ σὲ εἶδα; ποῦ μὲ εἶδες;*** ὑποτιθεμένης καὶ ἐνταῦθα τῆς ἰδίας ἐρωτήσεως.

κατακλυσμὸς Κυρίου, φέρνει τὸν κατακλυσμό.

Ἀπὸ τὴν βιβλικὴν ἀφήγησιν περὶ τοῦ κατακλυσμοῦ ἡ φράσις ***κατακλυσμὸς Κυρίου*** ἐλέχθη ἐπὶ συνεχοῦς ραγδαίας βροχῆς, κατ' ἐπέκτασιν δὲ καὶ ἐπὶ ἄλλων καταστρεπτικῶν θεομηνιῶν.

Ἐπειδὴ δὲ εἰς τὴν φράσιν ὑπόκειται πάντοτε ἡ ἔννοια τοῦ μεγίστου, τοῦ καθ' ὑπερβολὴν συμβαίνοντος, ἐδημιουργήθη καὶ ἡ ἑτέρα φράσις ***φέρνει τὸν κατακλυσμὸ***=μεγαλοποιεῖ, ἐξογκώνει δυσκολίαν ἢ ἀτύχημά τι, ὅπερ εἰς τὴν πραγματικότητα δὲν συμβαίνει.

καταπίνω τὴ γλῶσσα μου.

Ἡ φράσις δηλοῖ ἀναγκάζομαι νὰ σιωπήσω καταλαμβανόμενος ἀπὸ ἀμηχανίαν εἰς τὰς σκέψεις μου. Δηλαδὴ καταπίνω τρόπον τινὰ τὴν γλῶσσαν μου καὶ μὴ ἔχων ὄργανον ὁμιλίας σιωπῶ. Ἡ παρακελευσματικὴ φράσις ***κατάπιε τὴ γλῶσσα σου*** σημαίνει εὐφήμει, μὴ λέγῃς ἀπαίσια.

κατεβάζω τὰ μοῦτρα, κρεμάω μοῦτρα κτλ.

Ὅταν ἐκ δυσαρεσκείας δὲν θέλωμεν νὰ βλέπωμεν τινὰ κατὰ πρόσωπον, δὲν θέλωμεν ***νὰ τὸν βλέπουμε 'ς τὰ μάτια μας,*** στρέφομεν ἀλλοῦ τὰ μάτια ἢ στρέφομεν αὐτὰ πρὸς τὰ κάτω καὶ κατὰ τὴν κοινὴν ἔκφρασιν ***κατεβάζουμε τὰ μοῦτρα μας***. Ἐνταῦθα τὸ ***μοῦτρα*** εἶναι ἀντὶ τοῦ ***μάτια***. Λοιπὸν ***κατεβάζω τὰ μοῦτρα*** ἢ ***ἔχω κατεβασμένα τὰ μοῦτρα*** ἢ ***εἶμαι μὲ κατεβασμένα μοῦτρα*** = γίνομαι σκυθρωπὸς ἀπὸ δυσαρέσκειαν.

Λέγεται καὶ ***κρεμάω μοῦτρα*** ἢ ***κρεμάω μιὰ ὀκὰ μοῦτρα,*** ὡσὰν νὰ ζυγίζεται μὲ τὸ βάρος τῶν κατεβασμένων ἢ κρεμασμένων μούτρων ἡ μεγάλη σκυθρωπότης, ἄρα καὶ ἡ μεγάλη δυσαρέσκεια.

Ἀπὸ τὰς φράσεις αὐτὰς τὸ ***μοῦτρα*** ἐδήλωσε καὶ τὴν σκυθρωπὴν καὶ πλήρη θυμοῦ φυσιογνωμίαν, διὸ καὶ λέγεται ***τοῦ κάνω*** ἢ ***τοῦ κρατάω μοῦτρα.***

κατεβάζω, χαμηλώνω τὰ μάτια.

Ἡ φράσις κατὰ μεταφορὰν ἐκ πραγματικοῦ γεγονότος σημαίνει μὲ καταλαμβάνει αἴσθημα αἰδοῦς ἢ ἐντροπῆς καὶ βλέπω κατὰ γῆς μὴ τολμῶν νὰ κοιτάζω κατὰ πρόσωπον.

κατεβάζω τ' ἀφτιά.

Ἡ φράσις σημαίνει ἀναγνωρίζων τὸ σφάλμα μου ἢ δι' ἄλλον λόγον ταπει-

νοῦμαι, καταισχύνομαι ἐκ μεταφορᾶς τῶν σκύλλων, οἱ ὁποῖοι σαίνοντες πρὸ τῶν κυρίων καὶ δεικνύοντες ταπείνωσιν κατεβάζουν τ' ἀφτιά [1].

κάτι τρέχει 'ς τὰ Γύφτικα.

Ἡ φράσις ἐπὶ εἰδήσεως ἀναξίας ὅλως προσοχῆς ὡσὰν νὰ πρόκειται περί τινος συμβάντος εἰς τὸν συνοικισμὸν τῶν Γύφτων, ἀνθρώπων θεωρουμένων ἀξίων περιφρονήσεως.

κάτι τρώγεται.

Κατὰ μεταφορὰν ἀπὸ ἔδεσμα, τὸ ὁποῖον ὁπωσδήποτε ἠμπορεῖ νὰ τρώγεται, ἐγεννήθη ἡ φράσις ἐπὶ πράγματος ἀνεκτοῦ λεγομένη πάντοτε κατ' ἀντίθεσιν πρὸς ἄλλο οὐδαμῶς ἀνεκτόν.

κόβει λόρδα, παίζει λόρδα κτλ.

Ἡ Ἀγγλικὴ λέξις ***λόρδος***, διὰ τῆς ὁποίας εἰς πολλὰ ἰδιώματα χαρακτηρίζονται γενικῶς οἱ Εὐρωπαῖοι ἐπισκέπται τῆς χώρας μας, ἔχει τὴν σημασίαν τοῦ βαθυπλούτου καὶ τοῦ φαινομένου εὐγενοῦς καὶ ἐπιδεικνύοντος κοινωνικὴν ἀνωτερότητα, εἰρωνικῶς δὲ ***λόρδος*** καλεῖται καὶ ὁ θέλων νὰ ἐπιδεικνύῃ πλοῦτον καὶ εὐγένειαν, ἐνῷ εἰς τὴν πραγματικότητα εἶναι πτωχός, ὁ ἄλλως λεγόμενος ψωροφαντασμένος. Ἀλλὰ τὸ σαρκαστικὸν αἴσθημα τοῦ λαοῦ ἔπλασε καὶ τὸ παράγωγον οὐσιαστικὸν ***λόρδα,*** τὸ ὁποῖον κυριολεκτικῶς ἔπρεπε νὰ σημαίνῃ τὴν ἰδιότητα τοῦ ***λόρδου*** ὡς πρὸς τὸν πλοῦτον καὶ τὴν ὕπαρξιν ἀφθόνων ἀγαθῶν τῆς ζωῆς, ἀλλὰ κατ' ἀντίφρασιν ἐδήλωσε τὴν ***πεῖναν,*** κατ' ἀναλογίαν τῆς ὁποίας καὶ ἐσχηματίσθη. Εἶναι κοινὴ ἡ φράσις ***ἔξω φτώχεια*** λεγομένη ἀστείως ἐπὶ τῇ ἀποκτήσει μηδαμινῶν ὠφελημάτων ἢ ὑπὸ τῶν θελόντων νὰ δηλώσουν ὅτι τάχα διώχνουν τὴν φτώχεια ἔξω ἀπὸ τὸ σπίτι των καὶ ὅτι ἔχουν πλούσια ἀγαθὰ πρὸς ἀπόλαυσιν. Ἡ φράσις αὐτὴ λέγεται πληρεστέρα εἰς τὴν Πελοπόννησον ***ἔξω φτώχεια, μέσα λόρδα,*** εἰς τὴν ὁποίαν τὸ ***λόρδα*** σύμφωνα μὲ τὴν λογικὴν συνάρτησιν τῶν δύο ἐννοιῶν ἔπρεπε νὰ σημαίνῃ τὸ ἀντίθετον τοῦ ***φτώχεια,*** ἐν τούτοις ὅμως σημαίνει πεῖνα καὶ οὕτω ἡ ὅλη ἔκφρασις προσλαμβάνει ἔννοιαν σαρκαστικῆς εἰρωνείας. Οὕτω ἐξηγεῖται τὸ πολλαχοῦ λεγόμενον ***ἔχω λόρδα*** = πεινῶ ὑπερβολικά.

Περαιτέρω δὲ ἐδημιουργήθησαν δύο φράσεις, ἡ κοινὴ ***κόβει λόρδα*** καὶ ἡ ὀλιγώτερον κοινὴ ***παίζει λόρδα***.

Ἡ γένεσις τῆς πρώτης ἐξηγεῖται ὡς ἑξῆς. Λέγεται κοινῶς ***μὲ κόβει τὸ παπούτσι, μὲ κόβει τὸ καπέλο*** κτ., δηλ. μὲ πιέζει, μὲ ἐνοχλεῖ. Εἰς τὰς τοιαύτας

---

[1]) Πβ. Ἱστορικὸν Λεξικὸν *ἀφτὶ 1.*

ἐκφράσεις πρόκειται μία ἰδιαιτέρα σημασία τοῦ ***κόβω*** = πιέζω, ἐνοχλῶ. Κατ' αὐτὰς ἐλέχθη καὶ εἰς πολλὰ ἰδιώματα ***μὲ κόβει ἡ κοιλιά μου*** καὶ ἁπλῶς ἄνευ τοῦ ὑποκειμένου ***μὲ κόβει*** = αἰσθάνομαι εἰς τὴν κοιλίαν ἐνοχλήσεις, πόνους. Ἐπειδὴ δὲ ἡ κοιλία, ὡς γνωστόν, μᾶς ἐνοχλεῖ καὶ ὅταν εἶναι κενὴ τροφῆς, ἐλέχθη καὶ ***μὲ κόβει πεῖνα*** = πεινῶ καὶ μάλιστα πολύ. Ἀναλογικῶς δὲ ἐλέχθη καὶ ***μὲ κόβει λόρδα*** ἢ ἁπλῶς ***κόβει λόρδα*** ἢ καὶ μόνον ***κόβει*** = πεινῶ καθ' ὑπερβολήν. Ἀπὸ τὴν φράσιν αὐτὴν ἐσχηματίσθη εἰς τὸ ἰδίωμα Πάρου τὸ προσηγορικὸν ***λορδοκόφτης*** ἐπὶ τοῦ πεινῶντος, ἀλλ' ἐπιδεικνυομένου.

Ἡ ἑτέρα ***ἡ κοιλιά μου παίζει λόρδα*** ἢ ἁπλῶς ***παίζει λόρδα,*** εἰς τὴν ὁποίαν τὸ ***λόρδα*** κεῖται ἀντὶ ὀνόματος μουσικοῦ ὀργάνου, ἐξηγεῖται κατ' ἐπίδρασιν τῆς συνωνύμου φράσεως ***παίζει ἡ κοιλιά μου ταμπουρᾶ*** ἢ ***βιολὶ*** ἢ ***λαοῦτο***[1].

κοντὰ 'ς τὸ νοῦ κ' ἡ γνῶσι.

Ἡ φράσις κατὰ λέξιν σημαίνει ὅτι ἡ γνῶσις εἶναι ἀποτέλεσμα στοιχειώδους νοῦ, στοιχειώδους σκέψεως, ἀρκεῖ δηλαδὴ νὰ ἔχῃ τις λίγο μυαλὸ διὰ νὰ καταλάβῃ περὶ τίνος πρόκειται. Λέγεται μὲ ἀπόχρωσιν εἰρωνικὴν περὶ ἀνθρώπου νωθρᾶς σκέψεως καὶ βραδείας ἀντιλήψεως.

Κύριε τῶν δυνάμεων!

Ἡ ἐκκλησιαστικὴ αὐτὴ φράσις λέγεται ὡς ἐπίκλησις εἰς τὸν ὕμνον τῆς Τεσσαρακοστῆς «Κύριε τῶν δυνάμεων, μεθ' ἡμῶν γενοῦ... Κύριε τῶν δυνάμεων, ἐλέησον ἡμᾶς!» Παρανοηθεῖσα ὅμως καὶ παρασυσχετισθεῖσα πρὸς τὸ ***μέγας εἶ Κύριε!***[1] ἐλέχθη εἰς δήλωσιν ἐκπλήξεως καὶ θαυμασμοῦ.

κρεμάει τὸ ζωνάρι του, τοῦ πάτησαν τὸ ζωνάρι κτλ.

Εἰς παλαιοτέραν ἐποχὴν οἱ ***κουτσαβάκηδες*** τοῦ Ψειρῆ καὶ τῆς Πλάκας ἔφεραν μακρὰν ζώνην, τῆς ὁποίας τὸ ἓν ἄκρον ἠδύνατο κάποτε εἰς κατάστασιν μέθης νὰ λυθῇ καὶ νὰ συρθῇ κατὰ γῆς. Ἂν δὲ ἐτύχαινε κανεὶς διαβάτης νὰ πατήσῃ αὐτήν, τοῦτο ἐθεωρεῖτο θανάσιμος προσβολὴ καὶ τὰ ἐπακόλουθα θὰ ἦσαν πολὺ δυσάρεστα διὰ τὸν ἀστεῖον ἢ ἀπρόσεκτον διαβάτην. Συνέβη ὅμως ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἡ λυμένη ζώνη νὰ μὴ εἶναι τυχαῖον γεγονός, ἀλλὰ σκόπιμον ἁπλῶς καὶ μόνον διὰ νὰ δημιουργηθῇ ἀφορμὴ φιλονικίας καὶ ἐπιδείξεως παλληκαριᾶς. Οὕτω ἐξηγοῦνται αἱ φράσεις ***κρεμάει τὸ ζωνάρι του*** ἢ ***κρεμάει τὸ ζωνάρι του γιὰ καβγᾶ, ἔχει κρεμασμένο*** ἢ ***λυμένο τὸ ζωνάρι του*** δι' ἄνθρωπον, ὅστις

---

[1]) Πβ. Ἱστορικὸν Λεξικὸν *βιολὶ 1.*

κατὰ τὴν τῶν ***κουτσαβάκηδων*** φρασεολογίαν ***ψοφάει γιὰ παραξήγησι*** καὶ ὁ ἴδιος ἐπιδιώκει πῶς καὶ πῶς νὰ προκαλέσῃ ἀφορμὴν φιλονικίας ἀφίνων τὴν ζώνην λυμένην.

Ὅθεν καὶ δι' ἄνθρωπον ἐξαπτόμενον καὶ φιλονικοῦντα ὡσὰν νὰ προσεβλήθη εἰς τὰ καίρια λέγεται πεπαισμένως ***τοῦ πάτησαν τὸ ζωνάρι***=τοῦ προσέβαλαν τὸ φιλότιμο, καθὼς λέγεται καὶ ***τοῦ πάτησαν τὸν κάλο*** διὰ τὸν προσβεβλημένον εἰς τὸ πλέον εὐαίσθητον σημεῖον.

λάσπη ἡ δουλειά.

Ὁ πίπτων ἐντὸς βορβόρου θὰ δοκιμάσῃ πολλὰς δυσκολίας εἰς τὸν καθαρισμόν του. Ὅθεν μεταφορικῶς ***λάσπη ἡ δουλειὰ*** ἢ ***τὰ πράματα*** βραχυλογικῶς ἀντὶ ***εἶναι μέσα 'ς τὴ λάσπη ἡ δουλειὰ*** λέγεται ἐπὶ σοβαρᾶς δυσχερείας εἰς τὴν ἐκτέλεσιν ἔργου ἢ τὴν διεκπεραίωσιν ὑποθέσεως.

λόγια τῆς καραβάνας.

Ἡ φράσις σημαίνουσα λόγους ἀνοήτους καὶ ἄνευ λογικοῦ συνειρμοῦ δὲν νομίζω ὅτι ἔχει σχέσιν μὲ τὸ γνωστὸν σκεῦος εἰς χρῆσιν τῶν στρατιωτῶν. Πιστεύω ὅτι κατ' ἀρχὰς ἐλέγετο ***λόγια τοῦ καραβανιοῦ***, διότι εἰς τὰς μακρὰς πορείας τῶν καραβανίων ἠδύναντο ὄντως νὰ λέγωνται τοιοῦτοι λόγοι[1] ἀπὸ τοὺς ἀγωγιάτας ἀπηυδισμένους ἐκ τῆς κοπώσεως. Ἀφοῦ δὲ τὰ νεώτερα μέσα τῆς συγκοινωνίας κατέστησαν ἄχρηστον τὸ ***καραβάνι*** καὶ ἡ λέξις περιέπεσεν εἰς ἀχρηστίαν, ἦτο εὔκολον ν' ἀντικατασταθῇ ἀπὸ τὴν γνωστοτάτην ***καραβάναν.***

μένω μὲ τὴ γλύκα.

Ἡ φράσις λεγομένη καὶ πληρέστερα ***μένω μὲ τὴ γλύκα 'ς τὸ στόμα*** σημαίνει δοκιμάζω ἀπογοήτευσιν διὰ τὴν διάψευσιν ἐλπίδος. Ἡ μεταφορὰ ἀπὸ ἄνθρωπον, ὅστις δοκιμάζει ἔδεσμα γλυκὺ βέβαιος, ὅτι κατόπιν θὰ φάγῃ ἀπὸ αὐτό, ἀλλὰ διαψεύδεται εἰς τὰς ἐλπίδας του καὶ διατηρεῖ μόνον τὸ πρῶτον εὐχάριστον αἴσθημα ἢ ὅστις βλέπων ἁπλῶς ἔδεσμα φαντάζεται τὴν ***γλύκα*** του, ἀλλὰ μένει μόνον μὲ τὸ φανταστικὸν αἴσθημα αὐτῆς.

μὲ τὸ σταυρὸ 'ς τὰ χέρια.

Ἐκ τῶν εἰκονικῶν παραστάσεων ἁγίων, οἱ ὁποῖοι κρατοῦν σταυρὸν ὡς σύμβολον τῆς ἁγιότητος, ἐδημιουργήθη ἡ φράσις ἐπὶ ἀνθρώπου, ὅστις διάγει βίον

---

[1]) Πβ. Δελτ. 4, 109.

ἄμεμπτον ἀπὸ πάσης ἀπόψεως καὶ κυρίως ὅστις ἀπέχει τελείως ἀπὸ ἀδικίας, ἁρπαγὰς καὶ κλοπάς. Διὸ καὶ λέγεται χαρακτηριστικῶς ***μὲ τὸ σταυρὸ 'ς τὰ χέρια δὲ γίνεται κανεὶς πλούσιος.***

μὲ τὰ ὅλα του.

Θέλοντες νὰ ἐξάρωμεν τὰ ἠθικὰ προσόντα τινὸς λέγομεν λ. χ. ***παιδὶ μὲ τὰ ὅλα του, ἄντρας μὲ τὰ ὅλα του, νύφη μὲ τὰ ὅλα της*** κττ. Αἱ φράσεις εἶναι βραχυλογίαι πληρεστέρας ἐκφράσεως τοιαύτης περίπου ***παιδί, ἄντρας, νύφη*** μὲ ὅλα του τὰ χαρίσματα, μὲ ὅλες της τοῖς χάρες. Κατόπιν ὅμως ἐγενικεύθη τὸ περιεχόμενον αὐτῶν καὶ ἐλέχθη καὶ ***νύφη μὲ τὰ ὅλα της*** = νύφη ὄχι μόνον καλὴ καὶ ὡραία, ἀλλὰ καὶ μὲ προῖκα. Καὶ ἔπειτα ***δουλεύει μὲ τὰ ὅλα του*** = μὲ ὅλας τὰς δυνάμεις του, μὲ πολλὴν προθυμίαν, ***σπίτι μὲ τὰ ὅλα*** = πλῆρες καθ' ὅλα, ***φαεῖ μὲ τὰ ὅλα*** = ἄριστον κττ.

μὲ τὸ πρῶτο.

Ἐπειδὴ πολλάκις συνεννοούμεθα μὲ νεύματα, ὁ ἔξυπνος μὲ τὸ πρῶτον νεῦμα ἀντιλαμβάνεται τὴν σκέψιν τοῦ ἄλλου. Λοιπὸν κατὰ παράλειψιν τοῦ ***γνέψιμο*** προέκυψεν ἡ ἐπιρρηματικὴ φράσις ***μὲ τὸ πρῶτο*** = εὐθύς, ἀμέσως, οἷον ***καταλαβαίνει μὲ τὸ πρῶτο*** κττ.

μήτε γάτα μήτε ζημιά.

Εἰς τὴν φράσιν ἐξυπακούεται τὸ ῥῆμα ***φαίνεται***, λέγεται δὲ αὕτη ἐπὶ ἐνόχου πράξεως, διὰ τὴν ἀποκάλυψιν τῆς ὁποίας δὲν ὑπάρχει κανένα ἴχνος. Ἡ μεταφορὰ ἀπὸ τὴν μὴ φαινομένην ζημίαν, τὴν ὁποίαν ἡ γάτα προξενεῖ εἰς τὰ τρόφιμα.

μιὰ φορά.

Εἰς τὸν διηγηματικὸν λόγον εἶναι σύνηθες τὸ ***μιὰ φορὰ*** ὡς ἐναρκτήριος ἐπιρρηματικὴ ἔκφρασις δηλωτικὴ χρόνου, καθὼς ***μιὰ φορὰ κ' ἕναν καιρὸ ἦταν ἕνας βασιλιᾶς.***

Εἰς μερικὰς περιπτώσεις ὁ λέγων θέλει νὰ ἐξάρῃ ἕνα γεγονὸς καὶ ἡ σχετικὴ πρότασις ἀκολουθεῖ τὸ ***μιὰ φορὰ*** κείμενον εἰς προηγουμένην πρότασιν, οἷον ***εἶδες μιὰ φορὰ τί κατάφερα, θὰ δῇς μιὰ φορὰ τί μπορῶ νὰ κάνω, νὰ δῇς μιὰ φορὰ κερδίζω γιὰ δὲν κερδίζω χρήματα, εἶδες μιὰ φορὰ τί ἀξίζω*** κττ. Εἰς τὰς ἐκφράσεις αὐτὰς τὸ ***μιὰ φορὰ*** ἔχει τὴν σημασίαν τοῦ ***κάποτε***, ἕνεκα ὅμως τοῦ περιεχομένου τῆς δευτέρας προτάσεως ἐγεννήθη κατὰ μικρὸν τὸ αἴσθημα ὅτι

τὸ ***μιὰ φορὰ*** ὡς γραμματικὸν στοιχεῖον χρησιμεύει εἰς ἔξαρσιν γεγονότος ἢ πράξεώς τινος. Ἀλλ' ὡς τοιοῦτον ἠδύνατο κάλλιστα νὰ χρησιμοποιηθῇ καὶ εἰς ἔξαρσιν προσόντων καὶ τῆς ἀξίας προσώπων ἢ πραγμάτων, διὸ καὶ ἐλέχθη ***ἄντρας μιὰ φορά, γυναῖκα μιὰ φορά, παιδὶ μιὰ φορά, σπίτι μιὰ φορά, φαεῖ μιὰ φορά, ὀμορφιὰ μιὰ φορά, τύχη μιὰ φορὰ*** κττ.

Ἀπὸ τὴν ἔννοιαν τῆς ἐξάρσεως τὸ ***μιὰ φορὰ*** μετέβη εἰς τὴν ἔννοιαν τῆς βεβαιότητος γενόμενον ταυτόσημον πρὸς τὸ βέβαια, ἀσφαλῶς, χωρὶς ἄλλο, οἷον ***μιὰ φορὰ κάποιος ἔφταιξε, ἐγὼ μιὰ φορὰ δὲν τὸ πῆρα*** κττ.

μιὰ χαρά.

Δι' ἄνθρωπον ὑγιῆ, εὔρωστον, ὡραῖον κττ. λέγομεν ***εἶναι μιὰ χαρὰ*** ἐξυπακουομένου τοῦ ***νὰ τὸν βλέπῃς***, δηλ. εἶναι χαρὰ ἢ προξενεῖ χαρὰν εἰς τὸν βλέποντα αὐτόν. Γενικώτερον ἡ φράσις ἐπεκράτησε νὰ λέγεται διὰ πᾶν πρᾶγμα ὡραῖον ἢ κατάστασιν εὐχάριστον, οἷον ***εἶναι μιὰ χαρὰ σήμερα! εἶναι μιὰ χαρὰ ἐδῶ! τὰ κατάφερε μιὰ χαρὰ*** (ἐπιτυχέστατα). Λέγεται καὶ ***μιὰ χαρὰ*** καὶ ***δυὸ τρομάρες*** διὰ πρόσωπον προξενοῦν ἀπέχθειαν.

μιὰ 'ς τὸ καρφὶ καὶ μιὰ 'ς τὸ πέταλο.

Ἡ φράσις ἐπὶ ἀνθρώπου μὴ ἔχοντος γνώμην σταθεράν, ἀλλ' ἐπαμφοτερίζοντος κατὰ μεταφορὰν ἀπὸ τὸν πεταλωτήν, ὅστις καρφώνων τὰ καρφιὰ κτυπᾷ καὶ εἰς τὸ πέταλον τὸ σφυρὶ τὸ μὲν διὰ νὰ λάβῃ καὶ τοῦτο τὴν προσήκουσαν θέσιν, τὸ δὲ διὰ νὰ ρυθμίζῃ τὸ κτύπημα τοῦ σφυριοῦ.

μιλάει μονοσύλλαβα κτλ.

Ἐπὶ ἀνθρώπου ἀποφεύγοντος τὴν πολυλογίαν καὶ μόλις προφέροντος λέξεις μεμονωμένας, αἱ ὁποῖαι προσπίπτουν εἰς τὸν ἀκούοντα ὡς συλλαβαί, ἀκούεται ἡ ἀνωτέρω φράσις. Λέγεται καὶ ***μιλάει μὲ μισὲς λέξεις.*** Ἡ φράσις φαίνεται ὅτι εἶναι τῆς λογίας χρήσεως.

μοῦ κάθεται 'ς τὸ στομάχι κτλ.

Πρὸς τροφὴν δύσπεπτον συγκρίνεται ὁ ὀχληρὸς καὶ ἀποστροφῆς ἄξιος. Λέγεται καὶ παραστατικώτερα διὰ τὸν τοιοῦτον ὅτι ***δὲν τὸν χωνεύουμε*** ἢ ***τὸν ἔχουμε 'ς τὸ στομάχι.*** Καὶ ἐπὶ ἀνθρώπου δυσκαταγωνίστου λέγεται παιγνιωδῶς ***τὸν φάγαμε, μὰ πῶς θὰ τὸν χωνέψουμε;***

μπῆκε ὁ καλόγερος 'ς τὸ τσουκάλι κτλ.

Παιγνιώδης ἔκφρασις ὅτι τὸ φαγητὸν ἐκάη καὶ ἐμαύρισε ἀποκάτω πρὸς τὸν πυθμένα τῆς χύτρας, ἔγινε δηλ. μαῦρο σὰν τὸν καλόγερον. Λέγεται καὶ ἐπὶ τὸ ὑπερβολικώτερον ***μπῆκε ὄχι μόνο ὁ καλόγερος, ἀλλὰ καὶ ὁ ἡγούμενος.*** Συνώνυμος φράσις ***μπῆκε ὁ Ἀράπης 'ς τὸ τσουκάλι.***

μύρισε κυρά, μύρισε ἀφέντη.

Ἡ φράσις λέγεται ἐπὶ ἐλαχίστης ποσότητος φαγητοῦ, τὸ ὁποῖον εἶναι διὰ νὰ τὸ ὀσφρανθῇ τις μόνον. Προῆλθε πιθανῶς ἀπὸ χαριτολόγον μαγείρισσαν, ἡ ὁποία ἠθέλησε νὰ εἰρωνευθῇ τοὺς κυρίους της διὰ τὴν γλισχρότητα τῆς παρασκευασθείσης τροφῆς.

νὰ μὴ τὸ πῇς μήτε τοῦ παπᾶ.

Ἡ φράσις ἐπὶ μυστικοῦ ἀπορρήτου, τὸ ὁποῖον οὔτε εἰς τὸν ἐξομολογοῦντα ἱερέα ἐπιτρέπεται ν' ἀνακοινωθῇ, παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι οὗτος οὐδέποτε ἐκμυστηρεύεται εἰς ἄλλους τὰ μυστικὰ τῶν ἐξομολογουμένων.

ὁ ἕνας τὸ μακρύ του κι ὁ ἄλλος τὸ κοντό του.

Ἀπὸ τὴν πλήρη ἔκφρασιν ***ὁ ἕνας ἔλεγε τὸν μακρύ του λόγο κι ὁ ἄλλος τὸν κοντό του λόγο*** ἐγεννήθη ἡ ἀνωτέρω βραχυλογία ἐπὶ γνωμῶν ἀντιθέτων λεγομένων ἁπλῶς πρὸς συζήτησιν καὶ ὄχι πρὸς συνεννόησιν. Ἀλλὰ παραλειφθέντος τοῦ ***λόγο*** τὸ ***μακρὺ*** ἐνομίσθη οὐδέτερον καὶ πρὸς αὐτὸ συνεφώνησε καὶ ***τὸ κοντό.***

ὁ Θεὸς κι' ἡ ψυχή του.

Ἔκφρασις βραχυλογικὴ ἐκ τῆς πλήρους ***ὁ Θεὸς κ' ἡ ψυχή του τὸ ξέρουν,*** ἤτοι ὁ Θεὸς γνωρίζει ἂν λέγῃ τὴν ἀλήθειαν καὶ ἡ ψυχή του ποὺ θὰ δώσῃ λόγον εἰς αὐτόν. Λέγεται δι' ἄνθρωπον ἀμφιβόλου φιλαληθείας καὶ ἀθωότητος παρὰ τοὺς ἰσχυρισμούς του περὶ τοῦ ἐναντίου. Κατ' ἐπέκτασιν λέγεται καὶ διὰ πράγματα ἢ γεγονότα, τῶν ὁποίων δύναται ν' ἀμφισβητηθῇ ἡ ἠθικὴ ἀξία ἢ ἡ ποιότης ἢ ἡ ἀκρίβεια.

ὅπου φτωχὸς κ' ἡ μοῖρα του.

Ἡ φράσις ἐπὶ ἀνθρώπου πτωχοῦ, ὅστις ἀποτυγχάνει εἰς πᾶσαν ἐπιχείρησιν καὶ δὲν κατορθώνει ποτὲ νὰ βελτιώσῃ τὴν οἰκονομικήν του κατάστασιν, ἀνθρώπου δηλαδὴ ἀκολουθουμένου πάντοτε καὶ παντοῦ ἀπὸ τὴν κακὴν μοῖραν του.

Προῆλθεν ἀπὸ τὴν πληρεστέραν ἔκφρασιν ***ὅπου εἶναι ὁ φτωχός, ἐκεῖ εἶναι κ' ἡ μοῖρα του.*** Λέγεται καὶ συντομώτερα ***ὁ φτωχὸς κ' ἡ μοῖρα του.***

ὅπου φύγῃ φύγῃ.

Ἀπὸ τὴν πλήρη ἔκφρασιν ***ὅπου μπορεῖ νὰ φύγῃ ὁ καθεὶς ἂς φύγῃ.*** Εἰς περιπτώσεις ἐσχάτου κινδύνου, εἰς τὰς ὁποίας ἰσχύει τὸ παράγγελμα ὁ δυνάμενος σώζειν ἑαυτὸν σωθήτω καὶ βραχυλογικώτερα ὁ σώζων ἑαυτὸν σωθήτω. Ἡ φράσις ἐπὶ φυγῆς ἀνθρώπων πανικοβλήτων.

ὅλα κι ὅλα.

Ἡ φράσις ἔχει ἔννοιαν ἀπολύτου ἀρνήσεως καὶ προῆλθεν ἀπὸ ἐκφράσεις πληρεστέρας, καθὼς ***ὅλα μποροῦν νὰ γίνουν, μόνο αὐτὸ δὲ μπορεῖ νὰ γίνῃ, ὅλα ὑποφέρονται, ἀλλ' αὐτὸ δὲν ὑποφέρεται*** κτ. Ἡ ἐπανάληψις τοῦ ***ὅλα*** ἐπιτείνει τὴν ἄρνησιν.

ὅλος κι ὅλος.

Χαριτολόγος καταφατικὴ ἀπάντησις εἰς τὴν ἐρώτησιν ***ἐσὺ εἶσαι; αὐτὸς εἶναι;*** Τὸ ***ὅλος*** σημαίνει ***ὁλόκληρος,*** ἡ δὲ ἐπανάληψις ἐπιτείνει τὴν ἔννοιαν. Τὸ ὅλον νόημα ἐνέχει καὶ ἀπόχρωσιν λεπτῆς εἰρωνείας, ὅτι δηλαδὴ δὲν εἶναι ὁ μισός, ἀλλὰ ὁλόκληρος.

ὄνομα καὶ μὴ χωριό.

Ἡ φράσις λέγεται διὰ πρόσωπον, περὶ τοῦ ὁποίου ὁμιλοῦμεν, ἀλλ' ἀποφεύγομεν ν' ἀναφέρωμεν τὸ ὄνομα. Ἡ ἔννοιά της εἶναι ἀντίθετος ἐντελῶς πρὸς τὴν γραμματικὴν μορφήν, ἡ ὁποία φαίνεται νὰ σημαίνῃ ὅτι μποροῦμεν νὰ εἴπωμεν τὸ ὄνομά του, ἀλλ' ὄχι καὶ τὸ χωριό του, δηλ. τὸ ἀντίθετον ἀκριβῶς. Τὴν λύσιν τῆς ἀπορίας μᾶς παρέχει ἡ ἰδιωτικὴ χρῆσις τῆς φράσεως, ἀπὸ τὴν ὁποίαν φαίνεται, ὅτι κατ' ἀρχὰς ἄλλη ἦτο ἡ ἔννοιά της. Εἰς τὰ Βούρβουρα τῆς Κυνουρίας ἡ φράσις σημαίνει καλύτερα νὰ μᾶς ἀκούουν παρὰ νὰ μᾶς βλέπουν [1], τὸ ὁποῖον δηλοῖ καλύτερα ν' ἀκούουν τὸ ὄνομά μας, τὴν φήμην καὶ τοὺς περὶ ἡμῶν ἐπαίνους παρὰ νὰ ἔλθουν καὶ εἰς τὸ χωρίον μας νὰ μᾶς ἴδουν πρόσωπον πρὸς πρόσωπον, διότι ὑπάρχει κίνδυνος νὰ χάσουν τὴν καλὴν ἰδέαν των δι' ἡμᾶς. Ἀλλ' αὐτὴ ἡ ἰδιωματικὴ ἔννοια ἐσκοτίσθη ἐντελῶς εἰς τὴν κοινὴν καὶ ἐπιστεύθη ὅτι εἰς ἄνθρωπον, εἰς τὸν ὁποῖον δὲν συμφέρει νὰ τὸν ἴδωμεν, δὲν συμφέρει νὰ γνωρίζωμεν καὶ τ' ὄνομά του.

---

[1]) Ἐπετηρὶς Βουρβούρων τόμ. 2 (1925) σελ. 152.

ὄνομα καὶ πρᾶμα.

Ἀπὸ τὴν πλήρη ἔκφρασιν **ἴδιο ὄνομα καὶ πρᾶμα** ἢ ἄλλην παρομοίαν προῆλθεν ἡ ἀνωτέρω βραχυλογία ὡς φράσις ἐπὶ πράγματος καλοῦ ἢ κακοῦ ἀξίου τῆς ἐπικρατούσης περὶ αὐτοῦ φήμης, δηλαδὴ ὅ,τι λέγεται διὰ τὸ πρᾶγμα, αὐτὸ τῷ ὄντι καὶ εἶναι. Κατ' ἐπέκτασιν καὶ ἐπὶ προσώπων.

ὁ νοῦς του 'ς τὸ ψητό.

Ὅταν εἰς τράπεζαν μεταξὺ ἄλλων φαγητῶν πρόκειται νὰ προσκομισθῇ καὶ **ψητό,** τὸ καλύτερον φαγητόν, ἀδιαφορεῖ κανεὶς διὰ τὰ ἄλλα ἢ μόλις ἢ οὐδόλως δοκιμάζων αὐτὰ καὶ περιμένει ἐκεῖνο. Ἐντεῦθεν ἡ ἀρχὴ τῆς φράσεως ἐπὶ ἀνθρώπου ἔχοντος ἔμμονον ἰδέαν ν' ἀποκτήσῃ ἕνα πρᾶγμα καὶ ἀδιαφοροῦντος δι' ὅλα τὰ ἄλλα. Συνώνυμος φράσις **ὁ νοῦς του 'ς τὸ κεχρί**[1].

ὅστις ἐπρόλαβε τὸν Κύριον εἶδε.

Ἡ φράσις εἶναι τῆς λογίας χρήσεως καὶ λέγεται δι' ἄνθρωπον, ὁ ὁποῖος προλαμβάνει τοὺς ἄλλους εἰς τὸ νὰ τύχῃ ὠφελήματός τινος. Ὑπόκειται εἰς αὐτὴν ἡ ἀφήγησις τοῦ εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου περὶ Μαρίας τῆς Μαγδαληνῆς, ἡ ὁποία προλαβοῦσα τὰς ἄλλας γυναῖκας καὶ αὐτοὺς τοὺς Ἀποστόλους προσῆλθε πρώτη εἰς τὸν τάφον τοῦ Ἰησοῦ καὶ πρώτη «ἑώρακεν» αὐτὸν ζῶντα[2]. Εἰς τὴν γένεσίν της συνετέλεσε καὶ ὁ ἐκκλησιαστικὸς ὕμνος τοῦ Πάσχα «Προλαβοῦσαι τὸν ὄρθρον αἱ περὶ Μαριὰμ κτλ.» Ἐκεῖνο τὸ **προλαβοῦσαι** καὶ τὸ **ἑώρακε τὸν Κύριον** καὶ τὰ ἄλλα **βλέπει** καὶ **θεωρεῖ** καὶ **εἶδε** τῆς εὐαγγελικῆς ἀφηγήσεως συμφυρθέντα ἐγέννησαν τὴν φράσιν.

παίζει ἡ κοιλιά του ταμπουρᾶ.

Ἀστεῖος τις παρωμοίασε τὰ γουργουρητὰ τοῦ κενοῦ στομάχου πρὸς τοὺς ἤχους τοῦ **ταμπουρᾶ** καὶ ἀπεδῶ ἐγεννήθη ἡ φράσις ἐπὶ τοῦ πεινῶντος πολύ, τοῦ λιμώττοντος. Δὲν ἀφίσταται πολὺ καὶ ἡ ἑρμηνεία τοῦ Γεωργίου Χατζιδάκι εἰς τὴν συνώνυμον φράσιν **ἡ κοιλιά μου βαράει ταμπουρᾶ** «πρὸς τοῦτο τὸ μουσικὸν ὄργανον τὸ κενὸν καὶ ἀντηχητικὸν παραβάλλεται ἡ κενὴ γαστήρ, περὶ ἧς λέγεται ἐπὶ τὸ ἀστειότερον ὅτι εἶναι κατάλληλος νὰ χρησιμεύσῃ ὡς μουσικὸν ὄργανον διὰ τὴν κενότητα καὶ τὸ ἀντηχητικὸν αὐτῆς»[3]. Συνώνυμος φράσις **κόβει λόρδα.**

---

[1]) Δελτ. 4, 112.

[2]) 20, 1 - 18.

[3]) *Witney - Jollu* ἀνωτ. 188.

παίρνω ἀπάνω μου.

Ἡ βραχυλογικὴ φράσις ἀπὸ τὴν πλήρη ἔκφρασιν ***παίρνω ἀπάνω μου βάρος*** = ἀποκτῶ βάρος σωματικὸν δηλοῖ ἀποκτῶ δυνάμεις σωματικάς. Κατ' ἐπέκτασιν λέγεται καὶ ***ὁ ἔμπορος παίρνει ἀπάνω του*** = ἀναλαμβάνει ἀπὸ τὴν οἰκονομικὴν δυσπραγίαν, ἀποκτᾷ οἰκονομικὰς δυνάμεις [1].

παίρνω σβάρνα.

Ἡ ***σβάρνα*** εἶναι γεωργικὸν ὄργανον, μὲ τὸ ὁποῖον ἑλκόμενον ὑπὸ τῶν ἀροτήρων ζώων ἰσοπεδώνει ὁ γεωργὸς τὸν σπαρέντα ἀγρὸν διαλύων τοὺς βώλους. Ὅθεν ***παίρνω σβάρνα τὰ σπίτια, τοὺς δρόμους*** κτλ. σημαίνει περιέρχομαι αὐτὰ κατὰ σειρὰν καθὼς ὁ γεωργὸς περιέρχεται ὅλον τὸν ἀγρὸν ***σβαρνίζων*** αὐτὸν κατὰ τμήματα συνεχόμενα. Καὶ τὸ ***παίρνω σβάρνα*** κατ' ἔλλειψιν τοῦ ***χωράφι*** σημαίνει προχωρῶ ἀκατασχέτως, καθὼς ὁ γεωργός, ὅστις ἀρχίζων τὸ ἔργον τοῦ ***σβαρνίσματος*** δὲν σταματᾷ εἰς τὸ μέσον, ἀλλὰ φθάνει εἰς τὸ τέρμα. Καὶ ***τοὺς παίρνω σβάρνα*** σημαίνει τοὺς συμπαρασύρω ὡς ὁ γεωργὸς διαλύει τοὺς βώλους συμπαρασύρων αὐτοὺς μὲ τὴν σβάρναν. Εἶναι φανερὸν ὅτι εἰς ὅλας αὐτὰς τὰς φράσεις τὸ ***σβάρνα*** κεῖται ἐπιρρηματικῶς ἀντὶ τοῦ ἐμπροθέτου ***μὲ τὴ σβάρνα.***

παλληκάρι τῆς φακῆς.

Ἡ φράσις λέγεται σκωπτικῶς διὰ τὸν θέλοντα νὰ φαίνεται γενναῖος. Ἡ γένεσις αὐτῆς ὀφείλεται εἰς παιδιὰν τῆς σφαίρας, ὅπως παίζεται εἰς τὸ Ζαγόρι τῆς Ἠπείρου. Εἰς τὴν παιδιὰν αὐτὴν ἡ πρώτη ἐκπομπὴ τῆς σφαίρας λέγεται ***φακῆ*** πρὸς ἐμπαιγμὸν τῶν ἀντιπάλων, οἱ ὁποῖοι διὰ νὰ παίξουν ἐπιτυχῶς πρέπει ν' ἀποκτήσουν δυνάμεις καὶ διὰ ν' ἀποκτήσουν δυνάμεις πρέπει νὰ φάγουν φακῆν ὡς τονωτικήν.

πᾶρε πόδι.

Εἰς τὴν Δημητσάναν πρὸς τὸν μὴ θέλοντα ἢ βραδύνοντα νὰ προσέλθῃ λέγεται εἰρωνικῶς καὶ εἰς τόνον ἐπιπλήξεως ***πᾶρε πόδι κ' ἔλα!*** Ἐπειδὴ τὸ πόδι εἶναι τὸ ὄργανον τοῦ βαδίσματος, αὐτὸ πρέπει νὰ κινήσῃ τις καὶ ἐπὶ τὸ εἰκονικώτερον νὰ λάβῃ μαζί του διὰ νὰ πάῃ κάπου. Ὁμοίαν εἰκονικὴν ἔκφρασιν ἀποτελεῖ καὶ ἡ φράσις ***φέρνω*** ἢ ***σηκώνω τὰ πόδια μου 's τοὶς πλάτες μου*** = φεύγω δρομαίως καὶ οἱονεὶ ἀνυψῶν τοὺς πόδας μέχρι τῶν ὤμων. Ἀπὸ τοιαύτην

---

[1]) Πβ. Ἱστορικὸν Λεξικὸν *ἀπάνω Γ 1.*

ἀντίληψιν τῶν λαλούντων τὸ ***πᾶρε πόδι*** ἐδήλωσεν εἰς τὴν ἀρχὴν ἰδιωματικῶς κινήσου καὶ ἔπειτα εἰς τὴν κοινὴν φύγε.

περίδρομος, πάει 'ς τὸν περίδρομο, τρώει τὸν περίδρομο κτλ.

Ἡ λέξις ***περίδρομος*** εἰς τὴν ἀρχαίαν ἦτο ἐπίθετον καὶ ἐσήμαινε τὸν περιφερόμενον ἐδῶ καὶ ἐκεῖ, τὸν διαρκῶς κινούμενον. Διὸ καὶ λίαν ἐπιτυχῶς ὠνομάσθησαν ὑπὸ τοῦ Ἀριστοφάνους «Κωκυτοῦ περίδρομοι κύνες»[1] αἱ Ἐρινύες ὡς δυνάμεναι «πανταχοῦ περιστρέφεσθαι» καθὼς ἑρμηνεύει ὁ ἀρχαῖος Σχολιαστής. Διότι οἱ δαίμονες οὗτοι τοῦ Ἅδου, χαρακτηριζόμενοι ὡς θεαὶ μέλανα ἐνδεδυμέναι, μέλαιναι τὴν ὄψιν, στυγεραὶ καὶ μὲ ὀφθαλμοὺς αἱματώδεις, κατεδίωκαν ἀκαταπαύστως ἐκ τοῦ πλησίον τοὺς μιαιφόνους, καθὼς τοὺς πατραλοίας καὶ μητραλοίας καὶ ἄλλους φονεῖς, τοὺς ἐπιόρκους καὶ γενικὰ τοὺς κακούργους.

Εἰς τὴν χριστιανικὴν λαογραφίαν δὲν διετηρήθη τὸ ὄνομα ***Ἐρινύς,*** παρέμεινεν ὅμως ἡ ἔννοια αὐτοῦ ὡς δαίμονος κακοῦ ταυτισθέντος πρὸς τὴν ἔννοιαν τοῦ διαβόλου καὶ τὸ κατὰ παράλειψιν τοῦ ὀνόματος γενόμενον οὐσιαστικὸν ***περίδρομος*** ἀντὶ τοῦ ***περίδρομος Ἐρινὺς*** ἢ ***περίδρομος κύων*** ἐδήλωσεν αὐτὸν τὸν διάβολον. Τοῦτο, καθὼς μαρτυρεῖται ἀπὸ τὰς πληροφορίας τοῦ Ἀρχείου τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ, πιστοποιεῖται ἀπὸ τὰ ἰδιώματα Ἠπείρου, Κεφαλληνίας, Κορινθίας, Κυδωνιῶν, Κυνουρίας, Μακεδονίας, Μυκόνου καὶ Μεγίστης. Πβ. καὶ τὰς ἀρατικὰς φράσεις ***ἄμε*** ἢ ***σῦρε 'ς τὸν περίδρομο*** = ***'ς τὸ διάβολο*** (Κεφαλλην. Κορινθ.).

Ἡ ταύτισις τοῦ διαβόλου τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας πρὸς τὴν δαίμονα τοῦ Ἅδου Ἐρινὺν τῆς προχριστιανικῆς λατρείας ἀπὸ λαογραφικῆς ἀπόψεως εἶναι εὐνόητος. Καθὼς αὐτή, ἡ προσωποποίησις τῆς ἀδυσωπήτου συνειδήσεως, ἰχνηλατοῦσα ὡς κύων καταδιώκει τοὺς στυγεροὺς ἐγκληματίας καὶ ἐπὶ γῆς καὶ ἐν Ἅδῃ, οὕτω καὶ ἐκεῖνος παίρνει ἀπὸ κοντὰ τοὺς ἁμαρτωλοὺς διὰ νὰ μεταφέρῃ τὰς ψυχάς των εἰς τὴν αἰωνίαν κόλασιν. Οὕτω ἐξηγεῖται καὶ ἡ μορφὴ τοῦ διαβόλου ὁμοία μὲ τὴν μορφὴν τῶν Ἐρινύων, τὰς ὁποίας ἐφαντάζοντο ὡς γυναῖκας στυγερὰς μελανειμονούσας μὲ μαύρην ὄψιν καὶ ὀφθαλμοὺς αἱματώδεις.

Στοιχεῖον πολύτιμον ἀποδεικτικὸν τῆς σχέσεως τῶν δύο δαιμόνων εἶναι ἡ πληροφορία τοῦ ἐξ Ἠπείρου γλωσσοσυλλέκτου, ὅστις ἐξηγῶν τὸ ***περίδρομος*** «ὀνομασία τοῦ διαβόλου» προσθέτει «οἱονεὶ ἴσως ὁ περιάγων τὰς ὁδοὺς κατὰ τὴν παράδοσιν καὶ ὑπὸ διαφόρους μορφὰς ἐμφανιζόμενος». Ὥστε κατὰ τὴν Ἠπειρωτικὴν παράδοσιν ὁ διάβολος περιάγει τὰς ὁδοὺς ὡς ὁ ***περίδρομος κύων*** τῆς

---

[1]) Βάτρ. 472. Ὁ Αἰσχύλος Χοηφ. 924 καὶ 1054 καλεῖ αὐτὰς «ἐγκότους κύνας», ὁ δὲ Σοφοκλῆς Ἠλ. 1388 «ἀφύκτους κύνας».

ἀρχαίας παραδόσεως. Ὅτι ἐμφανίζεται ὑπὸ διαφόρους μορφὰς ἀνθρώπων καὶ ἀψύχων ἔτι πραγμάτων, οἷον δένδρων, αὐτὸ εἶναι κοινὴ δοξασία τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ ὑφισταμένη ἀπὸ χρόνων παλαιοτάτων [1].

Ἀφοῦ τὸ ***περίδρομος*** ἀπέβη συνώνυμον τοῦ ***διάβολος***, ἦτο εὔκολον νὰ προσλάβῃ καὶ τὴν σημασίαν τοῦ βρικόλακα. Ὁ βρικόλακας εἶναι νεκρὸς ἐμφορούμενος ὑπὸ τοῦ διαβόλου καὶ περιφερόμενος ἐδῶ κ' ἐκεῖ, ἄρα δαίμων περίδρομος. Καὶ ἡ σημασία αὐτὴ ἀπαντᾷ εἰς τὸ Ἠπειρωτικὸν ἰδίωμα, ἐν ᾧ κατὰ πληροφορίαν τοῦ ἰδίου γλωσσοσυλλέκτου ὁ βρικόλακας «τριγυρίζει 'ς τοὺς δρόμους τὴ νύχτα καὶ τρώει ὅ,τι συναντήσῃ μπροστά». Καὶ ἡ μὲν σημασία ***περίδρομος = βρικόλακας*** ἔχει περιωρισμένην ἔκτασιν, ἀλλ' ἡ δοξασία ὅτι ὁ βρικόλακας εἶναι ἀδηφάγος ἀπαντᾷ πολλαχοῦ, ὅθεν καὶ ἡ συνήθης φράσις ***τρώει σὰν βρικόλακας*** ἐπὶ ἀνθρώπου πολυφάγου, ὅστις, ὅσον καὶ ἂν τρώγῃ, δὲν χορταίνει.

Ἡ δοξασία περὶ τῆς ἀδηφαγίας τοῦ ***περιδρόμου = βρικόλακα*** ἔγινεν αἰτία νὰ γεννηθῇ εἰς τὸ ἰδίωμα Σύμης ἡ φράσις ***ἔχει τὸν περίδρομο μέσα του = τρώει σὰν βρικόλακας.*** Πιστεύεται δηλαδὴ ὅτι ὁ λίαν ἀδηφάγος πρέπει νὰ ἔχῃ μέσα του τὸν δαίμονα τῆς πολυφαγίας, διότι τρώγων οὗτος τὰς εἰσερχομένας τροφὰς δὲν τὸν ἀφίνει νὰ χορτάσῃ, καθὼς ἀκριβῶς πιστεύεται ὅτι ὁ ἔχων εἰς τὸν πεπτικὸν σωλῆνα ***λεβίθες*** τρώγει καὶ δὲν χορταίνει, διότι μέρος τῆς τροφῆς τρώγουν τὰ παράσιτα ταῦτα, ὅθεν καὶ ἡ συνήθης φράσις ***ἔχει λεβίθες μέσα του.*** Ἡ φράσις τοῦ Συμαϊκοῦ ἰδιώματος μαρτυρεῖ ὅτι καὶ εἰς αὐτὸ θὰ ὑπάρχει ἡ σημασία ***περίδρομος = βρικόλακας*** ἢ θὰ ὑπῆρχεν ὁπωσδήποτε, ὅτε ἐγεννήθη ἡ φράσις.

Λοιπὸν ἀπὸ ἔκφρασιν ὁποία ***τρώει ἕνα σωρὸ φαγειὰ σὰν νὰ ἔχῃ τὸν περίδρομο μέσα του*** ἢ παραπλησίαν προῆλθε κατὰ βραχυλογίαν ἡ κοινὴ φράσις ***τρώει ἕνα περίδρομο*** καὶ ἔπειτα ***τρώει τὸν περίδρομο.*** Τὸ γεγονὸς ὅτι ταῦτα λέγονται πάντοτε μὲ ἔννοιαν ἀρατικὴν συνηγορεῖ ὑπὲρ τῆς ἑρμηνείας, τὴν ὁποίαν δέχομαι ὡς ὀρθῶς ἐξηγοῦσαν τὴν γένεσίν των. Ἀλλὰ λέγονται κοινῶς καὶ ἀρατικώτεραι φράσεις, καθὼς ***φάε τὸν περίδρομο!*** καὶ μονολεκτικῶς διὰ παραγώγου ρήματος ***περιδρόμιασε!*** καὶ ***φάτε μάτια ψάρι καὶ κοιλιὰ περίδρομο!*** ὅταν βλέπῃ τις καὶ ὀρέγεται φαγητόν, τὸ ὁποῖον δὲν δύναται ν' ἀπολαύσῃ.

Ἀπὸ τὸ ***τρώει ἕνα περίδρομο*** = τρώγει πολὺ μετέστη ἡ λέξις ***περίδρομος*** εἰς τὴν γενικωτέραν ἔννοιαν τοῦ πολλοῦ, ἀλλὰ πάντοτε μὲ ἀπόχρωσιν ἀρατικήν. Οὕτω λέγεται ἐν Θρᾴκῃ ***ἔχει ἕνα περίδρομο παιδιὰ*** = πολλά.

Ἡ σημασιολογικὴ ἐξέλιξις τῆς λέξεως ἐπροχώρησε ἀκόμη περισσότερον Εἰς

---

[1]) Πβ. *Νικολάου Πολίτου*, Λαογραφικὰ Σύμμεικτα 3, 4 καὶ 5 καὶ 8.

τὴν Ἤπειρον σημαίνει καὶ τὸ καταλαμβάνον τινὰ μετὰ τὴν πολυφαγίαν πάθος, «ὥστε ποιεῖν αὐτὸν περιτρέχειν». Δὲν δύναμαι νὰ ὁρίσω τί ἀκριβῶς πάθος ἐννοεῖ ὁ γλωσσοσυλλέκτης. Ἴσως θὰ ἐννοεῖ ταχυπαλμίαν καὶ κυκλοφοριακὴν δυσφορίαν τῆς καρδίας, ἡ ὁποία καταλαμβάνει μερικοὺς πολυφάγους καὶ τοὺς ἀναγκάζει νὰ κινοῦνται διὰ νὰ χωνέψουν.

Ἀλλαχοῦ πάλιν ἐδήλωσεν αἰφνίδια νοσήματα, καθὼς πολλαχοῦ τὸν ἰσχυρὸν κοιλιακὸν πόνον τὸν κοινῶς ***κόψιμο*** ἢ ***σφάχτη*** ἢ ***στρόφο*** λεγόμενον, ὅθεν καὶ ἡ ἀρὰ ***περίδρομος νὰ σὲ πιάσῃ!*** ἐν Πελοποννήσῳ ἀκουομένη. Ἔπειτα νόσημα τοῦ λάρυγγος εἰς τὸν ἴδιον μέρος, ὅθεν ***περίδρομος νὰ σὲ πιάσῃ!*** = νὰ παύσῃς νὰ μιλᾷς καὶ ***βγάλε τὸν περίδρομο!*** = σιώπα. Πολλαχοῦ ἐπίσης τὴν φλεγμονὴν καὶ διαπύησιν τῶν ἄκρων τῶν δακτύλων, τὴν κοινῶς ***μεθύστρα*** ἢ ***τριγυρίστρα,*** ὅθεν ἐν Ρόδῳ ***νὰ βγάλῃς τὸν περίδρομο!*** Τέλος ἐν Κρήτῃ κάποιο νόσημα τοῦ μαστοῦ τῶν γαλακτοφόρων ζώων.

Αἱ σημασίαι αὐταὶ ἐξηγοῦνται ἐκ τῆς κοινῆς δοξασίας, ὅτι ἡ ἀρχὴ τῶν νόσων καὶ μάλιστα τῶν αἰφνιδίων ὀφείλεται εἰς τὸν ἐχθρὸν τοῦ ἀνθρώπου διάβολον [1].

περνάει ζωὴ καὶ κόττα.

Ἀπὸ τὴν ἔκφρασιν ***περνάει τὴ ζωή του τρώγοντας ὅλο κόττα,*** τῆς ὁποίας τὸ κρέας θεωρεῖται ὡς ἡ ἐκλεκτοτέρα τροφή, προῆλθεν ἡ εἰρημένη βραχυλογικὴ φράσις καὶ ἡ βραχυλογικωτέρα ***ζωὴ καὶ κόττα*** λεγομένη δι' ἄνθρωπον ζῶντα πλουσίως κυρίως εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν ποιότητα καὶ ἔπειτα τὴν ποικιλίαν τῆς τροφῆς. Ὁ σύνδεσμος ***καὶ*** παρενεβλήθη μεταξὺ τῶν δύο λέξεων κατόπιν τῆς βιαίας συγκοπῆς ὄχι διὰ λογικὴν ἀνάγκην, ἀλλὰ διότι τὸ γλωσσικὸν αἴσθημα ἀπῄτει κάποιον ἐξομαλισμὸν κατόπιν αὐτῆς. Συνώνυμος φράσις ***τὴν περνάει κοτσάνι.***

πέφτω, ρίχνομαι μὲ τὰ μοῦτρα.

Ἄνθρωπος ἀφωσιωμένος εἰς ἔργον καὶ μόνον εἰς αὐτὸ προσέχων χωρὶς νὰ κοιτάζῃ ἀλλαχοῦ παρέχει τὴν ἐντύπωσιν σὰν νὰ θέλῃ νὰ πέσῃ μὲ τὸ πρόσωπον ἐπάνω του. Ὅθεν ***πέφτω*** ἢ ***ρίχνομαι 'ς τὴ δουλειά, 'ς τὸ διάβασμα, 'ς τὴ μελέτη*** κτλ. σημαίνει ἐγκύπτω μὲ ἄκραν προσοχήν, ἐπιδίδομαι μὲ ζῆλον.

πέφτω 'ς τὰ πόδια, πάω 'ς τὰ πόδια.

Σημεῖον ἐσχάτης ταπεινώσεως εἶναι ἡ πτῶσις πρὸ τῶν ποδῶν προσώπου, τοῦ ὁποίου ζητεῖται ἡ ἐξιλέωσις. Ὅθεν ***πέφτω 'ς τὰ πόδια*** = καθικετεύω, ἐκλι-

---

[1]) *Νικολάου Πολίτου,* Λαογραφικὰ Σύμμεικτα 3, 67.

παρῶ. Ἀπὸ τὴν φράσιν αὐτὴν ἔχει τὴν ἀρχὴν ἡ ἄλλη ***πάω 'ς τὰ πόδια του*** = ἀποβάλλων τὴν ἀξιοπρέπειάν μου μεταβαίνω ἐγὼ εἰς συνάντησίν του.

πήζει τὸ μυαλό, γίνεται κουρκούτι τὸ μυαλὸ κτλ.

Διὰ νέον γινόμενον σοβαρώτερον καὶ σωφρονέστερον λέγομεν ***ἀρχισε νὰ πήζῃ τὸ μυαλό του*** ἢ ***ἔπηξε τὸ μυαλό του.*** Ὁ λαὸς φαντάζεται ὅτι εἰς τὴν παιδικὴν ἡλικίαν ὁ ἐγκέφαλος ἔχει σύστασιν ὑδαρῆ καὶ ὅτι πήζει ὅσον προχωρεῖ ἡ ἡλικία. Εἰς τὴν δοξασίαν αὐτὴν στηρίζονται αἱ ἑξῆς φράσεις, ἡ ἰδιωματικὴ τῆς Θράκης ***τὰ μυαλά του εἶναι σὰν κουρκούτι*** δι' ἄνθρωπον μωρὸν καὶ αἱ κοιναὶ ***γίνεται τὸ μυαλὸ κουρκούτι*** καὶ ***νερουλιάζει τὸ μυαλὸ*** = κουράζεται τόσον πολύ, ὥστε ***νερουλιάζει σὰν τὸ κουρκούτι***, καθὼς εἶναι τοῦ μικροῦ παιδιοῦ, καὶ δὲν δύναται πλέον νὰ σκέπτεται.

πῆρε τὰ μοῦτρα του κ' ἦρθε κτλ.

Ὁ ἄνθρωπος, ὅστις ἀπὸ ἀλαζονείαν ἢ ἄλλον λόγον δὲν θέλει νὰ πάῃ κάπου, δεικνύει τὴν ἀκαταδεξίαν του ὄχι μόνον μὲ λόγια, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν ἔκφρασιν τοῦ προσώπου. Ἂν ὅμως ἀναγκασθῇ νὰ πράξῃ τὸ ἐναντίον, εἶναι σὰν νὰ προσέρχεται κρατῶν εἰς τὰς χεῖρας εἰς δήλωσιν μετανοίας καὶ ταπεινώσεως τὰ ντροπιασμένα ***μοῦτρα*** του. Τοιαύτη εἰκονικὴ παράστασις ἔδωσεν ἀφορμὴν εἰς τὴν γένεσιν τῆς ἀνωτέρω φράσεως λεγομένης πάντοτε ἐμπαικτικῶς περὶ ἀνθρώπου χαμερπῶς προσερχομένου ἐκεῖ, ὅπου πρὶν δὲν ἤθελε νὰ προσέλθῃ. Φαίνεται ἀληθῶς τολμηρὰ ἡ εἰκονικὴ παράστασις, ἀλλ' εἶναι βεβαία. Πβ. καὶ τὴν παραπλησίαν ***παίρνω τὸ κεφάλι μου*** ἢ ***τὰ μάτια μου καὶ φεύγω*** = φεύγω ἀπογοητευμένος ἀπὸ ἕνα μέρος μὲ τὸν σκοπὸν νὰ μὴ ἐπανέλθω πλέον.

πίσω πάλι.

Ἡ φράσις λέγεται ἐπὶ ἀνθρώπου ἐπιμόνως ἐπανερχομένου εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ λόγου καὶ ἐπαναλαμβάνοντος τὰ ἴδια ἐπιχειρήματα, τὰ ὁποῖα ὁ ἄλλος ἔχει ἤδη ἀποκρούσει. Εἶναι βραχυλογία κατὰ παράλειψιν τοῦ ρήματος ***γυρίζεις*** ἢ ***γυρίζετε*** κττ.

πληρώνω τὰ σπασμένα.

Ἡ φράσις σημαίνει ὑφίσταμαι ζημίαν ἢ ἄλλην ἀδικίαν ἐξ ὑπαιτιότητος ἄλλου. Καὶ οἱ Γάλλοι λέγουν ὁμοίως *payer la casse,* ἀλλὰ δὲν πρόκειται περὶ γαλλισμοῦ, διότι τὰ αἴτια ποὺ ἐγέννησαν τὴν φράσιν εἶναι κοινὰ εἰς ὅλους τοὺς λαούς. Καὶ οἱ Ἕλληνες ὑπάλληλοι καφενείων, ἑστιατορίων καὶ ὁμοίων κέντρων πληρώνουν ἐνίοτε τὴν ἀξίαν ποτηρίων καὶ ἄλλων σκευῶν θραυομένων ὑπὸ πελατῶν.

ποιὸς εἶδε τὸ Θεὸ καὶ δὲν τὸν ἐφοβήθη!

Ἡ φράσις ἐπὶ ἐκδήλου θυελλώδους ὀργῆς ἀνθρώπου ἢ ἐπὶ μανίας τῶν στοιχείων τῆς φύσεως μὲ ἀποτελέσματα ὀλέθρια. Ὁ λέγων θέλει νὰ δηλώσῃ ὅτι ἡ ἔκρηξις αὐτὴ ἐπροξένησε τόσον τρόμον, ὅσον θὰ ᾐσθάνετό τις, ἂν ἔβλεπεν αὐτὸν τὸν Θεὸν ἐν ὅλῃ τῇ μεγαλοπρεπείᾳ του [1]. Ὑπόκειται ἐνταῦθα πάντως ἡ βιβλικὴ ἀφήγησις περὶ τῆς παρουσίας τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τοῦ ὄρους Σινᾶ ἐν ἀστραπαῖς καὶ βρονταῖς καὶ φωναῖς σαλπίγγων, ὅτε «ἐπτοήθη πᾶς ὁ λαὸς ὁ ἐν τῇ παρεμβολῇ» [2].

ποιὸς τὴ χάρι του!

Ἡ φράσις κατὰ παράλειψιν τοῦ ***ἔχει*** ἐπὶ προσώπου εὑρισκομένου εἰς ἐπίζηλον κατάστασιν. Ἡ ἀπάντησις εἰς τὴν ἐρώτησιν νοεῖται ἀρνητική.

ποῦ θὰ πάῃ!

Ἡ φράσις κατ' ἀρχὰς ἐλέχθη κυριολεκτικῶς ἐπὶ προσώπου, περὶ τοῦ ὁποίου ἐξεφράζετο βεβαιότης, ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ πάῃ ἀλλοῦ παρὰ νὰ μείνῃ ἐκεῖ ὅπου ἦτο ἢ νὰ ἔλθῃ ἐκεῖ ὅπου ἔπρεπε, οἷον ***ἐδῶ βρίσκεται, ποὺ θὰ πάῃ; ἐδῶ θὰ ἔρθῃ, ποῦ θὰ πάῃ;*** Κατόπιν δὲ τὸ ***ποῦ θὰ πάῃ;*** ἐξυπακουομένης τῆς ἀρνητικῆς ἀπαντήσεως ***πουθενὰ*** ἐδήλωσε τὸ δὲν δύναται νὰ γίνῃ ἄλλως καὶ λέγεται κατ' ἐπέκτασιν πρὸς δήλωσιν πλήρους βεβαιότητος ὅτι θὰ γίνῃ τι σύμφωνα μὲ τὴν ἐπιθυμίαν μας ἀντιθέτως ἀπὸ ὅ,τι τώρα συμβαίνει, οἷον ***θὰ σάξουν τὰ πράματα, ποῦ θὰ πάῃ; θὰ δοῦμε κάποτε κ' ἐμεῖς πρόσωπο Θεοῦ, ποῦ θὰ πάῃ;***

πρῶτα ὁ Θεός.

Ἀπὸ τὴν ἔκφρασιν ***πρῶτα ἂν θέλῃ ὁ Θεὸς*** λεγομένην ὑπὸ τοῦ ἐξαρτῶντος ἐκ τῆς θείας βουλήσεως τὴν ἐπιτυχίαν μιᾶς πράξεως ἐγεννήθη ἡ βραχυλογικὴ φράσις, ἡ ὁποία σημαίνει μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ, οἷον ***πρῶτα ὁ Θεὸς οἱ δουλειές μας πάνε καλά, φεύγω αὔριο πρῶτα ὁ Θεὸς*** κτ.

ράγισε τὸ γυαλί.

Ἂν ραγίσῃ τὸ γυαλί, δὲν δύναται ν' ἀποκατασταθῇ εἰς τὴν προτέραν μορφήν. Ἐντεῦθεν ἡ μεταφορικὴ χρῆσις τῆς φράσεως εἰς δήλωσιν ἀνιάτου παθήσεως ἢ ἀνεπανορθώτου διαρρήξεως φιλίας. Λέγεται καὶ ***ραγισμένο γυαλὶ*** ἡ διερρηγμένη φιλία.

---

[1]) Πβ. Ἱστορικὸν Λεξικὸν ***βλέπω 1 β.***

[2]) Ἔξοδ. 19, 16.

ρίχνω πέτρα πίσω μου.

Ὁ Νικόλαος Πολίτης σχετίζει τὴν φράσιν πρὸς τὰς μαγγανίας ἢ τὰς δεισιδαίμονας συνηθείας τοῦ νὰ μὴ ἐπιστρέφῃ τις τὴν κεφαλήν, ὅταν νομίζῃ ὅτι ἀκούει φωνὰς δαιμονίων, ἢ νὰ ρίπτῃ τι εἰς τὰ ὀπίσω πρὸς ἐπιτέλεσιν δεινοῦ τινος ἔργου, ἔτι δὲ καὶ πρὸς τὴν συνήθειαν τὴν ἀναφερομένην εἰς τοὺς μύθους τοῦ Δευκαλίωνος καὶ τῆς Πύρρας, Ὀρφέως καὶ Εὐριδίκης νὰ μὴ ἐπιστρέφῃ τις τὴν κεφαλὴν ὀπίσω, πρὸς τούτοις δὲ καὶ πρὸς τὴν Ἑβραϊκὴν ἀφήγησιν περὶ τῆς γυναικὸς τοῦ Λώτ [1]. Ἀλλ' εἶναι φανερὸν ὅτι δὲν ὑπάρχει σχέσις. Ἡ ἔννοια τῆς πράξεως τοῦ νὰ ρίπτῃ τις τὴν πέτραν ὀπίσω του εἶναι ἀρατική. Διότι ***ρίχνω πέτρα πίσω μου*** καὶ πρὸς δείνωσιν ***ρίχνω μαύρη πέτρα πίσω μου*** σημαίνει ἀποφασίζω οἱονεὶ ὁρκιζόμενος νὰ μὴ ἐπανέλθω ποτὲ εἰς μέρος μισητόν, κατηραμένον, ἀπόπου φεύγων ἀποτινάσσω καὶ τὸν κονιορτὸν τῶν ποδῶν μου. Αὐτὸ εἶναι τὸ νόημα, τὸ ὁποῖον μᾶς ἀναγκάζει ἀλλοῦ νὰ ζητήσωμεν τὴν ἀρχὴν τῆς ἀρατικῆς πράξεως καὶ τῆς φράσεως. Ἔχω τὴν γνώμην ὅτι ἀπὸ τὸ ἔθιμον τοῦ ἀναθέματος [2] προῆλθεν ἡ ἀρατικὴ πρᾶξις τοῦ νὰ ρίψῃ τις λίθον εἰς μέρος μισητόν, ἀπόπου φεύγει ἀνεπιστρεπτεί. Ἡ γραμματικὴ ἔννοια τῆς φράσεως βεβαίως εἶναι ὅτι ρίπτει τις τὴν πέτραν χωρὶς νὰ στρέψῃ τὴν κεφαλήν. Ἀλλὰ τοῦτο γίνεται ἀσχέτως πρὸς μαγικήν τινα πρᾶξιν ἁπλῶς εἰς δήλωσιν τοῦ μίσους, τῆς ἀηδίας καὶ ἀποστροφῆς πρὸς τὸ ἐγκαταλειπόμενον μέρος. Ρίπτει τις λίθον ἀναθέματος εἰς μέρος χωρὶς κἂν νὰ θέλῃ νὰ τὸ ἰδῇ.

ρίχνω πόντους.

Ἡ φράσις τῶν τυχηρῶν παιγνιδίων ***ρίχνω πόντους*** ἐδήλωσε μεταφορικῶς τὸ ὑπαινίσσομαι, δὲν ὁμιλῶ φανερά. Αἰτία τῆς σημασιολογικῆς μεταβολῆς ὑπῆρξεν ὅτι τὸ ***πόντος*** ἀπὸ τὸ Ἰταλικὸν *punto* σημαίνει καὶ σημεῖον, ὑπαινιγμός. Ἀντὶ δὲ οἱ λαλοῦντες νὰ εἴπουν ***κάνω πόντο*** ἢ κάτι παρόμοιον, ἐχρησιμοποίησαν τὸ κοινόχρηστον ***ρίχνω πόντους*** μὲ ἔννοιαν μεταφορικήν. Συνώνυμον τῆς φράσεως εἶναι τὸ ρῆμα ***ποντάρω*** ὄχι ἀπὸ τὸ Ἰταλικὸν *puntare*, ἀλλ' ἀπὸ τὸ ***πόντος.***

σὰν καὶ τί!

Ἡ φράσις δηλοῖ πολύ, εἰς ὑπέρτατον βαθμόν, προῆλθε δὲ ἐκ συμπτύξεως δύο προτάσεων, τῶν ὁποίων ἡ δευτέρα διὰ τοῦ ***σὰν*** εἰσαγομένη εἶναι ἐλλιπὴς

---

[1]) Λαογραφικὰ Σύμμεικτα 2, 93 σημ. 2.

[2]) Περὶ τῆς λέξεως καὶ τοῦ ἐθίμου ἐπραγματεύθημεν διὰ μακρῶν ἐν τῇ Ἀθηνᾷ 46, 205 κέξ.

κατὰ τὸ ρῆμα εὐκόλως ἐννοούμενον ἀπὸ τὴν πρώτην. Οὕτω ἡ πλήρης ἔκφρασις θὰ ἦτο ***τ' ἀγαπάει τὸ δεῖνα πρᾶμα σὰν καὶ τί θ' ἀγαποῦσε!*** ἤτοι σὰν τί ἄλλο πρᾶμα νομίζετε ὅτι θὰ ἀγαποῦσε τοιουτοτρόπως. Ἀφοῦ δὲ τὸ ***σὰν καὶ τί*** ἀπέβη στερεότυπον ποσοτικὸν ἐπίρρημα, ἐγενικεύθη ἡ χρῆσις του καὶ λέγεται καὶ ἐπὶ προσώπων, οἷον ***τὸν ἀγαπάει σὰν καὶ τί! τὰ προσέχει τὰ παιδιά του σὰν καὶ τί! τὸν ἀποστρέφεται σὰν καὶ τί!*** κτ.

σὰν ὁ διάβολος τὸ λιβάνι.

Ἡ φράσις συμπληρώνεται ἀναλόγως τῶν περιστάσεων μὲ τὸ προτασσόμενον ρῆμα ***φεύγει*** ἢ ***φοβᾶται*** καὶ λέγεται ἐπὶ ἀνθρώπου ἀποστρεφομένου τι μέχρι ἀπεχθείας. Εἰς τὴν φράσιν ὑπόκειται ἡ ἀρχαία δοξασία τῶν Ἀνατολικῶν καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, ὅτι τὰ δαιμόνια δὲν ἀνέχονται τὰς ὀσμὰς καὶ ἡ ἐλαχίστη αἴσθησις αὐτῶν τρέπει αὐτὰ εἰς φυγήν [1].

σὰν τὰ χιόνια!

Φιλοφρονητικὴ προσφώνησις πρὸς πρόσωπον, τὸ ὁποῖον μᾶς ἐπεσκέφθη μετὰ παρέλευσιν πολλοῦ χρόνου. Ἡ μεταφορὰ ἐκ τῆς σπανίως ἐμφανιζομένης χιόνος.

σηκώνεται ἡ τρίχα, τὸ πετσί.

Ἡ παρατήρησις ὅτι ἀνορθοῦνται αἱ τρίχες τῆς γαλῆς εἰς περίπτωσιν φόβου ἢ ὀργῆς ἔδωσεν ἀφορμὴν εἰς τὴν γένεσιν τῆς φράσεως ***μοῦ σηκώνεται ἡ τρίχα*** ἢ ***οἱ τρίχες*** = αἰσθάνομαι φρίκην διὰ τρομερόν τι ἄκουσμα ἢ θέαμα. Τὴν αὐτὴν ἔννοιαν ἐκφράζουν καὶ τὰ ρήματα ***ἀνατριχῶ*** εἰς τὴν μεσαιωνικὴν καὶ ***ἀνατριχιάζω*** εἰς τὴν νέαν Ἑλληνικήν.

Καὶ τὸ μὲν αἴσθημα τῆς ἀνορθώσεως τῶν τριχῶν εἰς τὸν ἄνθρωπον εἶναι πλασματικόν, φυσικὸν ὅμως εἶναι τὸ αἴσθημα τοῦ ρίγους. Τοῦτο δὲ ἐν συνδυασμῷ μὲ τὸ πλασματικὸν αἴσθημα τῆς ἀνορθώσεως τῶν τριχῶν, ἡ ὁποία κατὰ τὴν ἔννοιαν τῆς δεινώσεως συνεπάγεται τρόπον τινὰ καὶ τοῦ δέρματος τὴν σύσπασιν καὶ ἀνόρθωσιν, ἔγινεν αἰτία νὰ γεννηθῇ ἡ συνώνυμος φράσις ***μοῦ σηκώνεται τὸ πετσὶ*** ἢ ***ἡ πέτσα.*** Τὴν ἔννοιαν αὐτὴν ἐξέφραζαν οἱ παλαιοὶ διὰ τοῦ ***φρίττω.***

σκάω κανόνι.

Ἡ φράσις σημαίνει πτωχεύω ἢ ἀρνοῦμαι τὴν πληρωμὴν χρέους ἢ ἀπο-

---

[1]) Πβ. ἡμετέραν μελέτην «Ἐξορκισμοὶ καὶ ἐξορκισταί» ἐν τῇ Ἐπετηρίδι τῆς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν σπουδῶν 3,225 - 234. Πβ. καὶ *Νικολάου Πολίτου* Παροιμ. 4,402.

φεύγω αὐτὴν τεχνηέντως. Ἡ ἔννοια τοῦ κανονιοῦ εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν εἶναι ἡ ἑξῆς. Καθὼς ἡ ἀπροσδόκητη ἐκπυρσοκρότησις πυροβόλου γεννᾷ ἀπορίαν, ταραχὴν καὶ σύγχυσιν, οὕτω καὶ ἡ πτώχευσις ἐμπόρου ἀστραπιαίως διαδίδεται μεταξὺ τῶν πιστωτῶν του, οἱ ὁποῖοι ταράττονται μὴ ἐλπίζοντες πλέον νὰ εἰσπράξουν τὰ ὀφειλόμενα τοῦ πτωχεύσαντος. Κατ' ἀρχὰς θὰ ἐλέχθη ἀμεταβάτως ***ἔσκασε κανόνι*** =ἠκούσθη σὰν κανόνι ἡ πτώχευσις, κατόπιν δὲ ἠκολούθησεν ἡ μεταβατικὴ χρῆσις, καθ' ἣν τίθεται καὶ γενικὴ ἀντιχαριστική, οἷον ***τοῦ σκάω κανόνι***.

σπάω πλάκα.

Κατὰ μεταφορὰν ἀπὸ τὸ γραμμόφωνον, ποὺ παίζει ὅσον χρόνον θέλομεν τὴν ἰδίαν πλάκα καὶ ἂν ἀκόμη κινδυνεύει νὰ διαρραγῇ, λέγεται ***σπάμε πλάκα*** δι' ἄνθρωπον, τὸν ὁποῖον διαρκῶς ***κουρδίζουμε*** εἰρωνευόμενοι καὶ ἐμπαίζοντες.

σπαθί, κόβει τὸ σπαθί, μὲ τὸ σπαθὶ κτλ.

Τὸ ***σπαθὶ*** λαμβάνεται μεταφορικῶς ὡς σύμβολον δυνάμεως καὶ ἰσχύος ἀκαταγωνίστου. Ἐκ τῆς ἐννοίας αὐτῆς προέκυψαν αἱ ἑξῆς φράσεις:

κόβει τὸ σπαθί του, ἐπὶ ἀνθρώπου πανισχύρου, εἰς ὃν οὐδεὶς δύναται ν' ἀντισταθῇ.

μὲ τὸ σπαθί, ἡ ὁποία σημαίνει μὲ τὴν προσωπικὴν ἱκανότητα, ὄχι κατὰ χάριν, οἷον ***πῆρε τὸ ἄριστα*** ἢ ***προβιβάστηκε μὲ τὸ σπαθί του, μπῆκε 'ς τὴν τράπεζα μὲ τὸ σπαθί του*** (ἐπιτυχὼν πρῶτος ἐν διαγωνισμῷ καὶ ὄχι μὲ προσωπικὰς συστάσεις).

τὸ πρόσωπο τοῦ ἀνθρώπου εἶναι σπαθί, ἡ ὁποία σημαίνει ὅτι δὲν τολμᾷ τις νὰ εἴπῃ εἰς ἄλλον κατὰ πρόσωπον ὅτι ἔχει τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ ἠθικὸν ἐλάττωμα, διότι ὁποῖον δέος προξενεῖ ἡ γυμνὴ σπάθη, τοιοῦτον προξενεῖ καὶ τὸ πρόσωπον τοῦ μεθ' οὗ συνομιλοῦμεν.

σταυρώνω τὰ χέρια κτλ.

Ἐπειδὴ ὁ μὴ ἀπασχολῶν τὰς χεῖρας του εἰς ἔργον κρατεῖ αὐτὰς ἐνίοτε σταυρωμένας, ἐντεῦθεν ***σταυρώνω τὰ χέρια μου*** = μένω ἄεργος. Λέγεται καὶ ***κάθομαι μὲ σταυρωμένα τὰ χέρια***. Καὶ ἐπειδὴ εἰς πολλοὺς δὲν εἶναι εὐχάριστον νὰ μένουν ἄεργοι, ἡ φράσις ἰδιωματικώτερον προσέλαβε καὶ τὴν σημασίαν τοῦ ἀπογοητεύομαι.

σῶσον ἐλέησον!

Ἐκ τῆς ἐκκλησιαστικῆς δεήσεως «ἀντιλαβοῦ, σῶσον, ἐλέησον καὶ διαφύλαξον ὁ Θεὸς κτλ.» ἀπεχωρίσθη τὸ ***σῶσον ἐλέησον*** ὡς φράσις δηλοῦσα ἐσχάτην ἀπό-

γνωσιν προσώπου ἱκετεύοντος νὰ τὸ σώσωμεν ἀπὸ ἔσχατον κίνδυνον. Ἡ συντακτικὴ σχέσις αὐτῆς ἐν τῷ λόγῳ δὲν προσπίπτει κανονική, διότι λέγεται π.χ. ***ἦρθε σῶσον ἐλέησον! ἦρθε παρακαλῶντας σῶσον ἐλέησον*** κττ., ἀλλ' ἀσχέτως πρὸς τὸ γεγονός, ὅτι αἱ ἐκκλησιαστικαὶ λέξεις καὶ φράσεις πολλάκις, καθὼς παρετηρήσαμεν ἄλλοτε [1], δὲν προσαρμόζονται εἰς τὸν λόγον γραμματικῶς καὶ συντακτικῶς, ἐδῶ δυνάμεθα νὰ συμπληρώσωμεν τὸ χαῖνον τῆς συντάξεως ἐξυπακούοντες τὴν μετοχὴν ***λέοντας,*** καθὼς ***ἦρθε λέοντας σῶσον ἐλέησον!***

τάζει λαγοὺς μὲ κουδούνια.

Εἶναι εὐχάριστον νὰ προσφέρῃ τις ὡς δῶρον ἕνα ζῶον καὶ πιὸ εὐχάριστον, ἂν τοῦτο φέρῃ καὶ τὸ ποιμενικὸ κουδούνι. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ λαγὸς οὔτε ζῷον οἰκόσιτον εἶναι οὔτε καὶ θὰ ἐδέχετο νὰ τοῦ κρεμάσουν κουδούνι καὶ εἶναι ἀδύνατον νὰ προσφέρεται ὡς δῶρον ζωντανὸς λαγὸς κουδουνᾶτος, τὸ νὰ ***τάζῃ κανεὶς λαγοὺς μὲ κουδούνια*** σημαίνει νὰ δίδῃ μεγάλας ὑποσχέσεις, ἀλλ' ἀνεκτελέστους.

Τὴν ἰδίαν σημασίαν ἔχει καὶ ἡ φράσις ***τάζει λαγοὺς μὲ πετραχήλια***, ἀλλὰ μοῦ εἶναι ἄγνωστος ἡ σχέσις τοῦ ***πετραχηλιοῦ*** πρὸς τὸν λαγόν.

τὰ βρίσκω μπαστούνια.

Εἰς ἕνα εἶδος χαρτοπαιγνίου τὰ λεγόμενα ***μπαστούνια*** ἔχουν ἀριθμητικὴν ἀξίαν κατωτέραν τῶν ἄλλων ***χαρτιῶν*** καὶ ὁ κατὰ τύχην ἀναλαμβάνων εἰς ὡρισμένην περίπτωσιν αὐτοῦ δύο τοιαῦτα χάνει. Ἐντεῦθεν ἡ φράσις ***τὰ βρίσκω μπαστούνια*** σημαίνει μεταφορικῶς μοῦ παρουσιάζονται ἀνυπέρβλητοι δυσχέρειαι.

τὰ βρίσκω σκοῦρα κτλ.

Λέγεται κοινῶς ***τὰ βλέπω σκοῦρα τὰ πράματα***, ὅπου τὸ ***σκοῦρα*** σημαίνει μεταφορικῶς ὄχι εὐχάριστα, ἀλλὰ ζοφερά, δυσάρεστα. Περαιτέρω δὲ ἐλέχθη καὶ ***τὰ βρίσκω σκοῦρα,*** συνώνυμον πρὸς τὸ ***τὰ βρίσκω μπαστούνια,*** ἀναλογικῶς πρὸς τὸ ὁποῖον καὶ ἐσχηματίσθη. Κοινόχρηστος εἶναι καὶ ἡ φράσις ***τά 'χω σκοῦρα*** = εὑρίσκομαι εἰς ἀμηχανίαν, ἰδιωματικὴ δὲ ***τὰ φέρνω σκοῦρα***.

τὰ καλὰ καὶ συμφέροντα.

Ἡ φράσις ἐκ τῆς ἐκκλησιαστικῆς δεήσεως «τὰ καλὰ καὶ συμφέροντα ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν κτλ.», παραλειφθείσης ὅμως τῆς δοτικῆς ***ταῖς ψυχαῖς*** προσέλαβε

[1]) Δελτ. 4 100.

διάφορον νόημα λεγομένη ἐπὶ τοῦ εἰς πᾶσαν ἐνέργειαν ἐπιδιώκοντος ἀποκλειστικῶς τὸ ἴδιον συμφέρον.

τὰ κάνουν πλακάκια.

Ἡ φράσις κατὰ μεταφορὰν ἐκ τῶν παιγνιοχάρτων ἐπὶ ἀνθρώπων ὠφελουμένων παρανόμως διὰ σφετερισμοῦ ἀπὸ κοινῆς συμφωνίας ξένης περιουσίας.

τὰ κάνω θάλασσα, τὰ θαλασσώνω.

Εἰς πολλὰ ἰδιώματα τῆς Ἑλληνικῆς ἡ λέξις ***θάλασσα*** λαμβάνεται ὡς μέτρον δηλωτικὸν τοῦ πολλοῦ, τοῦ ἀφθόνου. Οὕτω εἰς τὴν Αἰτωλίαν, Εὔβοιαν, Λέσβον καὶ Πελοπόννησον λέγεται ***ὁ δεῖνα ξέρει τραγούδια θάλασσα*** ἀντὶ ***σὰν τὴ θάλασσα,*** ἄρα πάμπολλα, «ὡς ἡ ἄμμος τῆς θαλάσσης» καθὼς ἔλεγαν οἱ ἀρχαῖοι. Ὁμοίως εἰς τὴν Αἰτωλίαν ***γάλα θάλασσα*** = ἄφθονον. Εἰς τὴν Ἤπειρον ἡ φράσις ***τὰ κάνω θάλασσα*** σημαίνει κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ γλωσσοσυλλέκτου «εὐθυμῶ, θυσιάζω ἀφειδῶς». Ἡ σημασία «θυσιάζω ἀφειδῶς» θὰ σημαίνει, πιστεύω, προσκομίζω εἰς τὴν τράπεζαν ἄφθονα ἐδέσματα καὶ ποτὰ καὶ ἔχω τὴν γνώμην ὅτι ἀπὸ ἐκφράσεις καθὼς ***φαγειὰ θάλασσα, μεζέδες θάλασσα, πιοτὰ θάλασσα*** κτλ., αἱ ὁποῖαι δηλοῦν πλησμονήν, προῆλθεν ἡ φράσις ***τὰ κάνω θάλασσα*** = τὰ κάμνω τὰ φαγητὰ καὶ τὰ ποτὰ ἄφθονα σὰν τὴν θάλασσαν, παρασκευάζω πολλὰ διὰ τὴν τράπεζαν, ὥστε νὰ γεννηθῇ μεγάλη εὐθυμία καὶ διασκέδασις. Καὶ ἐπειδή, ὅπου ὑπάρχουν πολλὰ πράγματα, συμβαίνει κάποτε νὰ μὴ ὑπάρχῃ τάξις καὶ μάλιστα εἰς πολυτελὲς συμπόσιον εἶναι δυνατὸν προϊούσης τῆς εὐθυμίας νὰ δημιουργηθῇ ἕνεκα τῆς ἐπιδράσεως τῶν ποτῶν ἀταξία καὶ σύγχυσις, ἡ φράσις ἀπὸ τὴν σημασίαν τοῦ παρασκευάζω ἄφθονα τὰ χρειαζούμενα τῆς εὐωχίας περιέστη εἰς τὴν σημασίαν τοῦ συγχέω, τὰ κάνω ἄνω κάτω.

Ἀφοῦ δὲ τὸ ***θάλασσα*** προσέλαβε τὴν ἔννοιαν τῆς συγχύσεως καὶ ἀκαταστασίας, ὅθεν καὶ ἡ φράσις τοῦ ἰδιώματος Δημητσάνας ***ὅλα θάλασσα*** = τὰ πάντα ἀκατάστατα, ἐπλάσθη ἐξ αὐτῆς τὸ ***θαλασσώνω*** καὶ ἐδημιουργήθη οὕτω νέα συνώνυμος φράσις ***τὰ θαλασσώνω = τὰ κάνω θάλασσα.***

τὰ μετρῶ, τὰ ξέρω 'ς τὰ δάχτυλα.

Ὁ μετρῶν ἐπὶ τῶν δακτύλων δὲν κάμνει λάθος ἀριθμητικόν, ὅθεν ***τὰ μετρῶ 'ς τὰ δάχτυλα*** = τὰ μετρῶ καλά, ἄρα καὶ τὰ ξέρω καλά. Ἀφοῦ δὲ τὸ ***'ς τὰ δάχτυλα*** ἔγινε συνώνυμον τοῦ ***καλά,*** ἐλέχθη καὶ ***τὰ ξέρω 'ς τὰ δάχτυλα,*** ἔπειτα δὲ γενικώτερον ***τὸ ξέρω 'ς τὰ δάχτυλα*** ἐπὶ πράγματος γνωστοτάτου εἴς τινα ἢ πρὸς ὃ οὗτος εἶναι ἐπιδεξιώτατος» [1].

---

[1]) *Νικολάου Πολίτου,* Παροιμ. 4,312.

τὰ τίναξε, τά' χει τεζάρει.

Ἡ φράσις ***τὰ τίναξε*** καὶ πληρέστερα ***τὰ τίναξε τὰ πέταλα*** λέγεται περιφρονητικῶς μὲ τὴν σημασίαν τοῦ ἀπέθανε. Ἡ μεταφορὰ ἀπὸ τὰ μεγάλα φορτηγὰ ζῶα, τὰ ὁποῖα πίπτοντα κατὰ γῆς καὶ θνήσκοντα ὑπὸ σπασμῶν τινάσσουν τοὺς ὀπισθίους πόδας καὶ ἐνίοτε ἐκτινάσσουν μακρὰν τὰ ἐφθαρμένα ἀπὸ τὴν πολυκαιρίαν καὶ μόλις συγκρατούμενα εἰς τὰς ὁπλὰς πέταλα.

Καὶ ἡ συνώνυμος φράσις ***τά 'χει τεζάρει*** ἐξυπακουομένου τοῦ ***πόδια*** εἶναι κατὰ μεταφορὰν ἀπὸ τὰ θνήσκοντα ζῶα, τῶν ὁποίων τεντώνονται τὰ πόδια.

τὰ χάνει, τά 'χει χαμένα.

Ἡ πρώτη φράσις κατὰ παράλειψιν τοῦ ***λόγια*** σημαίνει μένει ἄφωνος ἐκ καταπλήξεως, συγκινήσεως κτλ.

Ἡ δευτέρα κατὰ παράλειψιν τοῦ ***τὰ μυαλὰ*** σημαίνει δὲν γνωρίζει τί τοῦ γίνεται, ἔχει σκοτισμένον τὸν νοῦν.

τὴν περνάει κοτσάνι.

Ὁ λέξις ***κοτσάνι*** ἐκ τοῦ Τουρκικοῦ *koçan* σημαίνει τὸν μίσχον καρπῶν καὶ τὸ ἀπογυμνωμένον στέλεχος φυτῶν. Εἰς τὴν Τουρκικὴν σημαίνει καὶ τὸ στέλεχος διπλοτύπου ἀποδείξεως, ἔτι δὲ καὶ τὸν τίτλον κυριότητος, ἰδιοκτησίας. Ἡ τελευταία σημασία ὑπῆρχε καὶ εἰς τὴν Ποντικὴν διάλεκτον, θὰ ὑπάρχῃ δὲ καὶ εἰς ἄλλο ἰδίωμα τῆς κοινῆς Ἑλληνικῆς, διότι ἀπ' αὐτὴν προῆλθεν ἡ ἀνωτέρω φράσις τῆς κοινῆς δημοτικῆς. Εἶναι δύσκολον νὰ εὕρωμεν ποία ἦτο ἀκριβῶς ἡ πρώτη ἔκφρασις, ἀλλὰ κρίνοντες ἀναλόγως τῆς συνωνύμου φράσεως ***περνάει ζωὴ καὶ κόττα*** (ἰδ. ἀνωτ.) ὑποθέτομεν ὅτι θὰ ἐλέγετο ***περνάει τὴ ζωὴ κοιτάζοντας*** ἢ καὶ ***τρώγοντας τὰ κοτσάνια του,*** ὅπως λέγομεν σήμερον ***ζῇ τρώγοντας ἀπὸ τὰ κουπόνια τῶν μετοχῶν του,*** ἄρα διάγει ἀργὸς καρπούμενος τὴν περιουσίαν του. Ἀλλ' ἄνθρωπος τοιοῦτος ζῶν εἰς τὴν πολύμοχθον Ἑλληνικὴν γῆν δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ εἶναι πλούσιος καὶ πλουσίως νὰ ζῇ. Ὅθεν ἐπὶ τὸ συντομώτερον ***τὴν περνάει κοτσάνι*** = ζῇ ἐν εὐμαρείᾳ. Εἰς τὴν φράσιν τὸ ***κοτσάνι*** κεῖται ἐπιρρηματικῶς.

τῆς Κυριακῆς χαρὰ καὶ τῆς Δευτέρας λύπη.

Ἡ φράσις ἐπὶ πράγματος φαινομένου μὲν ὡραίου, ἀλλὰ φθειρομένου ταχέως, πράγματος δηλαδή, τὸ ὁποῖον τὸ χαίρεται κανεὶς τὴν Κυριακὴν καὶ τὸ κλαίει τὴν Δευτέραν. Ἡ χρῆσις τῶν ὀνομάτων Κυριακὴ καὶ Δευτέρα δὲν εἶναι τυχαία καὶ ἐδῶ ἀκριβῶς ἔγκειται ἡ ἀξία τῆς φράσεως ἀπὸ μεταφορικῆς ἀπόψεως. Ἡ

Κυριακὴ εἶναι ἡμέρα ἑορτῆς καὶ χαρᾶς καὶ δαπάνης, ἡ δὲ Δευτέρα ἡμέρα ἐνάρξεως ἐργασίας πρὸς πορισμὸν τῶν τοῦ βίου ἀναγκαίων.

τὸ βάζω 'ς τὰ τέσσερα, 'ς τὰ πόδια κτλ.

Ἀπὸ τὴν ἔκφρασιν ***τὸ βάζω τ' ἄλογο 'ς τὰ τέσσερα πόδια*** = τὸ ἀναγκάζω νὰ τρέχῃ τετραποδητί, ἐν καλπασμῷ, ἐγεννήθη ἡ φράσις ***τὸ βάζω 'ς τὰ τέσσερα*** = φεύγω τάχιστα. Συνώνυμοι εἶναι καὶ αἱ φράσεις ***τὸ βάζω 'ς τὰ πόδια*** καὶ ***'ς τὰ τέσσερα*** καὶ ***βάζω τὰ πόδια 'ς τοὺς ὤμους***. Τούτων ἡ τρίτη ἀπεμακρύνθη πλέον ἀπὸ τὴν ἔννοιαν τοῦ τετραποδίζοντος ἵππου καὶ ἐσχετίσθη μὲ τὴν παράστασιν τοῦ δρομέως, ὅστις τρέχων ἀνυψώνει τρόπον τινὰ ἕως τοὺς ὤμους τὰ πόδια. Πάλιν κατὰ μεταφορὰν ἀπὸ τὸν καλπάζοντα ἵππον ἐλέχθη καὶ ***τρέχω μὲ τὰ τέσσερα.***

τὸ βάζω τὸ καπέλο μου στραβά.

Τὸ νὰ φορῇ τις τὸ κάλυμμα τῆς κεφαλῆς ὀλίγον πλαγίως νομίζεται ὡς τεκμήριον ποιᾶς τινος ἐπιδεικτικῆς αὐταρεσκείας. Καὶ ἐπειδὴ τοιαῦτα αἰσθήματα δὲν ἔχουν ὄρεξιν νὰ ἐκδηλώσουν οἱ περὶ τὰς μερίμνας τοῦ βίου περισπώμενοι, ἀλλ' οἱ ἔχοντες ἐξησφαλισμένα καὶ ἐπαρκῆ τὰ ἀγαθὰ τῆς ζωῆς, ἡ ἀνωτέρω φράσις σημαίνει δὲν μεριμνῶ περὶ οὐδενός, εἶμαι ἀμέριμνος καὶ ἄφροντις, διότι δὲν στεροῦμαι τίποτε.

τὸν ἀφίνω μάρμαρο.

Ἡ λέξις ***μάρμαρο*** σημαίνει μεταφορικῶς τὸν ἀκίνητον ἢ ἄφωνον ἐκ καταπλήξεως καὶ τρόμου. Ὅθεν ***τὸν ἀφίνω μάρμαρο*** ἀντὶ ***σὰν μάρμαρο*** = τὸν ἐγκαταλείπω ξαφνικά, ὥστε νὰ μείνῃ ἐκστατικός.

τὸν ἔχουν ἀπὸ κλότσο κι ἀπὸ μπάτσο.

Ἡ φράσις ἐπὶ ἀνθρώπου, τὸν ὁποῖον ὅλοι κακομεταχειρίζονται, ἀλλ' ὅπως εἶναι σχηματισμένη, τὸ ***ἀπὸ*** φαίνεται νὰ μὴν εὐαρμοστῇ ἀπὸ συντακτικῆς ἀπόψεως. Θὰ ἐπερίμενε κανεὶς νὰ λέγεται ***τοῦ φέρονται*** ἢ ***τὸν ἔχουν μὲ κλότσο καὶ μπάτσο.*** Διὰ τοῦτο νομίζω ὅτι ἀρχικῶς ἐλέγετο ***ἄλλο τίποτε ἀπὸ κλότσο κι ἀπὸ μπάτσο*** [1], δηλαδὴ μόνον κλότσους καὶ μπάτσους δέχεται. Ἐπειδὴ δὲ ἐλέγετο καὶ τὸ ἀντίθετον ***τὸν ἔχουν μὴ στάξῃ καὶ τὸν βρέξῃ,*** περὶ οὗ ἐγράψαμεν ἄλλοτε [2], κατ' ἐπίδρασιν τούτου εἰσῆλθεν εἰς τὴν φράσιν τὸ λεκτικῶς ἄρρυθμον

---

[1]) Περὶ τῆς σημασίας τοῦ ***ἄλλο*** καὶ τοῦ ***ἀπὸ*** εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν πβ. Ἱστορικὸν Λεξικὸν ***ἄλλος 1*** καὶ ***ἀπὸ 8.***

[2]) Δελτ. 4, 107.

τὸν ἔχουν, ὅτε διὰ λεκτικὴν εὐρυθμίαν καὶ λογικήν τινα ἔννοιαν ἀπεσιωπήθη τὸ ***ἄλλο τίποτε.***

τὸν ἔχω φούρκα κτλ.

Ἐλέγετο ***τὸν ἔχω σὰν φούρκα,*** ἤτοι μὲ στενοχωρεῖ τόσον πολύ, ὅσον στενοχωρεῖ ὁ βρόχος τῆς ἀγχόνης. Ἀλλ' ἐκεῖνον ποὺ ***μᾶς βάζει τὴ φούρκα 'ς τὸ λαιμὸ*** ἐν τῇ μεταφορικῇ ἐννοίᾳ εἶναι φυσικὸν νὰ τὸν μισοῦμεν, ὅθεν βραχυλογικῶς ***τὸν ἔχω φούρκα*** = εἶμαι ὠργισμένος ἐναντίον του, τὸν ἐχθρεύομαι. Ἐντεῦθεν καὶ ἡ μεταφορικὴ σημασία τοῦ ***φούρκα*** = ὀργή, οἷον ***ἔχω φούρκα*** κττ.

Αἱ δὲ φράσεις ***γίνομαι φούρκα*** καὶ ***εἶμαι φούρκα*** ἀνήκουν εἰς ἐκείνας, εἰς τὰς ὁποίας ἕνα ὄνομα τίθεται ὡς κατηγορούμενον διὰ νὰ δηλωθῇ ὅτι ὑποκείμενον καὶ κατηγορούμενον ἔχουν τὸ ἴδιον βάθος ἐννοίας καὶ τὸ προσωποποιούμενον κατηγορούμενον ἐξαίρει εἰς ὑπέρτατον βαθμὸν τὴν ἰδιότητα τοῦ ὑποκειμένου, οἷον ***γίνομαι ξεφτέρι*** (εὐκίνητος, ἔξυπνος), ***εἶναι σπίθα, φωτιά, σπίρτο μοναχὸ*** (εὐφυέστατος). Ἄρα ***γίνομαι,*** ἢ ***εἶμαι φούρκα*** = εἶμαι αὐτὴ ἡ προσωποποιημένη ὀργή, εἶμαι δηλ. λίαν ὠργισμένος.

τὸν κάνω Θεό.

Δι' ἄνθρωπον δύστροπον καὶ ἄκαμπτον, ὅστις δὲν εἰσακούει παρακλήσεις, λέγομεν ***τὸν κάνω Θεὸ*** = τὸν παρακαλῶ τόσον θερμὰ καὶ ταπεινά, ὅσον ταπεινὰ θὰ ἱκέτευα αὐτὸν τὸν Θεόν. Συνώνυμος φράσις ***τοῦ ἀνάβω καντήλι*** ἢ ***τοῦ ἀνάβω κερί.***

τ' ὄνομά μου πᾶρ' το σύ, γειτόνισσα.

Ἡ ὀνειδιστικὴ αὐτὴ φράσις σημαίνει τὸ κακοφημισμένον ἀπὸ σὲ ὄνομά μου νὰ τὸ πάρῃς ἐσύ. Καθὼς μαρτυρεῖ τὸ ***γειτόνισσα*** ἀρχικῶς ἐλέγετο μεταξὺ γυναικῶν, κατόπιν ὅμως ἐγενικεύθη ἡ χρῆσις καὶ λέγεται εἰς πρόσωπον, τὸ ὁποῖον μᾶς μέμφεται δι' ἐλάττωμα, ὅπερ ἔχει ὁ ἴδιος, ἢ διὰ πρᾶξιν, τὴν ὁποίαν ἔκαμεν ὁ ἴδιος

τὸν παίρνει τὸ σχέδιο.

Πολλάκις ἡ πραγματοποίησις ἑνὸς πολεοδομικοῦ ἢ ὁδικοῦ σχεδίου καθιστᾷ ἀναγκαίαν τὴν ἀναγκαστικὴν ἀπαλλοτρίωσιν ἰδιοκτήτου οἰκοπέδου ἢ ἀγροῦ κττ. εὑρισκομέμου πρὶν ἐκτὸς σχεδίου. Ἐπειδὴ δὲ συμβαίνει ἐνίοτε νὰ ζημιώνεται ὁ ἰδιοκτήτης, διότι δὲν πληρώνεται ἢ νομίζει πὼς δὲν πληρώνεται τὴν πραγματικὴν ἀξίαν τῶν ἀπαλλοτριουμένων, διὰ τοῦτο ἡ φράσις ***τὸν παίρνει τὸ σχέδιο*** εἰδικώτερον μὲν σημαίνει ζημιώνεται καὶ αὐτὸς ἐκ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ νόμου ἀπαλ-

λοτριώσεως, γενικώτερον δὲ ὑπάγεται εἰς τὰς διατάξεις τοῦ ἐφαρμοζομένου νεαροῦ νόμου, οἱοσδήποτε καὶ ἂν εἶναι οὗτος.

τὸν παίρνω γιὰ κορόιδο, 'ς τὸ κορόιδο.

Ἡ πρώτη φράσις εἶναι εὐνόητος. Σημαίνει τὸν θεωρῶ ὡς ***κορόιδο***[1] καὶ ἑπομένως τὸν σκώπτω.

Ἡ δευτέρα ἐλέχθη ἀρχικῶς ***τὸν παίρνω σὰν τὸ κορόιδο*** καὶ βραχυλογικῶς ***'ς τὸ κορόϊδο.***

τὸν παίρνω μονοκόμματο.

Πρὸς πρᾶγμα ***μονοκόμματο*** = ἁπλοῦν, ὄχι συνηρμοσμένον ἀπὸ δύο ἢ περισσότερα κομμάτια (πβ. ***ξύλο, ὕφασμα μονοκόμματο***) παρωμοιάσθη ὁ συνεχὴς καὶ ἀδιάκοπος ὕπνος, ὅθεν ἡ φράσις ***τὸν παίρνω μονοκόμματο*** ἐνν. τὸν ***ὕπνο*** = κοιμᾶμαι συνεχῶς.

τὸν παίρνω 'ς τὸ μεζέ.

Ἡ ἐκ τῆς Περσικῆς παραληφθεῖσα εἰς τὴν Τουρκικὴν λέξις *meze* σημαίνει πρῶτον ὅ,τι καὶ εἰς τὴν Ἑλληνικήν, ὄψον τι μετὰ ποτοῦ συνήθως, ἔπειτα δὲ τὸ σκῶμμα[2]. Δὲν κατώρθωσα νὰ ἐξακριβώσω ἂν ἡ ἀνωτέρω φράσις σημαίνουσα σκώπτω, ἐμπαίζω ἐσχηματίσθη εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ἢ εἶναι καὶ αὐτὴ δάνειον. Πάντως εἰς τὴν Τουρκικὴν ἐσχηματίσθη ρῆμα *mezelemek* = σκώπτω[3], ἀλλ' ἂν ἐσχηματίσθη καὶ ἀντίστοιχος φράσις *mezeye almak* = παίρνω 'ς τὸ μεζὲ μοῦ εἶναι ἄγνωστον.

τὸν παίρνω 'ς τὸ ψηλό.

Ἐπὶ τοῦ τραγουδοῦντος ὑψηλοφώνως λέγεται ἐν Κρήτῃ ***τὸν πῆρε 'ς τὸν ψηλὸ*** ἐννοεῖται ***ἦχο*** καὶ λέγεται ἢ ἐξυπακούεται ***τὸν ἀμανὲ*** ἢ ***τὸ χαβᾶ***[4]. Ἐπειδὴ δὲ συμβαίνει ἐνίοτε νὰ γελοιοποιηθῇ ὁ τοιοῦτος τραγουδιστής, διότι δὲν ἀντέχουν τὰ φωνητικά του ὄργανα εἰς τὸν ὑψηλὸν τόνον τῆς φωνῆς, εὐλόγως ὁ θέλων νὰ εἰρωνευθῇ αὐτὸν τοῦ λέγει ἐμπαικτικῶς ***πᾶρε τον 'ς τὸν ψηλό.*** Αὐτὴ ἡ ἔννοια τῆς φράσεως σκοτισθεῖσα ἔγινεν ἀφορμὴ νὰ πιστευθῇ ὅτι ἐκεῖνο τὸ ***τὸν*** δὲν ἀναφέρεται εἰς τὸν σκοπόν, ἀλλ' εἰς τὸν ᾄδοντα, διὸ καὶ ἐσχηματίσθη τὸ κοινὸν ***τὸν παίρνω 'ς τὸ ψηλὸ*** = τὸν ἐμπαίζω, τὸν κοροϊδεύω. Εἰς τὴν μεταβολὴν τοῦ ***'ς τὸν*** εἰς ***'ς τὸ*** νομίζω ὅτι συνετέλεσε τὸ κοινὸν ***τὸν παίρνω 'ς τὸ κορόιδο.***

---

[1]) Πβ. ὅσα ἐγράψαμεν περὶ τῆς λέξεως Δελτ. 4, 108.

[2]) *Ἰωάννου Χλωροῦ*, Λεξικὸν Τουρκοελληνικὸν 2, 1619β.

[3]) Ἀνωτ.

[4]) Πβ. τὴν φρ. ***τὸ παίρνω ψηλὰ τὸ χερουβικὸ*** Δελτ. 4, 122.

τὸν πῆραν φαλάγγι.

Φαλάγγι λέγεται ἡ δοκός, ἡ ὁποία ἀλειφομένη μὲ λιπαρὰν οὐσίαν τίθεται ὑποκάτωθεν πλοιαρίου κατὰ τὴν ἀνέλκυσιν καὶ ἐπὶ τῆς ὁποίας κατὰ τὴν καθέλκυσιν γλιστρᾷ τοῦτο πρὸς τὴν θάλασσαν. Ἐντεῦθεν ἡ φράσις ***τὸν πῆραν φαλάγγι*** = τὸν ἔβαλαν ἐμπρὸς σὰν νὰ εἶχε κάτω ἀπὸ τὰ πόδια του φαλάγγι, τὸν ἔτρεψαν εἰς φυγὴν καὶ τὸν καταδιώκουν.

τὸν πῆρε καὶ τὸν σήκωσε.

Εἰς τὴν φράσιν ἐξυπακούεται τὸ ***διάβολος*** καὶ ἰσοδυναμεῖ πρὸς τὸ ***θὰ τὸν στείλω 'ς τὸ διάβολο.*** Ἡ χρῆσις τοῦ ἀορίστου ἔχει λόγον ψυχολογικόν. Ὁ λέγων διὰ νὰ καταστήσῃ ἐντονωτέραν τὴν ἀπειλὴν παριστᾷ αὐτὴν ὡς ἤδη πραγματοποιηθεῖσαν.

τὸν τύλιξε.

Κατὰ μεταφορὰν ἀπὸ τὴν ἁλιείαν, καθ' ἣν τὰ ψάρια περικλείονται μέσα εἰς τὰ δίχτυα, ἐλέχθη καὶ ***τὸν τύλιξε*** = τὸν ἔπεισε νὰ ἔλθῃ μὲ τὸ μέρος του, νὰ δεχθῇ τὴν γνώμην του. Συνήθως λέγεται ἐπὶ γυναικός, ἡ ὁποία σαγηνεύει ἄνδρα καὶ καθιστᾷ αὐτὸν ὑποχείριον. Δι' αὐτὴν λέγεται καὶ πληρέστερα ***τὸν τύλιξε 'ς τὰ δίχτυα της.***

τὸν χορεύουν κτλ.

Ἡ φράσις ἐπὶ ἀνθρώπου τὸν ὁποῖον μεταχειρίζονται ὅπως θέλουν. Λέγεται καὶ πληρεστέρα ***τὸν χορεύουν 'ς τὸ ταψὶ*** καὶ πολλαχοῦ ἔτι πληρεστέρα ***τὸν χορεύουν 'ς τὸ ταψὶ σὰν τὸ σκαντζόχοιρο.*** Ὄντως χάριν παιδιᾶς βάλλουν τὸ ζῷον τοῦτο μέσα εἰς εὐρὺν μετάλλινον δίσκον καὶ κτυποῦν ἕνα πρᾶγμα ποὺ νὰ παράγῃ θόρυβον ἰσχυρόν. Τὸ ζῷον ἀρχίζει τότε νὰ κάμνῃ κινήσεις σὰν νὰ χορεύῃ.

τὸ παίρνει ἀπάνω του.

Ἡ φράσις κατὰ παράλειψιν τοῦ ***πρᾶμα*** ἐπὶ τοῦ ὑπερηφανευομένου [1]. Ἐγεννήθη ἀπὸ περιπτώσεις, καθ' ἃς ἀκούων τις νὰ ἐπαινῆται ὡρισμένον προσόν του καταλαμβάνεται ἀπὸ ἔπαρσιν, τὴν ὁποίαν ἐξωτερικεύει. Καὶ γενικώτερον εἰρωνικῶς πάντοτε ***τὸ πῆρε ἀπάνω του*** = ὑπερηφανεύεται διὰ τὴν ὑποτιθεμένην ἀξίαν του.

τοῦ ἄλλαξα τὸν ἀδόξαστο κτλ.

Διὰ νὰ δηλώσωμεν ὅτι ἐδείραμεν τινὰ ἀνηλεῶς λέγομεν τοῦ ***ἄλλαξα τὴν πίστι, τὸ σταυρό, τὸ Χριστό, τὴν Παναγιά,*** ὅπου ***σταυρός, Παναγιά, Χριστὸς***

---

[1]) Πβ. Ἱστορικὸν Λεξικὸν *ἀπάνω Γ 1.*

εἶναι ταυτόσημα πρὸς τὴν ***πίστι.*** Αἱ φράσεις νοοῦνται μεταφορικῶς ἐκ τοῦ βιαίου διὰ πολλῶν μαρτυρίων ἐξαναγκασμοῦ τῶν Χριστιανῶν πρὸς ἐξωμοσίαν [1]. Ἀλλὰ λέγεται καὶ ***τοῦ ἄλλαξα τὸν ἀδόξαστο 'ς τὸ ξύλο*** ἢ ***τὸν ἀντίθεο*** [2]. Ταῦτα φαίνονται περίεργα, διότι ὁ ***ἀδόξαστος*** καὶ ὁ ***ἀντίθεος*** = ***διάβολος*** δὲν ἀποτελοῦν θρησκείαν, τὴν ὁποίαν ν' ἀναγκασθῇ τις διὰ ξυλοδαρμῶν ν' ἀλλάξῃ. Ἔχουν λοιπὸν ἀνάγκην ἄλλης ἑρμηνείας. Εἶναι γνωστὸν ὅτι ἕνας ἀπὸ τοὺς παράγοντας τῆς γλωσσικῆς δημιουργίας εἶναι καὶ ἡ εἰρωνεία, ταύτης δὲ ὁ τελευταῖος ἐξελικτικὸς βαθμὸς εἶναι ἡ λεγομένη ἀντίφρασις, καθ' ἣν μία ἔννοια ἐκφράζεται διὰ τῆς ὅλως ἀντιθέτου ἐννοίας. Λέγομεν π. χ. ***αὐτὸν τὸν ἄνθρωπο τὸν ξέρω ἀπὸ τὴν καλὴ*** ἐνν. ***μεριὰ*** [3] καὶ ἐννοοῦμεν τὸ ὅλως ἀντίθετον, δηλαδὴ ὄχι τὰς ἀρετάς του, ἀλλὰ τὴν φαυλότητά του. Εἶναι γνωστὸν ἐπίσης ὅτι οἱ χυδαῖοι εἰς τὰς βλασφήμους ὕβρεις των ἀποφεύγοντες τὰ ἱερὰ ὀνόματα μεταχειρίζονται ἐπὶ τὸ εὐφημότερον τὸ ***ἀντίθεος,*** οἷον ***τὸν ἀντίθεό σου*** [4]! Λοιπὸν κατὰ ἕνα εἶδος ἀντιφράσεως εὐφημητικῶς ἐλέχθη καὶ ***τοῦ ἄλλαξα τὸν ἀντίθεο*** καὶ κατὰ τοῦτο ***τοῦ ἄλλαξα τὸν ἀδόξαστο.***

τοῦ ἀνάβω καντήλι, κερί.

Αἱ φράσεις συνηθίζονται εἰς δήλωσιν θερμῆς παρακλήσεως ἢ μεγάλου σεβασμοῦ πρὸς ἕνα πρόσωπον. Εἶναι προφανὴς ἡ μεταφορὰ ἀπὸ τῆς θρησκευτικῆς ζωῆς, καθ' ἣν ἀνάπτομεν πρὸ τῶν εἰκόνων τῶν ἁγίων κανδήλια ἢ κεριά. Συνώνυμος φράσις ***τὸν κάνω Θεό.***

τοῦ βάζω γυαλιά.

Ἡ φράσις σημαίνει εἶμαι ἀξιώτερος, ἱκανώτερος ἀπὸ αὐτὸν [5] ἢ τὸν παίζω 'ς τὰ δάχτυλα ἢ τὸν ἀπατῶ. Πρὸς ἑρμηνείαν αὐτῆς εἶναι ἀνάγκη νὰ ὁρμηθῶμεν ἀπὸ τὰς ἰδιωματικὰς χρήσεις. Εἰς τὴν Ζάκυνθον ***βάρ' τὰ γυαλιά σου*** σημαίνει πρόσεχε. Ἀσφαλῶς τοῦτο θὰ ἐλέχθη τὸ πρῶτον πρὸς ἄνθρωπον, ὅστις, ἐπειδὴ δὲν ἐφοροῦσε τὰ γυαλιά του, δὲν ἠδύνατο νὰ διαβάζῃ ἀπταίστως, ἀφοῦ δὲ τὰ ἔβαλε, τότε πλέον ἐδιάβαζε προσεκτικὰ καὶ ὀρθά. Ὅθεν μεταφορικῶς ***βάζω τὰ γυαλιά μου*** = προσέχω. Ἡ ἰδία φράσις ***βάλ' τὰ γυαλιά σου*** εἰς τὸ ἰδίωμα Μαδύτου τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης ἐσήμαινε μὴ ὁμιλῇς ἀπερισκέπτως. Καὶ ἡ μεταφορὰ αὐτὴ

---

[1]) Πβ. *Νικολάου Πολίτου*, Παροιμίαι 4, 200 καὶ Ἱστορικὸν Λεξικὸν ***ἀλλάζω Α 1.***

[2]) Πβ. Ἱστορικὸν Λεξικὸν ***ἀδόξαστος, ἀλλάζω Α 1.***

[3]) Πβ. ὅσα ἐγράψαμεν Δελτ. 4, 96.

[4]) Πβ. Ἱστορικὸν Λεξικὸν ***ἀντίθεος*** *2.*

[5]) Πβ. *Νικολάου Πολίτου*, Παροιμ. 4, 174.

εἶναι εὐεξήγητος, διότι ὁ ἀπερισκέπτως ὁμιλῶν εἶναι ὡσὰν ἐκεῖνον, ὅστις, ἐπειδὴ δὲν φορεῖ γυαλιά, διαβάζει ὅπως τύχῃ, ὄχι ὀρθῶς. Ἀφοῦ λοιπὸν ***βάζω τὰ γυαλιά μου*** ἔφθασεν εἰς τὴν σημασίαν τοῦ προσέχω ἢ ὁμιλῶ μετὰ προσοχῆς, τὸ μεταβατικὸν ***τοῦ βάζω τὰ γυαλιὰ*** θὰ ἔπρεπε νὰ σημαίνῃ τὸν κάμνω νὰ προσέχῃ τί νὰ λέγῃ καὶ τί νὰ πράττῃ. Ἐπειδὴ δὲ ἐκεῖνος, ποὺ κάμνει τὸν ἄλλον νὰ προσέχῃ, φαίνεται ἀνώτερός του πνευματικῶς, ἡ φράσις προσέλαβε τὴν κοινὴν μεταφορικὴν σημασίαν τοῦ ὑπερτερῶ καὶ ἔπειτα τοῦ ἀπατῶ.

τοῦ γυρίζω τὴν πλάτη κτλ.

Ἄνθρωπον ποὺ ἀποστρεφόμεθα, δὲν θέλομεν καὶ νὰ τὸν ἴδωμεν κατὰ πρόσωπον. Ἄρα ***τοῦ γυρίζουμε τὴν πλάτη*** ἢ ***τοὶς πλάτες*** ἢ ***τὴ ράχη*** εἰς δήλωσιν περιφρονήσεως. Ἡ φράσις λέγεται καὶ πρὸς δήλωσιν ἀθετήσεως δοθείσης ὑποσχέσεως.

τοῦ κάνω πλάτη κτλ.

Ἡ μεγαλυτέρα σωματικὴ δύναμις ὑπάρχει εἰς τοὺς ὤμους καὶ τὰς ὠμοπλάτας, ὅθεν ***ἔχει γιερὲς πλάτες*** =εἶναι σωματικῶς ἰσχυρός. Διὰ τοῦτο, ὅταν πρόκειται νὰ ὑποστηριχθῇ μέγας ὄγκος, προβάλλομεν πρὸς ὑποστήριξιν τὴν πλάτην. Τοιοῦτον βάρος εἶναι καὶ τὸ φόρτωμα ζώου. Προσδένεται εἰς τὴν μίαν πλευρὰν τοῦ σάγματος τὸ ἕνα καὶ ἕως ὅτου προσδεθῇ εἰς τὴν ἑτέραν τὸ ἄλλο, ὑποστηρίζει τις τὸ πρῶτον μὲ τὴν πλάτην. Ὅθεν ***τοῦ κάνω πλάτη*** ἢ ***πλάτες*** μεταφορικῶς ἐδήλωσε βοηθῶ αὐτὸν πρὸς ἐπιτυχίαν σκοποῦ τινός. Καὶ περαιτέρω ***ἔχει πλάτες***=ἔχει ἰσχυρὰν ὑποστήριξιν προσώπου. Συνώνυμος φράσις ***ἔχει δόντι,*** περὶ ἧς ἰδὲ Δελτ. 4, 106.

τοῦ κόλλησαν τὴ ρετσινιά.

Ἡ ***ρετσινιὰ*** εἶναι ἔμπλαστρον ἀλειμμένον μὲ ρητίνην. Ἐπειδὴ δὲ τοῦτο προσκολλώμενον εἰς τὸ δέρμα δὲν ξεκολλᾷ εὔκολα καὶ ἂν εἶναι εἰς φανερὸν μέρος τοῦ σώματος, ὡς εἰς τὸν τράχηλον, ἀποτελεῖ ἀσχημίαν, λέγεται πολλαχοῦ τῆς Πελοποννήσου ***τοῦ κόλλησαν τὴ ρετσινιὰ*** = τὸν φόρτωσαν ἄσχημη γυναῖκα, τὴν ὁποίαν δὲν ἠμπορεῖ νὰ ξεφορτωθῇ. Εἰς τὴν χρῆσιν ἡ φράσις προσέλαβε σημασίαν μεταφορικωτέραν λεγομένη ἐπὶ συκοφαντίας ἢ κατηγορίας, τὴν ὁποίαν δὲν δύναταί τις ν' ἀποσείῃ.

τοῦ μιλῶ μὲ τὰ δόντια.

Κατ' ἀναλογίαν τῶν φράσεων ***τοῦ τρίζω τὰ δόντια*** = τὸν ἀπειλῶ καὶ ***τοῦ μιλάω ἔξω ἀπὸ τὰ δόντια***=τοῦ ὁμιλῶ εὐθαρσῶς καὶ αὐστηρῶς, περὶ τῶν ὁποίων

ἔγραψεν ὁ Νικόλαος Πολίτης[1], ἐλέχθη καὶ ***τοῦ μιλάω μὲ τὰ δόντια*** = ἀναγκαστικὰ καὶ ὄχι φιλικῶς.

τοῦ 'πεσε κεραμίδα κτλ.

Ὁ ἀνυπόπτως δεχόμενος κατὰ κεφαλῆς κεραμίδα πίπτουσαν ἀπὸ στέγην ὑφίσταται αἴσθημα δυσάρεστον. Ἐντεῦθεν αἱ φράσεις ***τοῦ 'πεσε*** ἢ ***τοῦ 'ρθε κεραμίδα*** ἐνν. ***'ς τὸ κεφάλι*** ἢ ἁπλῶς ***κεραμίδα!*** ἐπὶ ἀπροσδοκήτου γεγονότος λίαν δυσαρέστου.

τοῦ 'ρθε ἡ ἁπανταχοῦσα κτλ.

Εἰς παλαιοτέρους χρόνους ***πανταχοῦσα*** ἢ ***ἁπανταχοῦσα*** ἐλέγετο συστατικὴ ἐπιστολὴ ἐκκλησιαστικῆς ἀρχῆς ἀπευθυνομένη πρὸς τοὺς ***πανταχοῦ*** ἢ ***ἁπανταχοῦ*** χριστιανοὺς καὶ διδομένη εἰς πρόσωπον, τὸ ὁποῖον περιήρχετο τὴν ὡρισμένην ἐπαρχίαν καὶ συνέλεγεν ἐράνους ὑπὲρ ἑαυτοῦ ἢ σκοποῦ φιλανθρωπικοῦ ἢ σκοποῦ κοινῆς ὠφελείας. Ἐπειδὴ δὲ συχνὰ ἐξαπελύοντο τοιαῦται ἁπανταχοῦσαι καὶ οἱ χριστιανοὶ σχεδὸν ἐνοχλοῦντο ἀπὸ τὰς τοιαύτας φορολογίας, ἐλέχθη μεταφορικῶς ***τοῦ 'ρθε ἡ ἁπανταχοῦσα*** = τοῦ ἦλθεν ἔγγραφον περιέχον ὄχι εὐχάριστον ἀγγελίαν, ἀλλὰ ἐπιτίμησιν ἢ ἀπόλυσιν ἐκ θέσεως ἢ μετάθεσιν εἰς ὑποδεεστέραν θέσιν κττ. Λέγεται καὶ ***ἄκουσε τὴν ἁπανταχοῦσα του*** = ἐπεπλήχθη, ἐτιμωρήθη κττ.

τοῦ σκάβει τὸν λάκκο.

Ἀπὸ τὸ νόημα τῆς Δαβιτικῆς ῥήσεως «λάκκον ὤρυξε καὶ ἀνέσκαψεν αὐτὸν καὶ ἐμπεσεῖται εἰς βόθρον, ὃν εἰργάσατο»[2] ἐσχηματίσθη ἡ δημοτικίζουσα ἔκφρασις τῆς λογίας χρήσεως ***ὅποιος σκάβει τὸ λάκκο τοῦ ἄλλου, πέφτει ὁ ἴδιος μέσα.*** Εἶπε δὲ καὶ κάποιος ποιητής, τοῦ ὁποίου δὲν ἐνθυμοῦμαι τ' ὄνομα,

ὅστις ἄλλῳ λάκκον σκάπτει,
ἑαυτὸν πολλάκις θάπτει.

Ἐντεῦθεν προέκυψεν ἡ δημωδεστέρα φράσις ***τοῦ σκάβει τὸ λάκκο*** = προπαρασκευάζει δολίως τὴν καταστροφὴν τινὸς ἀγνοῦντος ὅλως τὰ τεκταινόμενα.

τοῦ στραβοῦ τὸ δίκαιο, τοῦ φτωχοῦ τὸ δίκαιο.

Τὸ νόημα τῆς πλήρους ἐκφράσεως ***νὰ ποῦμε*** ἢ ***νὰ πῇ κανεὶς καὶ τοῦ στραβοῦ τὸ δίκαιο*** ἔδωσεν ὁ Νικόλαος Πολίτης, λέγεται δὲ αὕτη, «ὅταν θέλωμεν ν' ἀναφέρωμεν ἐλαφρυντικὰς περιπτώσεις πράξεως, ἣν καταδικάζομεν, ἢ ὅταν

---

[1]) Παροιμ. 4,514.

[2]) Ψαλμ. 7, 16.

ἀναγνωρίζωμεν, ὅτι ἡ γνώμη, ἣν θεωροῦμεν ἐσφαλμένην, ἔχει καὶ τὰ συνηγοροῦντα ὑπὲρ αὐτῆς ἐπιχειρήματα»[1]. Πῶς ὅμως ἐγεννήθη ἡ φράσις; Εἶναι δυνατὸν νὰ παραγνωρισθῇ τὸ δίκαιον ἑνὸς ἀνθρώπου διὰ μόνον τὸν λόγον ὅτι εἶναι τυφλός; Βεβαίως ὄχι. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἡ ἔλλειψις τῆς ὁράσεως δὲν συνεπάγεται αἰσθητῶς οὕτως εἰπεῖν τὴν δυνατότητα τῆς ἀδικίας, νομίζω ὅτι ἄλλην ἔννοιαν εἶχε κατ' ἀρχὰς ***τοῦ στραβοῦ τὸ δίκαιο*** καὶ ἄλλη ἦτο ἡ πλήρης ἔκφρασις. Ἡ λέξις ***δίκαιο*** σημαίνει εἰς τὴν νέαν Ἑλληνικὴν τὸ ἀνῆκον εἴς τινα, οἷον ἀμοιβή, μισθὸς καὶ δὴ καὶ τὸ μερίδιον διανεμομένου πράγματος. Ἀλλ' ἂν εἰς τὴν διανομὴν συμμετέχῃ καὶ τυφλός, εἶναι ἐνδεχόμενον ν' ἀδικηθῇ ὑπὸ τοῦ διανομέως δίδοντος εἰς αὐτὸν μικρότερον μερίδιον ἢ καὶ ὅλως δύναται ν' ἀποκλεισθῇ ὁ τυφλός, ἐνῷ ἔχει δικαίωμα συμμετοχῆς. Εἰς αὐτὴν λοιπὸν τὴν περίπτωσιν ἠδύνατο νὰ λεχθῇ ***νὰ μη κλέψουμε*** ἢ ***νὰ μὴ κλέψῃ κανεὶς τοῦ στραβοῦ τὸ δίκαιο*** ἢ ***νὰ μὴ φάγῃ κανεὶς τοῦ στραβοῦ τὸ δίκαιο***. Οὕτως ἐννοεῖται τὸ πρᾶγμα καὶ οὕτως θὰ ἐλέχθη κατ' ἀρχάς. Κατόπιν ὅμως τὸ μὲν ***στραβὸς*** ἔμεινεν εἰς τὴν θέσιν του, ἀλλ' ἐπειδὴ ἔγινε σύγχυσις τῆς σημασίας τοῦ ***δίκαιο*** μὲ τὴν ἔννοιαν τοῦ καθολικοῦ δικαίου, ἐλέχθη ἡ φράσις ὡς λέγεται σήμερον.

Ἄλλην ἀρχὴν ἔχει ἡ ἔννοια τῆς συνωνύμου φράσεως ***νὰ ποῦμε*** ἢ ***νὰ πῇ κανεὶς καὶ τοῦ φτωχοῦ τὸ δίκαιο,*** διότι ὄντως ὁ πτωχὸς δύναται ν' ἀδικηθῇ φανερὰ ὡς ἀδύνατος νομιζόμενος καὶ διὰ τοῦτο μὴ δυνάμενος νὰ διεκδικήσῃ τὸ δίκαιόν του.

τοῦ τοὶς βρέχω.

Ἡ φράσις λέγεται κατὰ παράλειψιν τοῦ ἀντικειμένου ***τοὶς ξυλιὲς*** καὶ σημαίνει τὸν δέρνω καταφέρων ἀλλεπάλληλα τὰ κτυπήματα, τὰ ὁποῖα οὕτω παρομοιάζουν πρὸς ραγδαίαν βροχήν.

τοῦ 'φεξε.

Ὁ πτωχός, ὅστις ***δὲν ἔχει μήτε 'ς τὸν ἥλιο μοῖρα***, εἶναι ὡσὰν νὰ εὑρίσκεται εἰς σκότος. Καὶ ὅταν τύχῃ νὰ τοῦ μειδιάσῃ ἡ τύχη, εἶναι ὡσὰν νὰ ξημερώνῃ δι' αὐτόν, ὡσὰν νὰ βλέπῃ φῶς. Διὸ λέγεται ***ἔφεξε*** ἢ ***ξημέρωσε γιὰ τὸν δεῖνα,*** εἰς τὸν ὁποῖον παρουσιάσθη ἔκτακτος εὐνοϊκὴ περίστασις, ὅστις εὐτύχησεν ἐξαίφνης, καὶ συντόμως ***τοῦ 'φεξε τοῦ δεῖνα***. Εἰς τὴν φράσιν δύναται νὰ ἐξυπακούεται καὶ ἡ λέξις ***τύχη.***

Λέγεται καὶ εἰς τὸ ἰδίωμα Χίου ***'ὲν μοῦ φεξεν τίποτε*** = δὲν ἐκέρδισα τίποτε καὶ ρῆμα ***φέγγω*** = εἶμαι πλούσιος.

---

[1]) Παροιμ. 4, 424.

τοῦ 'ψαλαν, τοῦ 'παν τὰ σκολιανά του, ἄκουσε τὰ σκολιανά του.

Αἱ φράσεις σημαίνουν τὸν ἐπέπληξαν, τὸν ὕβρισαν κτλ. Εἰς τὴν γένεσίν των θὰ μᾶς ὁδηγήσῃ τὸ ***ἔψαλαν***, τὸ ὁποῖον μαρτυρεῖ ὅτι ἀπὸ τὴν ἐκκλησιαστικὴν γλῶσσαν ἔχουν τὴν ἀρχήν. Τὸ ἐπίθετον ***σκολιανὰ*** = τὰ ἀνήκοντα εἰς τὴν σκόλην, τὰ γιορτινά, ἔγινεν οὐσιαστικὸν κατὰ παράλειψιν τοῦ ***λόγια***. Εἶναι λοιπὸν ***σκολιανὰ λόγια*** ἐκεῖνα ποὺ ἀκούει τις τὰς ἑορτὰς εἰς τὴν ἐκκλησίαν, διότι ἐκεῖ ψάλλουν. Πῶς ὅμως κατήντησαν νὰ σημαίνουν ἐπιπλήξεις καὶ ὕβρεις; Ἔχομεν πραγματευθῆ ἀλλαχοῦ [1] περὶ τῶν ὁμοίων φράσεων ***τοῦ 'ψαλαν τὸν ἀναβαλλόμενο*** καὶ ***ἄκουσε τὸν ἐξάψαλμό του*** = τὸν ἐπέπληξαν, τὸν ὕβρισαν. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ὁ ***ἀναβαλλόμενος*** ψάλλεται ἐν ἡμέρᾳ ἑορτῆς, ἐν ***σκόλῃ***, καὶ ὁ ***ἐξάψαλμος*** ὁμοίως ἐν ***σκόλῃ*** ἀκούεται ἀπὸ τοὺς ἐκκλησιαζομένους, ἀδιάφορον ἂν καὶ καθημέραν εἴτε ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ εἴτε κατ' οἶκον ἀναγινώσκεται ὑπὸ τῶν ἱερέων, κατ' ἐπίδρασιν τῶν λέξεων τούτων καὶ τὰ ***σκολιανὰ λόγια*** προσέλαβαν τὴν μεταφορικὴν σημασίαν τῶν ἐπιπλήξεων καὶ ὕβρεων.

τὸ φυσᾷ καὶ δὲν κρυώνει.

Ἡ φράσις δι' ἄνθρωπον ἐνθυμούμενον μετὰ πικρίας ἀποτυχίαν τινὰ ἢ κακοτυχίαν ἢ πάθημα. Ἡ μεταφορὰ ἀπὸ ἐκεῖνον, ὅστις τρώγων ἢ πίνων τι καίεται καὶ τὸ φυσᾷ διὰ νὰ κρυώσῃ, ἀλλὰ κατεχόμενος ἀπὸ τὸ ὀδυνηρὸν αἴσθημα καὶ ἀνυπομονῶν νομίζει ὅτι ἀργεῖ νὰ κρυώσῃ ἢ δὲν κρυώνει.

τὸ χαβᾶ του.

Ἡ λέξις ***χαβᾶς*** ἀπὸ τὸ Τουρκικὸν *hava* σημαίνει μουσικὸν σκοπόν [2]. Ἡ φράσις ἐπὶ τοῦ ἐπιμένοντος εἰς τὴν γνώμην ἢ τὴν ἀπαίτησίν του κατὰ μεταφορὰν ἀπὸ τραγουδιστήν, ὅστις δὲν ἐννοεῖ νὰ παύσῃ τραγουδῶν καὶ ἂν ἀκόμη τοῦ γίνῃ παρατήρησις καὶ σύστασις νὰ παύσῃ, οἷον ***ὅσο κι ἂν τοῦ πῇς, ἐκεῖνος τὸ χαβᾶ του*** ἢ ***δὲν ἀλλάζει τὸ χαβᾶ του.***

τό 'χει δίπορτο.

Δίπορτο σπίτι εἶναι τὸ ἔχον δύο θύρας, τὴν κυρίαν καὶ ἑτέραν δευτερεύουσαν πολλάκις ἀφανῆ. Ἐπὶ τουρκοκρατίας ὁ Χριστιανὸς ὁ ὑφιστάμενος ἐπίθεσιν ὑπὸ Τούρκων εἰς τὴν κυρίαν εἴσοδον ἠδύνατο νὰ διαφύγῃ διὰ τῆς ὀπισθίας, ἂν ἔμενεν αὐτὴ ἀπαρατήρητος ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν. Αὐτὸς ὁ ἱστορικὸς λόγος ἐδημιούργησε τὴν ἀνωτέρω φράσιν λεγομένην ἐπὶ ἀνθρώπου, ὅστις ἔχει δύο καταφύγια καὶ κατὰ

[1]) Δελτ. 4, 100 - 2.

[2]) Ἰδ. *Ι. Χλωροῦ*, Λεξικὸν Τουρκοελληνικὸν 2, 1974α.

τὰς περιστάσεις ἐπωφελεῖται τοῦ ἑνὸς ἢ τοῦ ἄλλου ἢ δύναται νὰ ἐξεύρῃ πόρους ἐν ταῖς ἀμηχανίαις ἢ ἔχει ὑποστήριξιν ἀπὸ δύο ὑποστηρικτὰς ἢ ἀσπαζόμενος τὰς γνώμας καὶ τῶν μὲν καὶ τῶν δὲ ὠφελεῖται διττῶς κττ.[1].

ὑπογράφω.

Τὸ φραστικὸν τοῦτο ρῆμα σημαίνει ἔχω ἀπόλυτον πεποίθησιν εἰς τὴν ἀλήθειαν ἐπί τινος ζητήματος, ὡσὰν νὰ εἶμαι ἀπολύτως πεπεισμένος διὰ τὸ ἄνευ οὐδενὸς δόλου περιεχόμενον ἐγγράφου, τὸ ὁποῖον ἀδιστάκτως ὑπογράφω εἴτε ἀναγινώσκων αὐτὸ εἴτε μή. Πρὸς ἐπίτασιν δὲ τῆς ἐννοίας λέγεται καὶ ***ὑπογράφω καὶ μὲ τὰ δυό μου χέρια.***

φέγγουν τ' ἀφτιά του κτλ.

Ἐπὶ ἀνθρώπου κατίσχνου, τοῦ ὁποίου σὰν νὰ εἶναι διαφανῆ τ' ἀφτιὰ ἕνεκα τῆς μεγάλης ἰσχνότητος λόγῳ κακῆς διατροφῆς ἢ ἀσθενείας ἰδίως τῆς φθίσεως. Συνεκδοχικῶς λέγεται καὶ ***ἔφεξε τὸ πρόσωπό του, ἔφεξαν τὰ χέρια του*** καὶ γενικῶς ***ἔφεξε*** = ἀδυνάτισε.

φιλῶ σταυρό.

Συνηθίζουν τὰ παιδιά, ὅταν δυσπιστοῦν εἰς τὴν φιλαλήθειαν τῶν ἄλλων, νὰ σχηματίζουν σταυρὸν μὲ τοὺς δείκτας τῶν χειρῶν, τὸν ὁποῖον προσφέρουν εἰς προσκύνησιν λέγοντα ***φίλα σταυρὸ***=ἂν λέγῃς τὴν ἀλήθειαν, ὁρκίσου φιλῶν τὸν σταυρόν. Ὅθεν ἡ φράσις ***φιλῶ σταυρὸ*** = ὁρκίζομαι.

φτερό, φτερά, κάνω φτερὰ κτλ.

Μία τῶν πολυχρήστων εἰς μεταφορικὰς χρήσεις λέξεων εἶναι καὶ τὸ ***φτερό, φτερά***.

Ἐπὶ πράγματος μυστηριωδῶς ἐξαφανιζομένου λέγεται ***ἔκαμε φτερά***, ἤτοι ἀπέκτησε πτερὰ καὶ σὰν πουλλὶ ἐξηφανίσθη.

Ἐπὶ ἀνθρώπου ἐπιδεικνυομένου κοινωνικῶς χάρις εἰς ξένην ὑποστήριξιν λέγεται ***πετάει μὲ ξένα φτερά.***

Ἐπὶ ἀνθρώπου ἀπολέσαντος τὸ θάρρος, τὴν ἔπαρσιν καὶ ἀγερωχίαν λέγεται ***τοῦ 'κοψαν τὰ φτερὰ*** ἢ ***κόπηκαν τὰ φτερά του.***

Ἐπὶ πράγματος ἢ προσώπου, τὸ ὁποῖον μᾶς κάμνει νὰ περιπατοῦμεν σὰν νὰ πετοῦμεν ἀπὸ χαράν, εὐχαρίστησιν κττ., ἢ τὸ ὁποῖον μᾶς ἐμπνέει θάρρος, τόλμην ἢ ἔπαρσιν καὶ θράσος λέγεται ***μοῦ δίνει φτερά***.

---

[1]) Πβ. *Νικολάου Πολίτου*, Παροιμ. 1, 493.

Ἐπὶ ταχίστης ἐνεργείας λέγεται **'ς τὸ φτερὸ** = ἀμέσως, οἷον **ντύνομαι 'ς τὸ φτερό, ἔρχομαι 'ς τὸ φτερὸ** κτ. Ἡ μεταφορὰ ἀπὸ τὸ πτερύγισμα καὶ τὴν ταχεῖαν ἀπόπτησιν τῶν πτηνῶν.

φυσάει τὸν παρᾶ.

Κατὰ μεταφορὰν ἀπὸ τὸν γαυριῶντα καὶ φυσῶντα ἵππον ἐλέγετο εἰς τὰ ἰδιώματα Πόντου καὶ Βιθυνίας **φυσᾷ καὶ πορπατεῖ** διὰ τὸν κομψευόμενον ἢ τὸν ἀγέρωχον καὶ ὑπερήφανον. Ἐπειδὴ δὲ ὁ πλούσιος συνήθως ἐπαίρεται, ἡ φράσις περιωρίσθη εἰς δήλωσιν αὐτοῦ. Ὅταν δὲ ἐλησμονήθη ἡ ἀρχικὴ σημασία της, οἱ λαλοῦντες κινούμενοι καὶ ἀπὸ τὴν μεταβατικὴν σημασίαν τοῦ **φυσάει** ἐνόμισαν ὅτι ἔπρεπε νὰ συμπληρώσουν αὐτὴν δι' ἀντικειμένου χαρακτηριστικοῦ γνωρίσματος τῶν πλουσίων καὶ εἶπαν **φυσάει τὸν παρᾶ** παραλιπόντες τὸ δεύτερον μέρος τῆς φράσεως, τὸ ὁποῖον δὲν τοὺς ἐχρειάζετο πλέον. Σήμερον κοινότερα ἀκούεται **τὸν φυσάει** ἐνν. **τὸν παρᾶ, τοὶς φυσάει** ἐνν. τοὶς δραχμὲς ἢ τοὶς λίρες καὶ ἁπλῶς **φυσάει** = εἶναι πλούσιος. Αὐτὸ τὸ **φυσάει** μόνο του καθὼς καὶ ἄλλα πολλὰ παρόμοια μαρτυροῦν πόσον προσφιλὴς εἶναι ἡ φραστικὴ βραχυλογία εἰς τοὺς νεωτέρους Ἕλληνας.

φῶς φανερό, φῶς φανάρι.

Λέγεται διὰ πρᾶγμα ὁλοφάνερον **φῶς φανερὸ** βραχυλογικῶς ἀντὶ **εἶναι σὰν τὸ φῶς φανερό**. Καὶ ἐπειδὴ τὸ φῶς ὡς ἔννοια εἶναι μᾶλλον γενικὴ καὶ ἀφῃρημένη, οἱ λαλοῦντες ἠθέλησαν νὰ πάρουν ὡς πρᾶγμα παρομοιώσεως κάτι τὸ μᾶλλον συγκεκριμένον, τὸ ὁποῖον δὲν ἠδύνατο νὰ εἶναι ἄλλο παρὰ τὸ **φανάρι**, ὅθεν τὸ συνώνυμον **φῶς φανάρι**.

χαλνῶ τὴν καρδιά μου, χαλνῶ τὴ ζαχαρένια μου.

Ἡ **καρδιὰ** λαμβάνεται μεταφορικῶς εἰς δήλωσιν τῆς εὐαρέστου συναισθηματικῆς καταστάσεως, τῆς εὐαρέστου διαθέσεως, διὸ καὶ λέγεται κοινῶς **μοῦ κάνει καρδιὰ** = αἰσθάνομαι εὐχαρίστησιν, θέλω **μ' ὅλη μου τὴν καρδιὰ** = μὲ ὅλην τὴν καλὴν διάθεσίν μου, «ἐξ ὅλης καρδίας»[1]. Καὶ ὅταν παύσῃ νὰ ὑπάρχῃ αὕτη, λέγομεν **χάλασε ἡ καρδιά μου** καὶ μεταβατικῶς **χαλνῶ τὴν καρδιά μου** = χάνω τὴν καλήν μου διάθεσιν, στενοχωροῦμαι, λυποῦμαι.

Συνώνυμον πρὸς τὸ **χαλνῶ τὴν καρδιά μου** εἶναι τὸ **χαλνῶ τὴ ζαχαρένια μου.** Τὸ ἐπίθετον **ζαχαρένιος** = ὁ κατεσκευασμένος ἀπὸ ζάχαριν ἢ ὁ περιέχων ζάχαριν ἔχει καὶ χρήσεις μεταφορικάς. Εἰς πολλὰ ἰδιώματα χρησιμοποιεῖται ὡς προσδιορι-

[1]) Εὐαγγελ. Λουκ. 10, 27.

σμὸς τῆς ὡραιότητος ἢ τῆς συμμετρίας κττ., καθὼς ***ζαχαρένιο κορμάκι, πρόσωπο, στόμα, ζαχαρένια μάτια, στήθια, χείλια*** καὶ περαιτέρω ***ζαχαρένια γλῶσσα*** = ἡ λέγουσα ὡραία ***ζαχαρένια λόγια*** τὰ ἄλλως λεγόμενα ***γλυκόλογα.*** Κατὰ ταῦτα δύναται, νομίζω, νὰ θεωρηθῇ βέβαιον, ὅτι ἐλέχθη ἢ καὶ λέγεται καὶ ***ζαχαρένια καρδιά,*** καθὼς λέγεται εἰς τὴν κοινὴν καὶ ***γλυκειὰ καρδιά,*** ὄχι μόνον ἐν τῇ ἐννοίᾳ τῆς σχέσεως πρὸς τοὺς ἄλλους, ἀλλὰ καὶ ἀπολύτως, δηλαδὴ ***ζαχαρένια καρδιὰ*** θὰ πρέπει νὰ σημαίνῃ εὐάρεστος ψυχικὴ κατάστασις, καλὴ διάθεσις, ἀγαλλίασις. Οὕτω καὶ μόνον δύνανται νὰ ἑρμηνευθοῦν ἰδιωματικαὶ φράσεις, εἰς τὰς ὁποίας τὸ ***ζαχαρένια*** κατ' ἔλλειψιν τοῦ ***καρδιὰ*** γενόμενον οὐσιαστικὸν ἐδήλωσε τὴν καλήν, τὴν εὐάρεστον διάθεσιν. Λέγεται π. χ. πολλαχοῦ ***κάνει ὅ,τι λέει ἡ ζαχαρένια του***=κάμνει ὅ,τι ἐπιθυμεῖ, ἐν Ἠπείρῳ ***δὲ χαλνῶ τὴ ζαχαρένια του*** = κάμνω ὅ,τι ἐπιθυμεῖ, ὅ,τι μοῦ ζητήσῃ, συνώνυμον τῷ κοινῷ ***δὲ χαλνῶ τὸ χατίρι του,*** ἐν Ἀστυπαλαίᾳ δὲ ***γλεντοῦν τὴ ζαχαρένια τως*** = διασκεδάζουν, εὐθυμοῦν.

Ἐξ ὅσων εἴπαμεν νομίζω ὅτι φθάνομεν εἰς τὴν κατανόησιν τῆς κοινῆς φράσεως ***μὴ χαλνᾷς τὴ ζαχαρένια σου=μὴ χαλνᾷς τὴν καρδιά σου,*** μὴ παύσῃς νὰ ἔχῃς εὔθυμον διάθεσιν, μὴ στενοχωρῆσαι.

χάνω τὸ Θεό μου.

Εἰς τὸ αἴσθημα τοῦ λαοῦ ὁ μόνος ποὺ δὲν πρέπει ἢ δὲν ἠμπορεῖ νὰ λησμονηθῇ ποτὲ εἶναι ὁ Θεός. Ὅταν ὅμως κανεὶς χάσῃ καὶ αὐτόν, τοῦτο εἶναι ἀπόδειξις ἐσχάτης ψυχικῆς ἀναστατώσεως, ὅτε τὰ πάντα λησμονοῦνται. Διὰ τοῦτο εἰς δήλωσιν μεγάλης ἐκπλήξεως, ἀμηχανίας, θαυμασμοῦ κττ. λέγεται ***χάνει κανεὶς τὸ Θεό του.***

χαρὰ Θεοῦ.

Ἡ φράσις λέγεται πρὸς δήλωσιν ἀρίστης καταστάσεως τοῦ καιροῦ, διὰ τὴν ὁποίαν χαίρει καὶ αὐτὸς ὁ Θεός, οἷον ***κάνει μιὰ ἡμέρα, ἕνα καιρὸ χαρὰ Θεοῦ! ἥλιος χαρὰ Θεοῦ! βραδειὰ χαρὰ Θεοῦ!*** κττ.

χτυπάει πόρτες.

Λέγεται ἡ φράσις αὕτη σκωπτικῶς ἐπὶ ἀνθρώπου, ὅστις μεταβαίνει εἰς συνάντησιν προσώπων κατ' οἶκον, παρὰ τῶν ὁποίων ἐκλιπαρεῖ ὑποστήριξιν. Ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἐννοίας εὐχρηστεῖ καὶ ἡ φράσις ***φιλάει κατουρεμένες ποδιές.***

χτυπῶ καμπανιά, καμπανιὲς κτλ.

Λέγεται ***καμπανιὰ*** ὁ κτύπος τῆς καμπάνας τῆς ἐκκλησίας, μὲ τὸν ὁποῖον

εἰδοποιοῦνται οἱ Χριστιανοὶ διὰ τὴν ἔναρξιν τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀκολουθιῶν Ἀπεδῶ ἔχει τὴν ἀρχὴν ἡ ἀνωτέρω φράσις, ἡ ὁποία σημαίνει κάνω ὑπαινιγμὸν διὰ νὰ δώσω εἴς τινα νὰ καταλάβῃ ζήτημά τι, διὰ τὸ ὁποῖον δὲν θέλω νὰ ὁμιλήσω φανερά, καθὼς οἱ Χριστιανοὶ εἰδοποιοῦνται νὰ προσέλθουν εἰς τὸν ναὸν ὄχι διὰ κήρυκος, ἀλλὰ μὲ τὴν φωνὴν τῆς καμπάνας. Οὕτω ***τοῦ χτυπῶ καμπανιὰ*** ἢ ***καμπανιὲς*** = τοῦ ὑπαινίσσομαι.

Ἐκ τῆς μεταφορικῆς ἐννοίας τῆς ὅλης φράσεως προσέλαβε καὶ ἡ λέξις ***καμπανιὰ*** τὴν μεταφορικὴν σημασίαν τοῦ ὑπαινιγμοῦ, καθὼς μαρτυροῦν αἱ φράσεις ***ἀκούω καμπανιὲς ἀπὸ τὸν δεῖνα = μοῦ χτυπάει καμπανιές, ἄκουσα τὴν καμπανιὰ*** κτλ. Συνώνυμον ***ἄκουσα τὴ σφυριά***, ὅπου τὸ ***σφυριὰ*** ὁμοίως μεταφορικῶς σημαίνει τὸν ὑπαινιγμὸν κατ' ἐπίδρασιν τοῦ ***καμπανιά.***

χώρισαν τὰ τσανάκια, ἔχουν χώρια τὰ τσανάκια.

Αἱ φράσεις λέγονται διὰ πρόσωπα, τὰ ὁποῖα διάκεινται τώρα ἐχθρικῶς, ἐνῷ πρὶν διέκειντο φιλικῶς. Κατ' ἀρχὰς ἡ χρῆσις των περιωρίζετο εἰς πρόσωπα ἔχοντα κοινὴν δίαιταν καὶ κοινὴν τράπεζαν καὶ ἔπειτα χωριζόμενα, καθὼς οἱ ἐν διαστάσει σύζυγοι, κατόπιν ὅμως ἐγενικεύθη.

Α. Α. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ